İSTANBUL TATAVLA/KURTULUŞ SEMTİ'NİN KÜLTÜREL VE MİMARİ KİMLİK DEĞİŞİMİ

Emine Nazan Avkovan

151401205

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimarlık Tezli Yüksek Lisans

Danışman: Dr. Öğr.Üyesi Candan Ilgın Özülke

İstanbul

T.C. Maltepe Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Mayıs, 2019

maltepe üniversitesi	JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	Döküman No	
		İlk Yayın Tarihi	
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA

EMİNE NAZAN AVKOVAN'ın "İstanbul Tatavla/Kurtuluş Semtinin Kültürel ve Mimari Kimlik Değişimi" başlıklı tezi 28.01.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi

oy birliğiyle /~~oy çokluğuyla~~, başarılı /~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

Üye	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Candan ÖZÜLKE	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Özgür ÖZKAN	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Demet MUTMAN	.....

Hazırlayan İlgili Bölüm	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ

	ŞEKİL ONAY SAYFASI	Doküman No	FR-105
		İlk Yayın Tarihi	20.12.2017
		Revizyon Tarihi	10.12.2018
		Revizyon No	01
		Sayfa	1/2

ŞEKİL ONAY SAYFASI

...../...../20....

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,
Aşağıda bilgileri bulunan lisansüstü öğrencinin tezi şekil yönünden tarafımca incelenmiş ve Enstitüye teslim edilmesi uygun bulunmuştur. Anabilim Dalı Başkanı Dr.Öğr.Üyesi YEKTA ÖZGÜVEN

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
ADI SOYADI	EMİNE NAZAN AVKOVAN
ÖĞRENCİ NUMARASI	151401205
ANABİLİM DALI	MİMARLIK ANABİLİM DALI
PROGRAMI	(X) YÜKSEK LİSANS ( ) DOKTORA ( ) SANATTA YETERLİK
DANIŞMANI	DR. ÖĞR. ÜYESİ CANDAN ILGIN ÖZÜLKE
TEZ BAŞLIĞI	İSTANBUL TATAVLA/KURTULUŞ SEMTİ'NİN KÜLTÜREL VE MİMARİ KİMLİK DEĞİŞİMİ
SAVUNMA TARİHİ	26.04.2019
e-posta	navkovan@gmail.com

İç Kapak	☒ Var ☐ Yok
Jüri Onay Sayfası	☒ Var ☐ Yok
Etik İlke ve Kurallara Uyum Beyanı	☒ Var ☐ Yok
İntihal Raporu	☒ Var ☐ Yok
Teşekkür Sayfası	☒ Var ☐ Yok
Öz (Başlık-Öz-Anahtar Sözcükler)	☒ Var ☐ Yok

Hazırlayan İlgili Birim	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Kurumsal Yetkili Prof. Dr. Belma AKŞİT

	ŞEKİL ONAY SAYFASI	Doküman No	FR-105
		İlk Yayın Tarihi	20.12.2017
		Revizyon Tarihi	10.12.2018
		Revizyon No	01
		Sayfa	2/2

Abstract (Title-Abstract-Key Words)	☒ Var ☐ Yok
İçindekiler	☒ Var ☐ Yok
Çizelgeler Listesi	☐ Var ☒ Yok
Şekiller Listesi (varsa)	☐ Şekil yok ☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Kısaltmalar Listesi	☐ Var ☒ Yok
Tablolar Listesi (varsa)	☐ Tablo yok ☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Ekler Listesi (varsa)	☒ Ek yok ☐ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Özgeçmiş	☒ Var ☐ Yok
Sayfa Genişliği	☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Yazı Tipi	☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Referans Kullanımı	☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Kaynakça Yazımı	☒ Uygundur ☐ Uygun Değildir
Ekler (varsa)	☒ Ek yok ☐ Uygundur ☐ Uygun Değildir

Dr. Öğr. Üyesi Erdal GÜVENOĞLU

İmza

Hazırlayan İlgili Birim	Kalite Koordinatörü Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Kurumsal Yetkili Prof. Dr. Belma AKŞİT

maltepe üniversitesi	**ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI**	Doküman No	**FR-178**
		İlk Yayın Tarihi	**01.03.2018**
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	**00**
		Sayfa	**1/1**

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

26/04/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Islak İmza)

Emine Nazan Avkovan

İSTANBUL TATAVLA/KURTULUŞ SEMTİ'NİN KÜLTÜREL VE MİMARİ KİMLİK DEĞİŞİMİ

ORIJINALLIK RAPORU

%8	%8	%1	%4
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

1	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
2	issuu.com İnternet Kaynağı	%1
3	www.scribd.com İnternet Kaynağı	%1
4	www.mimarlikdergisi.com İnternet Kaynağı	<%1
5	www.emektd.com.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	books.openedition.org İnternet Kaynağı	<%1
7	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
8	www.cevrekentlesmedonusum.com İnternet Kaynağı	<%1

Dr. Öğr. Üyesi
Candan ÖZÜLKE

TEŞEKKÜR

Kurtuluş Semti, sokaklarında salepçi amcaların, simitçilerin, at arabası ile meyve sebze satanların bağırarak dolaştığı, arnavut kaldırımlı yolları ile bir kaç masadan oluşan küçük, sevimli kafelerin olduğu, bitişik nizam apartmanları ile yirmi dört saat yaşayan bir semt. Araştırdıkça, yaşadıkça, dinledikçe bağlandığım, tezimi hazırlarken çok değerli insanlarla tanıştığım bir semt.

Bu tezi hazırlarken, 1998 yılında hazırladığı doktora tezi ile Kurtuluş Semti'nin binalarını belgeleyen, fotoğraflarını kullanmama izin vererek değişimi göstermeme yardımcı olan Yıldız Teknik Üniversitesi, Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong'a teşekkür ederim.

Her konuda yardımını esirgemeyen, sorularıma sabırla yanıt veren, sokak ve cadde isimleri değişiminin belgelenmesi için beraber çalıştığım, yeni kitaplarını merakla beklediğim "Tatavla'dan Kurtuluş'a" kitabının yazarı Hüseyin Irmak'a teşekkür ederim.

Bu tez hazırlanmaya başlandığında Kurtuluş Rum İlkokulunda Kültürel Mirası Koruma Derneği'nin açtığı '70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a: Bir semtin dönüşümü' isimli serginin yol göstericiliği ile beraber sergide tanıştığım, dört kuşaktır Kurtuluş bölgesinde yaşayan, bilgilerini ve fotoğraflarını paylaşan Mehmet Ali Türkman'a teşekkür ederim.

Kurtuluş Semti'nin geçmişini ve bugününü tanıtmak için uğraşan, fotoğraflar ile eskiyi ve yeniyi belgeleyen, hatta eski komşuların birbirlerini tekrar bulmasına aracı olan Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfasının kurucusu Berk Erkent'e teşekkür ederim.

Bana her zaman güvenen ve destekleyen aileme teşekkür ederim.

Tezimin her aşamasında bana sonsuz sabır gösteren, güvenen, fikirlerini paylaşan, yönlendiren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Candan Ilgın Özülke'ye teşekkür ederim.

Emine Nazan Avkovan

Mayıs 2019

ÖZ

İSTANBUL, TATAVLA/KURTULUŞ SEMTİ'NİN KÜLTÜREL VE MİMARİ KİMLİK DEĞİŞİMİ

Emine Nazan Avkovan
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tezli Yüksek Lisans
Tez danışmanı: Dr. Öğr.Üyesi Candan Ilgın Özülke
Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019

İstanbul ilinin Avrupa yakasında, tarihi 15.yüzyıla dayanan Kurtuluş Semti'nin mimari ve kültürel değişim açısından değerlendirilmesi tezin amacıdır. Kimlik ve kültür kavramları ile beraber semtin, mahallenin tanımı yapılmış ve kültürleme, kültürlenme, kültürleşme kavramları ile sosyal değişimi irdelenmiştir. Bir semtin kültürel ve mimari kimliğinin değişimini anlayabilmek için tarihi, nüfusu, nüfus yapısı, sokak ve cadde düzenleri, isimleri, dini yapıları, eğitim binaları, kamu binaları, işyerleri ve konut yapıları üzerinde çalışılmıştır. Semtte yaşayan halk ile söyleşiler yapılarak semtin onlar için ifade ettiği anlam, yerleşme geçmişleri ve halen semtte oturma nedenleri üzerinden sosyal değişimin tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Tez, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, tezin amacının genel kapsamı anlatılmış ve ele alınan kavramlar üzerinde durulmuştur. Kültürel ve mimari açıdan bir semtin değişimindeki elemanlar üzerinde durularak konuya yaklaşım anlatılmaktadır. Bununla beraber, çalışmanın amacı ile birlikte yapılan literatür araştırması, çeşitli kuruluşlar ve kişiler ile görüşme, bilgi, belge araştırılması ve yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleşen çalışma yöntemi uygulanmıştır. Semtin, yüzyıllar içinde, genişlemesinin ve yoğunlaşmasının sonucunda kapladığı bölge bu tezin çalışma alanı olarak belirtilmiştir.

İkinci bölümde, kimlik, kültürel kimlik, kentsel kimlik kavramları incelenmektedir. Kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme kavramları üzerinden farklı halkların birbirleri ile iletişimi ve beraber yaşama oluşumları, düzenleri, yargıları, kriterleri araştırılmaktadır. Kültür ve mekan ilişkisi çerçevesinde bireylerin ve toplumun yaşam mekanı özellikleri ve değişimi ele alınmaktadır. Etnik köken, din ve dil özellikleri,

toplum ve çevre değerleri, ekonomik yapı elemanları incelenerek mahalle kimliğini oluşturan faktörler irdelenmektedir.

Üçüncü bölümde, semtin tarihi ve fiziksel dokusu anlatılmaktadır. Semt bölgesi, İstanbul fethedildikten sonra, Cenevizliler gibi, at yetiştirme yerleri ve otlakları olarak kullanılmıştır. Haliç kıyısındaki Kasımpaşa Semti'nin tersanelerinin gelişmesi ile başlayan süreçte yaşama alanı olarak seçilen bölge Kasımpaşa'ya bakan yamaçlarda yoğunlaşmıştır. Zaman içinde ulaşım imkanlarının artmasıyla kuzey ve doğu yönlerine doğru genişlemiştir. 1929 yılından sonra Tatavla adı Kurtuluş olarak değiştirilmiştir. Kurtuluş Semti'nin mimari özellikleri açıklanırken semtin kuruluşundan başlayarak 'doğal' oluşan daha sonra 'grid' sistem ile devam eden cadde ve sokak yerleşimleri, konutların düzenleri, bina türleri, ahşap, kârgir, betonarme olarak farklılıkları, dini yapıların, okulların ve kamu binalarının yerleri irdelenmiştir. Müstakil evler, apartmanlar ve gecekondular olmak üzere konut örüntülerinin özellikleri ve semtte yer aldığı bölgeler üzerine araştırma yapılmıştır.

Dördüncü bölümde, semtin mimari, sosyal özellikleri ve değişimleri araştırılmıştır. Semtin kimliğinin oluşmasındaki etmenler incelenerek başlanmıştır. Rum tebaanın yerleşmesi, 19.yüzyılda, diğer tebaaların semte yerleşmeleri ile başlayan kozmopolit yaşam ve son yüzyılda yaşanan Rum tebaanın yurt dışına göçü ile azalan Rum nüfusa karşılık, ülke içindeki göçlerle şekillenen nüfus değişikliği irdelenmiştir. Mimari değişim açısından incelenen konutların değişimi, görsel olarak, fotoğraflar ile desteklenmiştir; Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong'un 1990-1998 yılları arasında iki kez fotoğrafladığı az katlı kârgir konutların, 2018-2019 yıllarındaki mevcut durumlarını gösteren fotoğraflar ile karşılaştırma yapılmıştır.

Beşinci bölümde, semt ve mahalle kültürlerinin önemi, farklı kültürlerden insanların aynı toplumun içinde olmasının getirdiği özellikler, benzerlikler, farklılıklar ve gittikçe artan nüfus ile beraber semtin kaldırabileceği mimari yoğunluk üzerine saptamalar ve değerlendirmeler yer almıştır.

Anahtar sözcükler: 1. Kurtuluş Semti; 2. Tatavla; 3. Mahalle; 4. Kültür; 5. Kültürel değişim; 6. Mimari değişim.

ABSTRACT

ARCHİTECTURAL and IDENTITY CHANGE OF THE TATAVLA/KURTULUŞ DISTRICT OF İSTANBUL

Emine Nazan Avkovan
Post Graduate Thesis
Architecture Department
Architecture Post Graduate Thesis
Advisor: Dr. Öğr.Üyesi Candan Ilgın Özülke
Maltepe Universty Institude of Science, 2019

The aim of the thesis is the evaluation of Kurtulus district of Istanbul province where the history of the district has been dated back to 15th Century, in architectural and cultural change perspective. The definition of the subject district and its neighborhoods together with their identity and cultural concepts were made and the social changes were under enculturation, cultivation and acculturation concepts were examined. History, population, demography, street layouts and names, religious, educational and public buildings, and residential buildings were searched in order to understand cultural and architectural identity change of the district. The persons who have been living in the district were interviewed over their perception of meaning of the subject district, history of their settlement and the reason of continuation of living there, to demonstrate the social change.

The thesis consists of 5 chapters. The first chapter consists of explanation of the general aim of the thesis and the notions used. The elements effecting changes of a district are elaborated upon from a cultural and architectural perspective. Alongside this, a method consisting of literary, informational and documental research, interviews with various institutions and persons is used. The area of the district, which is a result of centuries of expansion and condensation, is chosen as the research topic of this thesis.

In the second chapter, the concepts of identity, cultural identity and urban identity are put under examination. The communication and cohabitation formations, their habits, their attitudes and their judgement criteria are examined within the concepts of enculturation, acculturation and semi domestication. The living area properties and their change of individuals and society as a whole are discoursed within the frame of cultural

and environmental connections. Ethnic origin, religion and language factors, social and environmental values, economic structural elements are examined.

In the third chapter, the historical and physical texture of the district is explained. The area which was chosen as the living area in the process which started with the development of the shipyards of Kasımpaşa District on the shore of Haliç was concentrated on the slopes overlooking Kasımpaşa. With the increase of transportation facilities in time, it has expanded to the north and east. After 1929 Tatavla was renamed as Kurtuluş. While explaining the architectural features of the Kurtuluş District, street and street settlements that commenced as a 'natural' system and continues as a 'grid' system starting from the establishment of the district, the layout of the houses, the types of buildings, the differences in wood, masonry, reinforced concrete, places of religious buildings, schools and public buildings is examined. The properties of residential houses such as detached houses, apartments and squatters and the regions where the districts are located have been researched.

In the fourth chapter, architectural and social characteristics and changes of the district were analysed. The cosmopolitan life that begun with the settlement of the Greek citizens, and the other foreigners during 19th century. The Greek population that has been declining in the last century with the Greek migration to abroad, and in return the population change shaped by migration within the country were examined. The change of the houses examined in terms of architectural change is supported visually by photographs; a comparison between the photographs of low-rise reinforced concrete residential buildings by faculty member Dr. Togan Tong's which he took for the first time between 1990-1998 and the condition of the same buildings between 2018-2019 were made.

In the fifth chapter, evaluations and reviews on the importance of district and neighborhood cultures, the characteristics, differences and similarities between people of different cultures, the architectural density a district can handle with the cumulative population can be found.

Keywords: 1. Kurtuluş District; 2. Tatavla; 3. District; 4. Culture; 5. Cultural change; 6. Architectural change.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
İNTİHAL RAPORU iv
TEŞEKKÜR x
ÖZ vi
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER x
ŞEKİLLER LİSTESİ xii
TABLO LİSTESİ xvii
ÖZGEÇMİŞ xviii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1 Araştırmanın Amacı 1
1.2 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı 1
BÖLÜM 2. KÜLTÜREL KİMLİK KAVRAMLARI 6
2.1 Kültür Kavramı 6
2.2 Kimlik Kavramı 7
2.3. Kültürel Kimlik Kavramı 9
2.4. Kentsel Kimlik Kavramı 10
2.5. Mahalle Kimliğini Oluşturan Faktörler 12
2.5.1 Toplum ve Çevre Değerleri 13
2.5.2. Etnik Köken, Din ve Dil Özellikleri 14
2.5.3 Ekonomik Yapı 14
2.6 Mekan ve Konut Kimliğinin Oluşumunda Kültürün Rolü 15
BÖLÜM 3. KURTULUŞ SEMTİ KONUMU, TARİHİ ve FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ 17
3.1 Kurtuluş Semti'nin Konumu 17
3.2 Kurtuluş Semti'nin 19. Yüzyıla Kadar Tarihi 18
3.3 Kurtuluş Semti'nin Cumhuriyet Dönemi Tarihi 24
3.4 Kurtuluş Semti'nin Fiziksel Doku Özellikleri 28
BÖLÜM 4. KURTULUŞ SEMTİ'NİN SOSYAL VE FİZİKSEL DEĞİŞİMİ 53
4.1 Kurtuluş Semti'nin Kimliğinin Oluşum Süreci 53
4.2 Kurtuluş Semti'nin Kültürel Kimlik Değişimi 59
4.3 Kurtuluş Semti'nin Nüfus Değişimi 62
4.4 Kurtuluş Semti'nin Mimari Değişimi 67
4.5 Konut Örüntüleri ve Değişimi 98
4.5.1 Kurtuluş Semti'ndeki konut örüntüsünün 1998-2018 yılları arasındaki değişimin incelenmesi 115

4.6 Kurtuluş Semti'nin Sosyal Doku Özellikleri ve Değişimi..... 125
BÖLÜM 5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ 148
KAYNAKÇA..... 152

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kurtuluş Semti'nin sınırları ve mimari değişim için baz alınan bölge, sarı çizgiler ile işaretlenmiştir (Url-1). 4
Şekil 3.1. İstanbul haritasında Kurtuluş Semti'nin konumu (Url-3)..... 17
Şekil 3.2. Atatürk Kitaplığı Arşivi - Plan de Constantinople, Pera, Galata et Faubourgs,1889-1890, Pera, Galata ve Çevresi. 19
Şekil 3.3. 20.yüzyılın başları Akarca Yokuşu, Mehmet Ali Türkman arşivi. 24
Şekil 3.4. 20.yüzyıl başları Akarca Yokuşu - Dolapdere caddesinden bakış (Hristodulu, 2013,s.85)..... 24
Şekil 3.5. Tatavla yangınından sonra (Url-5),(#Tarih Dergisi, 08,s.110-111). 25
Şekil 3.6. 1954 yılı, Kurtuluş Caddesi, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook sayfası). 26
Şekil 3.7. 6-7 Eylül 1955 olayları sonrası Beyoğlu bölgesi (Url-6). 27
Şekil 3.8. 1924-1925 yıllarında Tatavla semti sokak ve cadde dokusu,Pervititch Haritası, Atatürk kitaplığı arşivi. 31
Şekil 3.9. Semtin sokak dokusu, sembolik gösterim, Ayios Dimitrios Kilisesi (A). (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). 32
Şekil 3.10. Kurtuluş Caddesi, kuzeyden genel görünüm, 26.03.2018. 33
Şekil 3.11. Orfeon Plaklarından bir örnek (Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi). 34
Şekil 3.12. Papazyan Biçkiyurdu Kursu,1940 yılı(Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi)..... 35
Şekil 3.13. Şen Eşarp Atölyesi 08.01.2019..... 35
Şekil 3.14. Eski musluk fabrikası 26.10.2017. 36
Şekil 3.15. İnci Sineması, 1969 (Url-10), İnci Sineması'nın olduğu pasajın yeri, 12.02.2019. 36
Şekil 3.16. Semtteki, kiliselerin, camilerin ve mezarlıkların konumları. (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). Kiliseler (**O**), camiler (**O**), mezarlıklar (**O**). 38
Şekil 3.17. Ayios Dimitrios Kilisesi,1904 (Hristodulu,2013,s.129), 2014 (İrem,2014,s.62). 39
Şekil 3.18. Ayios Haralambos Ayazması, Ayios Dimitrios Kilisesi, yortu günü, 25.10.2018. 40
Şekil 3.19. Ayios Athanasios Kilisesi, 1900-2018, (Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası,28.11.2017). 41
Şekil 3.20. Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi, 11.10.2017. 41
Şekil 3.21. Ayios Eleftherios Mezarlığı ve Kilisesi, 1900 yılları (Url-11), 2018..... 42
Şekil 3.22. Oniki Apostol Kilisesi, Avukat Caddesi'nden görünüş,11.10.2017..... 43
Şekil 3.23. Surp Vartanans Ermeni Kilisesi görünüşü, 11.10.2017..... 43
Şekil 3.24. (A)Sultan Beyazıd'ı Veli Cami, (B) Hacı Bülent Veziroğlu Cami girişi, 31.05.2018. 44
Şekil 3.25. Kurtuluş Cami, Kaytancı Rasim Sokak ve Marsık Sokak'tan görünüş,12.08.2018..... 44
Şekil 3.26. (A)Hasan Zeynep Cami, (B)Feriköy Behram Çavuş Cami, 22.09.2018..... 45
Şekil 3.27. Hacı Ahmet Cami, 26.09.2018. 45

Şekil 3.28. Feriköy Latin Katolik Mezarlığı Girişi, 01.04.2018. 46
Şekil 3.29. Semtteki okulların konumları (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). 47
Şekil 3.30. Evangelistrias Kız ve Erkek Okulları yeri (Pervititch haritası,1925). 48
Şekil 3.31. Evangelistrias Kız ve Erkek Okulları, 01.01.2019. 48
Şekil 3.32. Erkek ve Kız Rum İlkokulları yerleri, (Pervititch haritası-14,1924). 49
Şekil 3.33. Rum İlkokulu, 27.07.2017 / 25.04.2018. 49
Şekil 3.34. Feriköy Rum İlkokulu, (A) 2009 yılı, (B) 07.11.2018. 50
Şekil 3.35. İtalyan Koleji (**O**) ve Saint Michel Lisesi (**O**) konumları, (Pervititch haritası-3,1924). 50
Şekil 3.36. Saint Michel Lisesi, 1930 yılı okul arşivi, 11.05.2018. 50
Şekil 3.37. Nişantaşı Üniversitesi, Ergenekon Caddesi'nden görünüş, 18.05.2018. 51
Şekil 4.1. Feriköy bölgesinde; Erzincan ili, İliç İlçesi, Bozyayla Köyü Kalkındırma Derneği Binası, 20.05.2018. 58
Şekil 4.2. (A) Feriköy mahallesinde; Erzincan ili, Kuzkışla Köyü Kalkındırma Derneği 20.05.2018, (B) Bozkurt mahallesinde; Hatay ili, Samandağ ilçesi, Vakıflı Köyü Kalkındırma Derneği 30.04.2019. 58
Şekil 4.3. İntifa İnsanlar Derneği, 04.11.2018. 59
Şekil 4.4. 'Kültürler Birbirine Bakıyor' Etkinliği, 22.11.2018. 61
Şekil 4.5. 1890 yılları Harbiye tarafından Akağalar Yokuşu (===**)**, Ayios Dimitrios Kilisesi O, (Url-12). 68
Şekil 4.6. 1911 yılı, Tatavla, 11 numaralı tramvay hattı (Url-13). 69
Şekil 4.7. 1911-1914 yıllarında Tatavla atlı tramvay hattı (Url-14). 69
Şekil 4.8. F. Kauffer haritası, 1786, Kilise ve diğer yapılar (Url-15). 70
Şekil 4.9. Plan de Constantinople, F.Von Hübner, 1889-1890 Pera, Galata ve Çevresi. 71
Şekil 4.10. Kurtuluş Semti'nin Pangaltı bölgesi. Kurtuluş Caddesi (==**)** (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). 72
Şekil 4.11. F. Huber Haritası, 1895, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 73
Şekil 4.12. Kurtuluş Semti, 2018. (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi). 73
Şekil 4.13. Alman Mavileri Haritaları, 1914-1918, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi. Föy G13 ve G14. 74
Şekil 4.14. Nedjib Haritası, 1920, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 75
Şekil 4.15. Pervititch Haritası,1924-5, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 76
Şekil 4.16. Pervititch Haritası,1924-5, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 77
Şekil 4.17. Pervititch Haritası,1925, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 78
Şekil 4.18. Halaskargazi Caddesi üzerinde tramvay 1955-1960 yılları (Url-16). 79
Şekil 4.19. Tatavla tramvayı (Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası, 18.11.2016). . 79
Şekil 4.20. Şişli-Mecidiyeköy'de troleybüs hatları için düzenlenen tören, (Url-17). 80
Şekil 4.21. Sinemköy mahallesi ve Sinem Sokak, Pervitich Haritası, 1924-25. 80
Şekil 4.22. Sabuncakis Çiçek Bahçeleri, Pervititch Haritası,1925-26. 81

Şekil 4.23. Ayios Dimitrios Kilisesi (A), Simmons'un çiçek tarlaları (**O**), Sabuncakis bahçeleri (**O**), Kara Kazım'ın bostanları (**O**), Arnavut Bostanları (**O**), (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). 82
Şekil 4.24. (A) 21 Ocak 1929 yılındaki yangından sonra, (Url-18), (B)12.08.2018. 83
Şekil 4.25. Sefa Meydanı Çeşmesi, (A) Mehmet Ali Türkman arşivi, (B) 2018. 84
Şekil 4.26. (A) Sefa Meydanı Çeşmesi ve Peştemalcıoğlu Evi,1904 (Hristodulu,2013,s.206), (B) 08.2018. 84
Şekil 4.27. Arnakio Çeşmesi, apartmanların arasında kalmıştır, 17.08.2018. 84
Şekil 4.28. Rıza Paşa Çeşmesi, (A) Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası 08.10.2015, (B) 26.09.2018. 85
Şekil 4.29. Huşyar Kadın Çeşmesi, 26.09.2018. 85
Şekil 4.30. Çeşmelerinin semt içindeki konumları, A-Sefa Meydanı Çeşmesi, B-Direkcibaşı Sokak'taki çeşme, C-Rıza Paşa Çeşmesi, D-Hortumcu Sokak'taki çeşme, E-Kurtuluş Maslağı Sokak'taki çeşme, F-Huşyar Kadın Çeşmesi, H-Manolaka Çeşmesi, I-Şahin Sokak'taki çeşme. (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi). 87
Şekil 4.31. Sefa Hamamı-Kiryakidis Hamamı, Pervititch Haritası,1925, Atatürk Kitaplığı Arşivi. 88
Şekil 4.32. Sefa Hamamı (A) çalışanlardan alınan fotoğraf,(B) 26.10.21017,(C) 17.08.2018. 89
Şekil 4.33. (A) Pangaltı Hamamı, 1960 yılları (Url-20), (B) 16.08.2018. 89
Şekil 4.34. Sosyal mekanların yerleri, Pervitich haritası, 1925. 90
Şekil 4.35. Ararat Gazinosu'nun yeri, Star Çay Bahçesi, 12.08.2018. 91
Şekil 4.36. (A) 1895 Yılı, Kasap Hurşit Sokak (Url-21); (B) 23.03.2018. 92
Şekil 4.37. Dolapdere Caddesi'nin değişimi (1940-2017)Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 23.02.2017. 93
Şekil 4.38. Dolapdere Caddesi'nden Kurtuluş Semti görünümü (1890-2017) Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 18.10.2017 93
Şekil 4.39. (A) Kurtuluş Caddesi, 1930 yılları (Url-22), (B) 13.01.2019. 94
Şekil 4.40. Türkbeyi Sokak,(A),(B) 1991,2016 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 07.03.2018), (C) 09.01.2019. 94
Şekil 4.41. Dolapdere Caddesi, yaklaşık yüzyıl arasındaki değişim, 1920-2018, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası,07.03.2018). 95
Şekil 4.42. Harbiye'den Kurtuluş bölgesi, yaklaşık yüzyıl arasındaki değişim, 1900 yılları-2018 yılı, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası). 95
Şekil 4.43. Akağalar Yokuşu'ndan aşağı doğru, 1900 yılları (Url-23), 2018 yılı. 96
Şekil 4.44. Akağalar Yokuşu'ndan yukarı doğru, 1900 yılları (Url-24), 2018 yılı. 96
Şekil 4.45. Fenerci Kadri Sokak,1950-2017 yılları arası, Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası. 97
Şekil 4.46. Dev Süleyman Sokak, 1917-2017,Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası 25.03.2017. 97
Şekil 4.47. Kurtuluş Semti, Pervititch Haritaları, 1925. 99

Şekil 4.48. 20.Yüzyılın başında, Harbiye'den Kurtuluş Semti görünümü, (Url-25).... 100
Şekil 4.49. Marsık Sokak,(A), 1895, (Url-26), (B) Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası 22.02.2017, (C) 06.01.2019. 100
Şekil 4.50. Kurtuluş Caddesi üzerinde tarihi iki konut örneği, 26.02.2018 (A),(B)..... 102
Şekil 4.51. Bilezikçi Sokak (sol)(C) ve Şahin Sokak (D) üzerinde konut örnekleri, 26.12.2017. 102
Şekil 4.52. (A),(B),(C),(D) binalarının semt içindeki konumları (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi)..... 102
Şekil 4.53. (A) Baruthane Caddesi, Savaş Sokak köşesi, üç adet ahşap bina, 24.03.2018. 103
Şekil 4.54. (B) Tuzcu Murat Sokak ile Sarraf Mümin Sokak köşesi, (C) Dolapdere Caddesi ile Poyraz Sokak köşesi, 10.04.2018. (D) Saksağan Sokak ve Feylesof Sokak köşesi, 25.04.2018. 104
Şekil 4.55. (A),(B),(C),(D),(E),(F),(G) müstakil evlerinin semt içindeki konumları, (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi)..... 104
Şekil 4.56. (E) Türkbeyi Sokak, ikiz kârgir binalar ve sokak içindeki görünüşleri, 26.10.2017. 105
Şekil 4.57. (F) Eşref Efendi Sokak, ikiz kârgir binalar, 18.12.2017..... 105
Şekil 4.58. (G) Savaş Sokak, işyeri olarak kullanılan bina ve içinden görünüş, 28.05.2018. 106
Şekil 4.59. 20.yüzyılın başlarına ait fotoğraf, (Url-27). 107
Şekil 4.60. (A),(B) Kurtuluş Ana Cadde'de tarihi, kâgir binalar, 27.03.2018. (C),(D) Kurtuluş Caddesi'nde tarihi ve betonarme binalar yan yana, 26.03.2018..... 107
Şekil 4.61. (A),(B),(C),(D),(E),(F) binalarının semt içindeki konumları, (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi)..... 108
Şekil 4.62. (E) Kurtuluş Caddesi'nde kat eklenmiş bina, 27.03.2018, (F) Dolapdere Caddesi'nde eski-yeni bina görünüşü, 21.05.2018. 108
Şekil 4.63. (A)Ayios Athanasios Kilisesi'nin duvarına dayanmış gecekondular, 27.09.2017. 111
Şekil 4.64. (A),(B),(C),(D),(E),(F) gecekondularının semt içindeki konumları, (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi)..... 112
Şekil 4.65. (B) Omuzdaş Sokağı, (C) Hacı Ahmet Bostanı Sokağı, (D) Karabatak Sokağı, (E)Fenerci Kadri Sokağı, (F) Kasap Hurşit Sokak, 2018. 112
Şekil 4.66. Evrenoszade Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong,2000), (07.01.2019). 116
Şekil 4.67. Türkbeyi Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019). 116
Şekil 4.68. Seğmen Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (22.05.2018)..... 117
Şekil 4.69. Eşref Efendi Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (26.12.2018)..... 117
Şekil 4.70. Eşref Efendi Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (29.12.2018)..... 118
Şekil 4.71. Değirmen Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019)..... 118
Şekil 4.72. Şahin Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019)..... 119
Şekil 4.73. Dericiler Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019)..... 119
Şekil 4.74. Ermeydanı Caddesi'ndeki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).. 120

Şekil 4.75. Akağalar Caddesi'ndeki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019). ... 120
Şekil 4.76. Şehit Erdem Canbaş Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019). ... 121
Şekil 4.77. Savaş Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019). ... 121
Şekil 4.78. Şahadet Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019). ... 122
Şekil 4.79. Keşfi Efendi Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019). ... 122
Şekil 4.80. Şahmerdan Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019). ... 123
Şekil 4.81. Harzemşah Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (08.01.2019). ... 123
Şekil 4.82. Kuyulubağ Sokak,(Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası,22.12.2018). ... 124
Şekil 4.83. 1946-1966-1982-2014 yılları,aynı bölgenin hava fotoğrafları(Erin,2015,s.48). ... 125
Şekil 4.84. Tatavla tulumbacıları kartpostal (Hristodulu,2013,s.69). ... 128
Şekil 4.85. Kurtuluş Spor Kulübü arşivinden fotoğraflar, 26.10.2017. ... 130
Şekil 4.86. Kurtuluş Spor Kulübü binası, giriş ve basketbol sahası, 26.10.2017. ... 130
Şekil 4.87. Kurtuluş Spor Kulübü kupalar, madalyalar, 26.10.2017. ... 131
Şekil 4.88. Eski Tatavla Havaları 2, plak kapağı. ... 132
Şekil 4.89. Tatavla Karnavalı, 1923, Mehmet Ali Türkman Arşivi. ... 133
Şekil 4.90. Tatavla Karnavalı ile ilgili bir gazete küpürü, 1920 yılları, (Url-28). ... 133
Şekil 4.92. Akşam Gazetesi Küpürü (Hüseyin Irmak Arşivi, 24.03.1929). ... 135
Şekil 4.93. Hay-Layf ve Yordan firmalarının kartvizitleri, (70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi). ... 141
Şekil 4.94. Yeni Atlas Sineması kartviziti (Kaynak: 70TK Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi). ... 142
Şekil 4.95. Feriköy Arzu Açıkhava Sineması, 1960 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 26.09.2015, paylaşan; Cingözyan Jean Claude Apel). ... 142
Şekil 4.96. Kurtuluş son durak arazisi, bisiklet tamircisi 'Fuat amca' ve Rıfat Telgezer Cambazhanesi, 1960-1970 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 17.09.2017, paylaşan; Hüseyin Irmak). ... 143
Şekil 4.97. Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişiminin tarihsel zaman çizelgesi. ... 147

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1. İstanbul'un 1844-1914 yılları arasında nüfus değişimi ve oranları, (Eskenazi,2012). 63
Tablo 4.2. Rum tebaa nüfus değişimi-1935-1965 yılları arası, Şimşek,2007..... 64
Tablo 4.3. 1923–1980 yılları arasında İstanbul'da Rum öğrenci ve okul sayıları, Şimşek 2007. 64
Tablo 4.4. 1930–2010 yılları arası İstanbul'da Rum nüfus sayısı (Aşık,2015,s.20). 66
Tablo 4.5., Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişimi. 143

ÖZGEÇMİŞ

Emine Nazan Avkovan
Mimarlık Anabilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı
Ls.	1991	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği
Lise	1986	Samsun Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

2006 - 2007	Polimeks İnşaat A.Ş.İstanbul
2006	Astay İnşaat, Four Seasons Bosphorus Oteli şantiyesi, İstanbul
2003 - 2005	Sistem Klima Ltd.Şti. İstanbul
1997-2001	Koray Yapı İnşaat A.Ş. Moskova Sayıştay Binası Şantiyesi
1991-1997	Yüksel İnşaat A.Ş. Hyatt Regency Oteli, İstanbul, Ankara Oteli Projesi, Almaata/Kazakistan

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

1991 -	Üye: TMMOB Türk İnşaat Mühendisleri Odası
1991 -	Üye: İstanbul Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mezunlar Derneği

Kışisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı	: Tokat, 1968	Cinsiyet: Kadın
Yabancı diller	: İngilizce (iyi)	
GSM / e-posta	: 0 533 763 6464 / navkovan@gmail.com	

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Amacı

Kurtuluş semti, İstanbul'un Avrupa yakasında, altı mahallesi Şişli Belediyesine, iki mahallesi Beyoğlu Belediyesine bağlı bir semttir. Şişli Belediyesi; Beyoğlu, Beşiktaş, Kağıthane belediyeleri arasında yer almaktadır. İstanbul'un fethinden sonra, Yunan adalarının fethedilmesiyle, adalardan getirilen veya kendi isteği ile gelen Rumlar, Kurtuluş Semti'nin ilk yerleşim bölgelerini oluşturmuşlardır. Semt, 18.yüzyılın sonuna doğru başka tebaaların semte yerleşmemeleri için ferman çıkarılan, dili, dini Osmanlı İstanbul'undan farklı, kendi içinde sosyal ve kültürel kuralları ile belirlenen özelliğini, 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettirmiştir. Semt halkı, İstanbul'un içinde yaşadığı ülkenin dilini konuşmadan gündelik yaşantısına 20.yüzyıla kadar, Rumca ile devam etmiştir. Semt, kiliseleri, okulları, ayakkabı atölyeleri, fabrikaları, gazinoları, pastaneleri, mezecileri, sinemaları, tiyatroları, cambazhaneleri ve 1941 yılına kadar süren karnavalı ile diğer semtlerden ayrılmaktadır. Bu kadar izole bir semt olsa da, zaman içinde, ülkenin yaşadığı devinimlere, savaşlara, göçlere, yaptırımlara paralel olarak sosyal, kültürel, mimari değişimler yaşamıştır. Bu tezin amacı semtteki bu değişimler ve geçirdiği süreç sonunda oluşan kültürel ve mimari değişimi ortaya çıkarmaktır. Bu süreç, semtin mimari değişimi, cadde, sokak ve yeşil alanların kullanım farklılıkları, kültürel kimlik değişimi ve sosyal yaşantının geçirdiği evrimler olarak incelenmiştir. Rum halkın diğer tebaalar ile karışımı, ülkeden gitmek zorunda kalanlar ile yerlerine gelenler arasında geçirdiği sosyal, kültürel değişimleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Tez çalışmasında okulların, kiliselerin, mezarlıkların, işyerleri ve kültürel binaların, konutların, sokakların, caddelerin geçirdiği değişim irdelenmiştir. Bu çalışmada, 1990-1998 yılları arasında Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong'un doktora tezinde fotoğrafladığı yapıların, yirmi yıl sonraki değişiminin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

1.2 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Kurtuluş Semti, eski adıyla 'Tatavla Tepesi' veya 'Ayios Dimitrios Tepesi'nden aşağılara doğru uzanan, güney doğuda Dolapdere ve kuzey batıda Cin Deresi ile

sınırlanmış bir tepe ve yamaçlarından oluşan bir bölgedir. İlk yerleşenlerin Rum tebaadan olması sebebi ile tek dil, din, tebaa çerçevesinde başlayan semtteki yaşam, zamana ve gelişen siyasi, sosyal değişimlere bağlı olarak çeşitlenmiştir. Bu çeşitliliğe geçiş döneminde semtin kaybettiği ve kazandığı değerlerin mimari, sosyal ve kültürel açıdan değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu nedenle çalışmaya semtin kapsamlı bir tarihi araştırılarak başlanmıştır. Yakın çevresinde bulunan Beyoğlu, Kasımpaşa, Şişli, Nişantaşı, Osmanbey semtleri de mercek altına alınmakta, aynı dönemlerde yaşanan değişimler, semtler arasında birbirinden ayrılamaz olarak düşünülmektedir.

Sosyal ve kültürel değerler incelenirken semtin kimliği ve değişimleri incelenmektedir. Bu kimlik değişimi için önce tanımlamalar üzerinde durulmaktadır. Kimlik ve kültürel kimlik iç içe geçmiş kavramlardır. Güvenç'in (2010) de üstünde durduğu gibi "Geleneksel, küçük toplumlarda yaşayan insanların da elbet kimlikleri vardı ama kimlik sorunları yoktu. Sosyal-kültürel değişmelerin yayılıp hızlanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı, seçimi ya da özdeşimi bir sorun oldu çıktı. Çünkü kimlik -ilk ve son çözümlemede- bir kültür sorunudur*"* (s.5) kimlik ve kültürel kimlik kavramları beraber incelenmektedir. Kültür kelimesinden türeyen ve insana yansıyan, öğretilen, diretilen, kaydettirilen oluşumlardan üçü kültürleme, kültürlenme ve kültürleşmedir. Kurtuluş Semti'nin ortak kültürel yapıdan, kozmopolit bir yapıya dönüşmesine "kültürleşme" kavramı denk gelmektedir. Din, dil, etnik köken farklılıkları ile semt halkının kültürel değişimi süregelmektedir. Bu değişim ile beraber semt halkı, yaşadığı yeri kendileştirirken kültürel kimliğine uyan düzenlemeler yapmaktadır.

Bu çalışmada yapı kimliğinin değişiminin gösterilmesi hedeflenmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Togan Tong doktora tezinde, belirlediği az katlı kârgir binaları 1990-1998 yıllarında fotoğraflayarak değişimi göstermektedir. Fotoğrafladığı binaların, 2018-2019 yıllarındaki durumlarını gösteren bir çalışma yapılmıştır. 1990-1998 yıllarından, 2019 yılına kadar konut kimliğindeki değişim gözlenmektedir.

Kurtuluş semti ile ilgili hazırlanan tezler incelenmiş, kitaplar, makaleler okunarak çalışmaya başlanmıştır. Sosyal ve mimari değerleri anlamak açısından değişimler bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmaktadır; yeşil alanların, bostanların yerine daha çok insanın barınması için konutlar inşa edilirken çocukların oyun alanlarını kaybettikleri göz ardı edilemez ikincil bir durum olmaktadır.

Semt halkı ile konuşmalar yapılmış, yaşadıkları, izlenimleri, görüşleri alınmıştır. İkinci, üçüncü nesil olarak semtte ikamet eden yada uzun süredir semtte oturan kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfasını düzenleyen Berk Erkent ile bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Facebook sayfasında yer alan eski fotoğraflar, semtte oturanlar tarafından gönderilmiştir. Yorum yapan kişilerin bir kısmı başka semtlerde, şehirlerde, bir kısmı ise yurt dışında yaşamaktadır. Genel olarak paylaşılan; geçmişteki arkadaşlıklara, dostluklara, insanlara, mekanlara özlem olarak gözlemlenmiştir.

Bu tez hazırlanmaya başlandığında semtte bulunan Kurtuluş Rum İlkokulu'nda Kültürel Miras ve Kapasite Geliştirme Derneği'nin düzenlediği "70TK Tatavla'dan Kurtuluş'a: Bir semtin dönüşümü" (29.09-01.10.2017) adlı sergi açılmıştır. Derneğin toplantısında sergiyi düzenleyenler ile irtibata geçilmiş ve bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Aynı toplantıda konuşan, 'Tatavla'dan Kurtuluş'a' kitabının yazarı Hüseyin Irmak hem semt hakkında bilgi verebilecek kişilere yönlendirmiş hemde kendi bilgilerini paylaşarak yardımcı olmuştur.

Konuyla ilgili olarak; Şişli Belediyesi'nin çıkardığı aylık Şişli Hayat Gazetesi ve Ermeni tebaanın çıkardığı Paros Dergisi ve Agos Gazetesi'nden faydalanılmıştır.

Semtin başlıca yapıları, kiliseler, mezarlıklar, okullar, spor merkezleri, camiler, atölyeler, fabrikalar araştırılmış ve özellikle bakımını, yönetimini üstlenen insanlara ulaşılmaya ve bilgi alınmaya çalışılmıştır. Muhtarlar ile özellikle nüfus hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

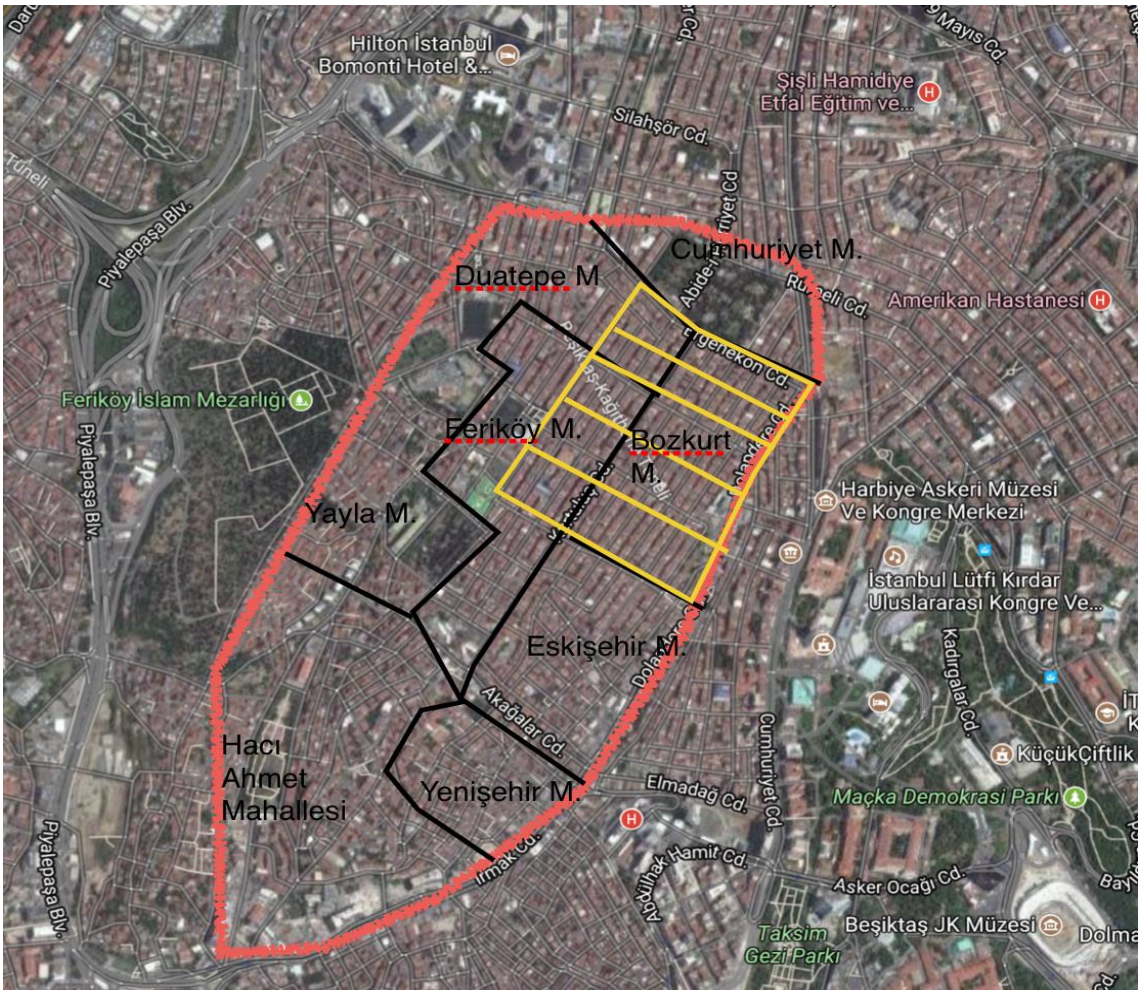
Semtin ilk yerleşimleri, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Zamanla artan nüfus ile bir veya iki katlı evler, daha çok insanı barındırması için, apartmanlara dönüştürülmüş, sokakların, caddelerin taşıdığı kapasite çok artmıştır. Bu durumun getirdiği mimari değişimin ve değişen yaşam kalitesinin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada, Kurtuluş Semtinin bütünü kültürel ve mimari kimlik kapsamında irdelenmektedir, ayrıca mimari değişim çalışması için Bozkurt mahallesi başta olmak

üzere Duatepe ve Feriköy mahalleleri içinde kalan bölgede çalışılmıştır (Şekil 1.1, sarı ile işaretli bölge). Gerektiğinde bu mahalleler dışındaki örnekler üzerinde durulmuştur.

1929 yılındaki yangından sonra sokak ve cadde isimlerinin değişiminin, semtin kimliğine etkisi ve sosyal kimliğinin değişiminin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Cadde ve sokak isimleri değişimi için; Pervititch haritaları ile Şişli ve Beyoğlu ilçelerinin hali hazır haritaları karşılaştırılarak eski ve yeni isimler listelenmiştir.

Türkiye Sigortacıları Daire-i Merkeziyesi için 1922-1945 yılları arasında topograf mühendis Jacques Pervititch tarafından yapılan Istanbul Sigorta Haritaları (Pervititch Haritaları) internet sitelerinden ve Atatürk Kitaplığı arşivinden araştırılmıştır.

Şekil 1.1. Kurtuluş Semti'nin sınırları ve mimari değişim için baz alınan bölge, sarı çizgiler ile işaretlenmiştir (Url-1).

Semtin tarihi için; Pamfilos Episkoposu Melisinos Hristodulu'nun (1855-1921) yeniden basım kitabından faydalanılmıştır. Hristodulu 1897-1914 yılları arasında, 17 yıl,

Tatavla Ortodoks Cemaati ‘horoepiskoposu’ olarak görev yapmıştır. ‘Tatavla Tarihi’ kitabının ilk baskısı 1913 yılında İstanbul’da yayımlanmıştır. 2013 yılında Yunanca ve Türkçe yeni basımı yapılan kitap, 1913 yılına kadar Tatavla bölgesini ve halkını detayları ile anlatan önemli bir kitaptır.

Tez anlatımında, semtin adının 1929 yılına kadar Tatavla, bu tarihten sonrası için Kurtuluş olarak kullanılmasına önem verilmektedir.

BÖLÜM 2. KÜLTÜREL KİMLİK KAVRAMLARI

2.1 Kültür Kavramı

Kimlik kavramını açıklarken Güvenç (2010) "Geleneksel, küçük toplumlarda yaşayan insanların da elbet kimlikleri vardı ama kimlik sorunları yoktu. Sosyal-kültürel değişmelerin yayılıp hızlanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı, seçimi ya da özdeşimi bir sorun oldu çıktı. Çünkü kimlik -ilk ve son çözümlemede- bir kültür sorunudur" (s.5) belirtirken kültür ile kimlik kavramlarının iç içe geçmiş olduğunu vurgulamaktadır.

Kültür kavramı "İnsan türüne özgü bilgi, inanç ve davranışlar bütünü ile bu bütünün parçası olan maddi nesneler. Toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, aletler, teknikler, sanat yapıtları gibi her türlü maddi ve tinsel ürününü kapsamına alır. Kültür toplumsal yaşamın ürünüdür" (AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi,cilt.20,s.119) olarak tanımlanmakta kimliğin oluşmasındaki en önemli etmenin içinde bulunduğu 'toplum kültürü' olduğu vurgulanmaktadır. Güvenç'e göre "Kültür; maddi, gözlenebilir bir olgu olmadığı için, tanımlanmakta zorluk çekilmektedir" kültürün soyut bir kavram olarak çeşitli tanımları vardır; "Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır. Kültür, belli bir toplumun kendisidir. Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir. Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır" (Güvenç,1996,Örer,2002,s.27) kültürün insan hayatının içinde varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir. Kongar ise "Kültür bir toplumun üyesi olarak, insanın kazandığı bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür. Yani kültür, öğrenilmiş, saklanmış ve öğretilen; eğitimle yeni kuşaklara aşılanan bir içeriktir" (Kongar,1972-Avcı,2001,s.8) kültürü, sürekliliğini, değişkenliğini anlatmıştır.

İnsan ve çevre ilişkileri açısından Altman'a göre "Kültür, inançlar ve algılamalar, değerler ve normlar, grup ya da toplum davranışları ve alışkanlıkları setidir. Kültür, belirli bir grup tarafından ortak görüş olarak paylaşılan, algılama, hissetme ve davranışları belirlemek için kullanılır. Kültür, ortak inanışlar, değerler ve davranış biçimlerini çok yavaş oluşan kültür değişimine rağmen, eğitim ve sosyalizasyon süreciyle kendi kendine korur ve diğerlerine aktarır. Kültür, fiziksel çevrede belirir, konut, yerleşme ve tüm yapay

çevreler, kültürel değerleri yansıtır" (Altman,1980-Örer,2002,s.30) kimliğin oluşturulması ve çevrenin biçimlenmesi kültür kavramı ile beraber işlenmektedir. Rapoport ise kültür ve insan davranışı arasındaki ilişkiyi; inanışlar, değerler, dünya görüşü, imge veya şemalar, yaşam şekilleri, eylemler zinciri olarak soyuttan somuta geçen bir kavram olarak ele almaktadır.

2.2 Kimlik Kavramı

Kimlik teriminin Türk Dil Kurumu'na göre anlamı üç ayrı tanımlama ile; "Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" diğer bir tanımı; "kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, tanıtma kartı, hüviyet" son tanımı; "herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü" olarak belirtilmiştir. Güvenç'e (2010)göre "En yalın tanımıyla kimlik, kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların 'Kimsiniz, kimlerdensiniz?' sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır" (s.9) sorunun yanıtları ne kadar farklı ise o kadar çeşitli kimliğin varolduğunu vurgulamaktadır. Kimlik, ortak yönleri, farklı özellikleri, değer yargılarını belirtir, kimlerle beraber veya kimlere karşıt olunduğunu anlatmaktadır. Kimlik, nelerin ortak olduğunu veya nelerin farklılaştırdığını topluma belirtmektedir. Kimlik, neye ait nelerden uzak olunan özellikleride anlatırken 'bütün içinden ayrılanı' temsil etmektedir. Güvenç'e (2010) göre insanı diğerlerinden, maddi olarak ayıran bireysel, kişisel ve ulusal-kültürel kimlik çeşitleri mevcuttur. Bireysel kimlik, kurumlarca verilmiş kimlik, ehliyet, banka kartları gibi belgelerden oluşmaktadır. Kişisel kimliklerin resmi belgesi bulunmayabilir, üye olunan dernekler, kurumlar, kuruluşları kapsamaktadır. Ulusal kimlik ise nüfus cüzdanı, pasaport gibi resmi ve ulusal kimlik belgeleridir.

Bilgin, üç ayrı tanımlama ile kimliği anlatmaktadır. Birincisi, kimlik bir değerlendirme mekanizmasıdır; sosyal sistemin sunduğu seçenekleri, değerleri kimlikle bağdaştırmaya çabalamaktır. İkinci olarak, kimlik bir doğaçlama sistemidir; toplumun norm ve değerlerini kendileştirme, kabul, red veya uyumlu hale getirmeye çalışmaktır. Son olarak, kimlik bir müzakere sistemidir; arzular, gerçekler veya toplumun belirttiği rol ile bireyin istekleri arasındaki hesaplaşmayı kapsamaktadır (Bilgin,1996-Örer,2002,s.70).

Rapaport'a göre kimlik, grup kimliği, alt grupların kimliği ve bireysel kimlik olarak değerlendirilebilir (Rapaport,Özülke,2005,s.8). Grup kimliği, belli ortak özellikleri olan, sıklıkla bir araya gelen toplumsal grupların değerlerinden gelmektedir. Grup kimliği karşıtlıklarla da belirtilebilir, kentli olan veya kentli olmayan gibi. Alt grupların kimliğinde toplumu oluşturan grupların geleneksel, kültürel kimlikleri bu kapsamdadır; Kurtuluş Semti'nde yaşayanların kurduğu komşu ağı grubu, halk oyunları topluluğu gibi gruplar, bu grup kimliği kapsamında değerlendirilebilir. Bireysel kimlik ise toplumdaki insanın kişisel duygu, düşünce, davranış yapısıdır. Mussen, kimliği "Kimlik, bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları ve ilgileri belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılanmasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapıdır" (Mussen,1986,Özülke,2005,s.9) sözleriyle açıklarken her bireyin kimliğinin de farklı olduğunu vurgulamaktadır.

Kimlik, yaşandıkça değişen bir kavramdır. Rutherford, "Kimlik asla durağan değildir, geçmişinin ve olacağının izlerini taşır" (Rutherford,1998-Örer,2002,s.70) bireyin hayatındaki devinimlerin zaman içinde kimliğine yansımasını belirtmektedir. Kimlik kavramını belirleyen oluşumlar doğum ile beraber başlamaktadır. Aile ve içinde bulunduğu toplum kimliği tarafından şekillenmektedir. Daha sonra ise benimsenen rol modeller, meslekler, üye olunan dernekler, kurumlar, mesleki kuruluşlar kimliğin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bilgin, kimliğin özelliklerini;

1) Kişisel kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir,

2) Kişisel kimlik, bir birlik veya tutarlılık duygusu içerir,

3) Kişisel kimlik, çok sayıda kimliği bütünleştiren sistemdir,

4) Kişisel kimlik ayrılması, özerkliği ve kendini ortaya koymayı içerir,

5) Kişisel kimlik, orjinallik duygusunda pekişir,

6) Kişisel kimlik, bir eylem eser verme/üretme etkinliğinde kök salar,

7) Kişisel kimlik bir değer olarak yerleşir. Her birey, bir öz-saygı ihtiyacı duyar.

Benliğin gelişmesinde, diğerlerinin ve kendinin gözünde değerli olmak, sosyal olarak tanınmak ve onay görmek temel bir faktördür (Bilgin,1996,-Örer,2002,s.72) yedi madde ile açıklamakta, kimliği besleyen değerleri vurgulamaktadır.

Kimlik kavramının tanımlarken Webster, "Kimlik, kişinin veya nesnenin diğerlerinden belirgin şekilde farklılaşmasını sağlayan özelliklerinin ifadesidir" (Webster,1983,Eryazıcıoğlu,Markoç,2015) kimliğin kendine özgü olmasının altını çizmektedir. Kimliğin kendine özgülüğünü kişi, ilk önce bedeni ile, seçtiği kıyafetler gibi nesneler ile göstermektedir. Bununla birlikte yaşadığı konut ile kimliğini sosyal çevresinde öne çıkarmaktadır. Kimlik, sosyal çevreden ve özelliklerinden etkilenmektedir. Kültürel kimliğin bir alt elemanı sosyal kimliktir.

2.3. Kültürel Kimlik Kavramı

Kültürün insana yansıması, "Kültür bir toplumun kendine özgü özelliklerini taşıyan yaşam biçimi olduğuna göre, bu özelliklerin yaşama nasıl yansıdığının görüntüleri, onun kültürel kimliğini göstermektedir" (Avcı,2001,s.8) olarak açıklanabilir. Kültürel kimliğin somut olarak anlaşılmasında insanların oturduğu konut ve/veya yaşadığı mekanlar rol oynamaktadır. İnsanların gittiği dernekler, alışveriş mekanları, sinemalar, kafeler, tiyatrolar, kurslar, kültürel kimliklerini açığa vurmaktadır. .

Kültür kelimesinden türeyen ve bireye öğretilen, yansıyan, diretilen, kaydettirilen oluşumlardan üçü kültürleme, kültürlenme ve kültürleşmedir.

Kültürleme tanımını Güvenç (2015), "Kültürleme, toplumların kendisini oluşturan bireylere belli bir kültürü aktarma, kazandırma, toplumun istediği insanı eğitip yaratma ve onu denetim altında tutarak, kültürel birlik ve beraberliği sağlama, bu yolla da toplumsal barış ve huzuru sağlama sürecidir" (s.85) olarak vermektedir. Kültürleme, aile ortamında başlayıp, okul, çalışma hayatında devam ederek, üye olduğu dernekler, kurumlar, katıldığı ortamlar ile çeşitlenen bir olgudur. Kültürleme süreci ile birey 'kişilik yapısı' kazanır. Bu kişilik doğumdan itibaren öğretildiği, benimsetildiği için yaşam sürecinde kolay değişmeyen, etkilenmeyen yapıda olmaktadır.

Kültürleme, ailede başlayıp yaşam sürecinde bulunulan topluluklar ile alınan değerler ise kültürlenme, değişik çevrelerden, kültürlerden gelen aynı yaş gruplarının arasındaki bağlantıdan beslenmektedir. Kültürlenme, kurulan siyasi partiler, sanat akımları, yeni endüstriyel işyerleri, toplu konutlar, okullar, üniversiteler gibi yeni oluşumlar ile varlığını sürdürmektedir. Kültürleme var olanı aktarırken, kültürlenme yeni olandan, gelişenden, birbirini etkileyen gruplardan gelen kültür etkileşimidir. Bu yüzden, "Kültürlenme, kültürel değişim sürecinin ana kaynağıdır. Bugün, çoğunluğa aykırı gibi görünen akım, yarınki egemen kültürün tohumu olabilir" (Güvenç,2015,s.86) değişimlere her zaman açık olmayı gerektirmektedir.

Kültürleşme, iki veya daha çok topluluğun birbirleri ile kültür alışverişinde bulunmalarıdır. Bu etkilenme sürecinde taraflar değişime uğrayarak yeni kültürler ile tanışıp, yeni sentezler ortaya çıkarmaktadır. Kültürleşme tarafların ortak katılımı ile gerçekleşen bir olgu olmaktadır. Güvenç (2015), "Birey ve gruplar olarak, kültürleşmeye karşı bir tavır alınabilir ama uzun süremde kültürleşmeyi tümüyle önlemek mümkün değildir. Kültürel değişim konusundaki çoğu çatışmalar, 'öncülerle artçılar arasındaki' çatışmadır" (s.87) artçıların karşı çıktıklarını zamanla kabul edeceklerini belirtmektedir. Ayrıca bu çelişkiyi "Kentliler, kentte daha uzun süre yaşayıp, kendileri gibi kentli olanlarla kültürlenmiş köylülerdir. İki kültür arasındaki farklar zamanla azalmaya yüz tutar" (Güvenç,2015,s.88) diyerek örneklendirmiştir.

Aynı semtte oturanlar içinde kültürlenme ve kültürleşme süreçleri önemli gelişmelerdir. Ayrı kültürlerde, ayrı yaşam biçimlerinde, ayrı dinde yetişen toplulukların birbirleri ile kültürlenme ve kültürleşme süreci için iletişim isteği, uyum sağlamaya yatkınlığı gibi özellikler önem kazanmaktadır. Kültürlenme ve kültürleşme ile beraber gelen değişim bireyin yaşadığı, oturduğu yere yansımaktadır. Değişim ile gelen değerler ile konutunu, çevresini, insan ilişkilerini yeniden düzenleyebilmektedir.

2.4. Kentsel Kimlik Kavramı

Kimlik, kişiyi diğerlerinden ayıran, farklılaştıran özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kentsel kimlik ise kenti diğer kentlerden farklılaştıran, belirginleştiren bileşenlerin ortaya koyduğu kimlik olmaktadır. Lynch'e göre kent kimliği "Kentin diğerlerinden ayrılarak okunabilmesini ya da insanlar için anlamlı hale gelmesini

sağlayan nitelikler bütünüdür" (Lynch,1983,Ayyıldız,Ertürk,2015) benzerliklerle değil farklılıklarla belirtilebilmektedir. Lynch'e göre okunabilen ve anlaşılabilen bir kent; mahalleleri, yolları, odak noktaları ayırt edilebilen, guruplandırılabilen bir yapıda olmalıdır.

Kentsel kimliğin oluşumu için "Kentler ve mimari ürünler açısından kimlik, görsel imgelerin yanı sıra doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan ve algıda yer etmesi uzun bir sürece dayanan birçok bileşene sahiptir. Kişilerin kent mekanını nasıl benimsediği, ne ölçüde kullandığı, ona ne tür anlamlar yüklediği, nasıl deneyimlediği gibi konular kent kimliği ile doğrudan ilişki içerisindedir" (Ulu,Karakoç,2004,Eryazıcıoğlu,Markoç,2015) belirtilen normların benimsenmesi zaman istemektedir. Kent kimliğini anlamak için somut ve somut olmayan bileşenler incelenebilir. Somut bileşen, kentsel mekanı oluşturan görünür ögelerdir. Somut olmayan bileşenler ise kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıdır. Somut olmayan bileşenler içerisinde "Bir kentin kimliği; doğal ve yapay çevreden kaynaklanan kimlik elemanları, bu elemanların mekânsal öğeleri, tarihi, kültürel değerleri ve düzeyi, mimarisi, sosyal yapısı, coğrafyası, içinde yaşayan uygarlıkları, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, şu anda yaşayan insanları, ilk yerleşimden bugüne geçirdiği evreleri, topografyası, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu, Doğu veya Batı kenti oluşu, deniz ve karayolu bağlantısı, başka kültürlere olan açıklığı veya kapalılığı, ekonomik yapısı, barındırdığı canlı türleri, geçirdiği işgaller ve savaşlar, depremler, bir devlete başkentlik yapıp yapmadığı vb. birçok etken ile değişebilmekte ve böylelikle kendine has özellikler kazanmaktadır" (Kösoğlu,1995,Ayyıldız,Ertürk,2015) gibi etkenler barındırmaktadır.

Kentin kimliğini oluşturan doğal, yapay, kültürel bileşenlerin arasındaki etkileşimlerdir. Suher, kent kimliği oluşumunu "Kent kimliğini, doğal çevre koşulları ve sosyal çevreden temel alan kültürel yapı ile yapılı çevre birlikte üretir. Yapılı çevreye dayalı kimlik ise biçim, bulunduğu konum, kullanım türü ve anlamları ile bir bütün oluşturan mekansal yapı ile şekillenir" (Ünlü,2017) olarak açıklamaktadır. Ülkü, kentlerin kimliğinin oluşmasındaki bileşenleri birbirinden ayırmanın zor olduğunu "Çünkü, kentin içinde yer aldığı coğrafya, iklim, topoğrafya gibi temel doğal yapının, yaşam biçimi ve sosyal yapıyı etkilemesi kaçınılmazken, aynı şekilde sosyal yapının

ürettiği yapılı çevrenin doğal yapıyı şekillendirmesi de kaçınılmazdır" (Ünlü,2017,s.77) tespitleriyle belirtmektedir.

Kent kimliğini belirleyen kentsel doku bileşeninin içinde mimari miras, sembol anıt yapılar, meydanlar gibi sembolik yapılar yer almaktadır. Sosyal bileşenler ise kentin nüfus yapısıyla ilgilidir. Kentlerin nüfusunu, etnik gruplar, meslek gurupları, kültür gurupları, sosyo-ekonomik sınıflardan gruplar oluşturmaktadır. Heterojen yapıya sahiptir. Kent kimliğini oluşturanlardan kültürel bileşen geçmişten günümüze ulaşan, geleceğe bırakılacak olan etmenleri kapsamaktadır. Kültür bileşeni insanları birleştirmekte, mekana yansımakta devam ettiğinde belirgin olmaktadır. Mimari miras ile beraber kültürel birikim sosyal hayatın vazgeçilmezlerinden olduğu sürece kent kimlikleri kalıcı hale gelmektedir (Eryazıcıoğlu,Markoç,2015). Kentsel dokunun örselendiği, yok edildiği veya kültürel dokunun özgünlüğünü yitirdiği durumlarda kent kimliği de zarar görmektedir. Mimari mirasın, sembol ögelerin bütünlüğünün bozulduğu doku karşısında, kimliği de süreç içerisinde değiştirmektedir.

Kentsel kimliği oluşturan doğal, yapay, sosyal, kültürel bileşenlerin yaşandığı yerler, mahalleler olmaktadır. Özülke (1997), mahallenin kimliği için "Yapılaşmış çevrenin, yerleşme/mahalle kimliğinin etkileşimi ile kent kimliği meydana gelmektedir.Her konut yerleşmesinin kendine has bir konut yerleşme kimliği vardır. Semtleri de özgün kılan budur. Yerleşmelerin mahalle ölçeğinde farklılıkları oluşmuştur" kentin içinde her yerleşmenin farklılığını ve önemini vurgulamaktadır. Mahalle kimliğinin de zaman içinde değişmesi söz konusu olmaktadır. Konut yerleşkesinden iş alanlarına dönüşmesi, tarihi kent dokularının soylulaştırma adı altında kimlik değiştirmesi örnek olarak verilebilmektedir.

2.5. Mahalle Kimliğini Oluşturan Faktörler

Mahalle, Türk Dil Kurumu'na göre, bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri, bu parçalarda oturan insanların tamamı olarak tanımlanmaktadır. Alver, mahalleyi tanımlarken kentin temeli ve özü olduğunu, kentten asla ayrı düşünülemeyeceğini, kent ile bütünleşen, tamamlayan mimari, kültürel ve toplumsal birimi olduğunu belirtmektedir. Alver "Mahalleyi sadece mekânlar kurmaz; onun temelinde insan yer alır, dolayısıyla kültür ve toplumsal ilişkiler mahallenin gerçek

kurucu unsurudur. Mahalle bir katmanlar ve tabakalar bileşimidir. Örneğin, sosyo-kültürel bir alandır. Orada belli bir hayat tarzını var eden kültür ve toplumsallıktır. Mahallenin kesif bir şekilde insanı ve onun etrafında kurulan ilişkileri çağrıştırması ortadadır. Mahalle, ilişkilerin oluştuğu, yayıldığı, ayarlandığı, dönüştüğü dolayısıyla tecrübe edildiği bir alandır" (Url-2) belirterek mahallenin mekanlardan oluşmadığını, insanların mahalleyi inancıyla, kültürüyle, değerleriyle biçimlendirdiği bir alan olarak tanımlamaktadır. Mahallenin kurulmasını ve yaşamasını sağlayan insanların zihniyetleri olmaktadır. Zamanla değişen insan profili ile beraber mahalle işleyişi, mahallenin kültürel yapısı ve değerleri değişebilmektedir.

Mahallenin kentteki konumu, özellikleri, tarihi mirası, zaman içindeki değişimi, temsil ettiği değerler, inançlar, anlayışlar, semboller, ölçüler 'mahallenin kimliği' olarak öne çıkmaktadır. Mahalle kimliğinin oluşmasında ve benimsenmesinde mahallenin yaşantısı, kökeni, adı, imajı, davranış kalıpları, gelenek ve görenekler, önemli şahsiyetler, mahalle mekanları gibi etkenler yer almaktadır. Dini yerler, okul, çeşme, yol, çarşı, pazar gibi mekanlar ile sanatçı, siyasetçi, öğretmen, mimar, asker, iş adamı gibi kişiler ile kültürel hayatın çeşitliliği mahallenin kimliğini belirginleştirmektedir.

Mahalle kimliğinin oluşmasında 'toplum ve çevre değerleri', 'etnik köken, din ve dil özellikleri', 'ekonomik yapı' etkili olmaktadır.

2.5.1 Toplum ve Çevre Değerleri

Toplumun sahip olduğu inançlar, ölçütler, yargılar, karşılaştırmalar gibi olgular toplumun norm ve değerleri olarak yer almaktadır. Toplumun kültürel, dini veya nüfus yapısı gibi olgular toplumun değerleri üzerinde etkili olmaktadır. Örer'in (2002) "Her toplum gerek geçmişinden gelen farklı tarihi miras ve gerekse dünya coğrafyası üzerindeki farklı konumlarından dolayı kendi 'kimliğini' yansıtan bir takım değerlere ve normlara sahiptir" (s.37) belirttiği gibi toplumların norm ve değerleri çeşitlilik göstermektedir. Bu farklı değerler bir araya geldiğinde oluşan kültürleşme ile beraber toplumun yargıları da değişmektedir. Toplum değerleri bireyin üzerinde etkili olmakta, çoğu zaman birey hayatını bu yönde düzenlemektedir. Toplum ile beraber hareket etmek, mahalle düzenine uyum sağlamak esas olmaktadır.

2.5.2. Etnik Köken, Din ve Dil Özellikleri

Dünyada yaşanan sorunların ve savaşların çoğu etnik köken, ırk, dil, din, mezhep gibi farklılıklardan ileri gelmektedir. Bu farklılıkları kültürel bir zenginlik olarak da görmek mümkün olmakla beraber, barışçı yöntemler ile sorunlar çözülebilmektedir.

Din, kültürün belirleyici unsurlarından biri olarak, insanların siyasi ve sosyal hayatında rol oynamaktadır. Ayrıştırıcı değil birleştirici bir unsurdur. Buna rağmen, insanoğlu dinler arasındaki ayrımlardan dolayı anlaşmazlıklar içine düşmektedir. Oysaki dinlerin ve inanışların ortak çıkış noktası, insanların sevgi, barış, kardeşlik ve yardımlaşma içinde beraberce yaşamasıdır.

Dil, insanların birbiri ile anlaşmasını sağlayan, kültürlenme ve kültürleşme kapsamında kolaylık sağlayan bir olgudur. Aynı dili konuşmak iletişimin sürdürülmesi konusunda yardımcı olduğu gibi, dilin ve etnik kökenin özelliklerine vakıf olmak da insanlar arasında yakınlaşmaya yol açmaktadır.

2.5.3 Ekonomik Yapı

Kimliğin oluşmasında ve ayrışmasında, sınıf, ırk, etnik köken ve toplumsal değerlerin yanında gelir düzeyi, eğitim düzeyi, meslek kompozisyonları gibi bileşenlerde önemli olmaktadır. Ekonomik yapının mahallenin kimliğindeki etkileri için "Sosyoekonomik yapı ile kentsel mekân arasındaki ilişkinin farklı nitelikler üzerinden çok kapsamlı olarak kurgulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Kentte yaşayan bireylerin gelir düzeyleri, meslekleri, statüleri, tutum ve davranışları, yaşam biçimleri, ikamet ettikleri konutun ve çevrenin nitelikleri, bireyin aidiyet özellikleri, kenti algılama yöntemi, kentsel mekânda kurduğu bağlar, hemşerilik, akrabalık bağları, etnik kökenler, ortak değerleri bir bütün olarak sosyo-ekonomik yapıyı tanımlamakta, bu özelliklerin birbirleri ve mekânla etkileşimi de sosyal ve mekansal farklılaşmayı, ayrışmayı açıklamaktadır" (Mutlu,Varol,2016) mekanlarda, mahallelerde kimliğin çeşitliliğinin nedenleri açıklanmaktadır.

Toplumun genel ekonomik yapısı ve profili mahallenin kimliğinin oluşmasında etkilidir. Toplumun ekonomik olarak ortaya koyduğu profili; ekonomik değerlendirmeler, kişi başına düşen milli gelir, ülkenin diğer ülkeler arasındaki yeri gibi

elemanlar ortaya çıkarmaktadır. Toplumun ekonomik yapısı bireylerinde davranışlarını belirlemektedir. Bütünden bireye doğru giden bir etkileşimin ortaya çıkması sonucu konutların profili, işyerleri yapıları gibi yaşam alanları yön bulmaktadır. Ekonomik bakımdan yüksek maliyetle inşa edilen bir binanın, orta gelirli bir mahallede alıcı bulması imkansız görünmektedir. Dükkan ve işyerlerinin içeriğinin mahalle halkının ekonomik durumuna göre ayarlanması gerekmektedir.

2.6 Mekan ve Konut Kimliğinin Oluşumunda Kültürün Rolü

İnsanoğlu varolduğundan beri beslenme, barınma, uyuma gibi gereksinimleri için önce çevresindeki doğal mekanları kullanmış, daha sonra yapay çevreler yaratmıştır. Rapoport'a göre "Bireylerin ürettiği, yaşayabileceği, dış iklimsel-fiziksel koşullardan korunabileceği, barınabileceği ilk konutlar olarak, doğal çevreyi hemen hemen olduğu haliyle kullandığı mağaralar, gruplar halinde yaşayan insanların ilk konut yerleşmeleri olmuştur. İnsanlar, zaman içinde değişen toplum yapıları ve gereksinimleri doğrultusunda çevrelerini değiştirmiş ve geliştirmişlerdir" (Rapoport,1969,Avcı,2001,s.5) değişen toplum yapısı, mekan ve konut kimliğinde etkili olmaktadır. İnsanlar için mekanları, yere dönüştürürken ait olduğu kültürel kimliği yön gösterici olmaktadır. Yaşayacağı konutu seçerken ve kişiselleştirme sürecinde geçmiş kültüründen gelenler ile düzenlemeler yapmaktadır. Kültürel kimliğinin değişme sürecinde, yaşam mekanı ve özellikleri de değişmektedir. Güvenç, bu durumu "Her sosyal/kültürel sistem varolabilmek için, kendi yaşama özelliklerine uygun, yeterli bir doğal çevreye ihtiyaç duymaktadır. Kültürel sisteme ait öğeler, doğal çevrenin çeşitli boyutlarında yer almaktadır" (Güvenç,1994,Avcı,2001,s.5) olarak açıklarken insanların çevrelerini oluşturma ve kullanma sürecinde kültürün şekillendirici rol oynadığını belirtmektedir. Çevrenin ve konutların nasıl biçimleneceğine toplumun ve bireyin yaşam biçimi, günlük alışkanlıkları, inançları, duyguları yani kültürü, yol gösterici olmaktadır. Başka bir ifadeyle "İnsanoğlu, içinde bulunduğu doğal ortamın şartlarında, bir takım ihtiyaçlarını karşılamak için, kültürel sistemin etkileriyle biçimlenen objeler, yollar, binalar, yerleşimler vb. fiziksel/yapay çevreyi oluşturmaktadır" (Ocakçı,1995) kültürün önemi insan yaşamını etkileyen unsur olarak vurgulanmaktadır.

Rapoport'a göre kültür-mekan ilişkisi, ''kültürel öz elemanlar''dan oluşmaktadır. Bu elemanlar "1)Etnik köken, dil ve din benzeri özellikler, 2)Aile ve akrabalık strüktürleri ve çocuk yetiştirme yöntemleri, 3)Yerleşme örüntüleri, toprak bölünmeleri ve toprak sahipliği sistemleri, 4)Yiyecek alışkanlıkları, 5)Töresel ve sembolik sistemler, 6)Statü belirleme yöntemleri ve sosyal kimlik, 7)Tavırlar ve sözsüz iletişim, 8)Bilişsel şema, 9)Mahremiyet, yoğunluk, egemenlik sınırı, 10)Konuttaki davranışlar, 11)Çalışma, ortak iş yapma, ticaret gibi çeşitli mekanizmalar" (Rapoport,1980,Örer,2002,s.32) olarak sıralanmaktadır.

Turgut'a göre kültür-mekan ilişkisi; çevresel imgeler, dini inanışlar, aile strüktürü ve konuta ait yaşam şekli olarak dört elemandan oluşmaktadır (Avcı,2001). Çevresel imgeler, paylaşılan değerler, inançlar, tercihler, bilgiler, davranışlar mekan ve konut kimliğini etkilemektedir. Dini inanışlar, geleneksel veya çağdaş inanışların getirdiği birikimler kültürün bir parçası olduğu gibi mekan formlarına da yansımaktadır. Aile strüktürü, akrabalık norm ve kuralları, geniş aile veya çekirdek aile kültürü, mekan tasarımlarında öne çıkmaktadır. Konuta ait yaşam şekli, konut mekanlarının zaman içinde kullanım farklılıkları, değişen adet ve alışkanlıklar kültür-mekan ilişkisinde rol oynamaktadır.

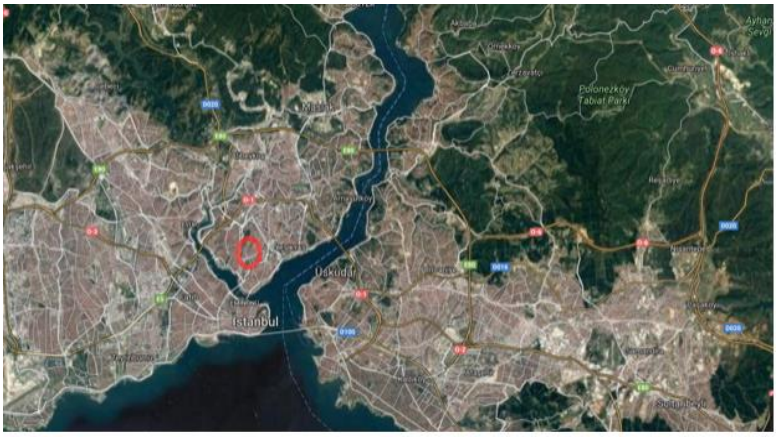
Rapoport ve Turgut'a göre kültür-mekan ilişkisi elemanları benzerlikler göstermektedir. Her ikisi de dini inanışlar ve onun getirdiği kültür özellikleri üzerinde durmaktadır. Çevresel imgeler ile beraber etnik köken, dil, değerler, tercihler mekan ve konut kimliğinin düzenlenmesinde bir diğer ölçüttür. Aile yapısı ve çocuk yetiştirme yöntemleri önemli bir elemandır. Konuttaki davranışlar, yaşam şekli de Rapoport ve Turgut'un ortak belirttikleri kültür-mekan ilişkisi elemanlarıdır.

BÖLÜM 3. KURTULUŞ SEMTİ KONUMU, TARİHİ ve FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

3.1 Kurtuluş Semti'nin Konumu

Kurtuluş semti, İstanbul'un Avrupa yakasında, Beyoğlu ve Şişli ilçelerinden mahalleleri kapsamaktadır. Semtin, yerleşimlerinin başladığı 15.yüzyıldan itibaren bilinen isimleri Kirazlıköy, Ayios Dimitrios Tepesi, Tatavla Tepesi, Tatavla ve Kurtuluş olmuştur. 1913 yılında yazmış olduğu kitabında Episkopos Melisinos Hristodulu, semte ilk yerleşimin 1520 yıllarında Kanuni Sultan Süleyman zamanına rastladığını ifade etmektedir. Hüseyin Irmak (2017) ise, daha öncesinde buradaki köyün adının Kerasohori yani Kirazlıköy olduğunu belirtmektedir. 16.yüzyılda ise Ayios Dimitrios Kilisesi, bu bölgedeki ilk büyük yapı olmuş, semt "Aya Dimitri Tepesi" olarak adlandırılmıştır. At ahırlarından dolayı bölge 'Tatavla' olarak, 1929 tarihindeki büyük yangından sonra ise 'Kurtuluş' ismiyle bilinmektedir.

Semtin kapladığı alan, Şişli Belediyesi sınırları içindeki Duatepe, Yayla, Feriköy, Bozkurt, Eskişehir mahallelerinin tamamı ile Cumhuriyet Mahallesi'nin bir kısmı ve Beyoğlu Belediyesi sınırları içindeki Hacı Ahmet ve Yenişehir mahalleleridir. Sınırlarını çizmek gerekirse, batıda Yay Meydanı Caddesi, Ortanca Sokak ile devam edip Feriköy Fırın Sokak, kuzeyde Rumeli Caddesi'nin bir kısmını kapsayarak Halaskargazi ve Dolapdere Caddesi ile Irmak Caddesi olarak güneye doğru devam edip Kurtuluş Deresi Caddesi ve İplikçi Fırını Caddesi, Yay Meydanı Caddesi ile birleşmektedir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. İstanbul haritasında Kurtuluş Semti'nin konumu (Url-3).

3.2 Kurtuluş Semti'nin 19. Yüzyıla Kadar Tarihi

Kurtuluş Semti, 15.yüzyıldan itibaren yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Yazar, Hüseyin Irmak (2017) kitabında "Yüzü Haliç'e doğru dönük olarak Kasımpaşa'nın sırtlarında yer alan bu küçük Rum köyünün vaktiyle sağı, solu, arkası tamamen kırlık ve bostandır. Buralar sonradan Taksim, Elmadağ, Yenişehir, Dolapdere, Sinemköy, Pangaltı, Feriköy, Hacı Hüsrev ve Okmeydanı olacaktır" (s.19) bahsettiği Kirazlıköy'ün sınırları içinde Kurtuluş Semti de yer almaktadır. Kirazlıköy'de, Pera'da oturan varlıklı Cenevizli ailelerin at tavlaları, geniş çayırlıklar, dereler, su kuyuları bulunmaktadır.

16.yüzyılda Barbaros Hayreddin Paşa ve Piyale Paşa, Sakız adası ile beraber fethettikleri adalardan zanaatkar insan gücünü Haliç tersanelerinde çalışmak üzere getirmişlerdir. Kasımpaşa tersanelerinde çalışan işçiler, yakın bölge olan Tatavla'ya yerleşmeye başlamışlardır. Hristodulu (2013) kitabında "Tatavlalı Rumların isim, meslek ve doğum yerlerine göre kaydedildiği bir nüfus defterinde Kefalonyalı, Naksoslu, Sakızlı, Zakinthoslu, Tinoslu, Manili köle, Kithiralı, Kıbrıslı, Nisiroslu, Spartalı köle, Kavalalı Köle, Serifoslu, Mikinoslu, Kerkiralı Köle vs. ifadeler vardır'' (s.31) bahsederken, ticaret yapan Sakız Adası'ndan gelenlerin de semti seçtiklerini belirtmiştir. Bu tercihte aynı kökenden insanlarla beraber yaşamak düşüncesi yer almaktadır.

16.yüzyılda, Ayios Dimitrios Kilisesinin olduğu yerde Ayios Athanasios Kilisesi bulunmaktadır. Kasımpaşa'daki Ayios Dimitrios Ortodoks Kilisesi, cami olarak kullanılmaya başlanınca, hristiyan halk kilisenin ikonasını Ayios Athanasios kilisesine getirmiştir. Bu kilisenin ismi Ayios Dimitrios Kilisesi'ne değiştirilerek çevresindeki yerleşim de ''Ayios Dimitrios Tepesi'' olarak anılmıştır. Kasımpaşa Semti'ne çalışmak üzere getirilen hristiyan halk, özgür olduklarında dahi anayurtlarına dönmeyerek İstanbul'da yerleşmişlerdir. Yerleşim yeri olarak hem yakınlığından dolayı hemde aynı etnik gruptan halkın yaşadığı semti seçmişlerdir. Bu dönemde, Sakız Adası'ndan gelenler çoğunluktadır, ada ile semtin devamlı bir bağlantısı olmuştur. Semtin, güney ve doğu bölgelerinde ilk yerleşimler başlamıştır. Hristodulu (2013), bütün kuyuların doğu tarafında bulunduğunu, en kuzeyinde sadece kilisenin bulunduğuna dair 1850 tarihli Vizandios'un 'Konstantinopolis' adlı kitabının arkasındaki haritayı kaynak göstermektedir (s.33). Ayrıca 1889-1890 tarihli Pera, Galata et Faubourgs haritasında da

bu durum belgelenmekte, semtin kuzey ve batı tarafları yeşillik alan olarak gösterilmektedir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. Atatürk Kitaplığı Arşivi - Plan de Constantinople, Pera, Galata et Faubourgs,1889-1890, Pera, Galata ve Çevresi.

İstanbul'un fethinden sonra, Bizans döneminde olduğu gibi, padişahların atları semtte, geniş otlakları ve su kuyuları bulunan at tavlalarında yetiştirilmeye devam etmiştir. Semt "ahır" anlamındaki ''tavla'' kelimesi ile beraber Tatavla olarak anılmaya başlanmıştır. Hüseyin Irmak (2017) kitabında "Kimi kaynaklarda Tatavula, Tataulon,Tataula, Taula, Tatagula gibi farklı yazılışları olsa da Tatavla isminin bu tavlalardan geldiği belirtilmektedir. 'İ Stavli' Rumcada 'at ahırları' anlamına gelmektedir'' (s.20) semtin isminin kaynağını açıklamaktadır.

Semte, zaman içinde yerleşenlerinde din ve dil birliği ile aynı etnik gruptan olması dolayısıyla başka tebaaların yerleşmesi engellenmek istenmiştir. Bu durumu, Hristodulu (2013) kitabında "Hatta Tatavlalıların, başka millete ve inanca mensup kişilerin burada yaşamasına mani olmak için öteden beri süregelen talepleri doğrultusunda, Bab-ı Âli emriyle, Rumlardan başka anasırın burada yaşamasının yasaklandığı bile söylenmektedir" (s.37) devletin yasakladığını belirtmektedir. 1793 tarihinde Osmanlı tahtındaki Üçüncü Selim, ressam Konstantinos Kizikinos'u Tatavla'da ziyaret etmiştir. İhtimalki, bu arkadaşlık ve samimiyet sonucu bu tarihte ferman çıkarılmıştır. İstanbul'un diğer semtlerinde Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani, Müslüman tebaalar beraber yaşarken,

fermandan dolayı, 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar Tatavla halkı sadece Rum tebaadan oluşmaktadır.

Hristodulu'nun (2013) kitabında "27 Mart 1793 tarihli bir cemaat zabıt defterinde-şehir merkezinde, evlere Frenkleri almamalarına dair ilam için 41 aslanlık harcama yaptık-denmektedir" (s.37) semte müslümanlar ile beraber diğer inançlara bağlı olanların da yerleşmesinin engellendiğini belirtmiştir. Frank ismi; islâm dünyasında Katolik ve Protestan mezheplerine mensup hristiyan Avrupalılara verilmiştir. Türkçe'ye Frenk, Fîrenk, Firek olarak geçmiştir (Url-4). Ortodoks hristiyan olan Rumlar, hristiyan inanca sahip diğer grupları dahi semtlerinde istememişlerdir.

1821 Mora isyanı ile başlayan süreçte Yunanistan'ın bağımsızlığını Osmanlı Devleti, 1830 yılında kabul etmiştir. Uluslararası ilişkiler ve bağımsız bir Yunanistan'ın kurulması Tatavla'da yaşayan Rum halkı etkilemiştir. İsyanın başlamasından sorumlu tutulan dernek üyelerinin Tatavla'da saklandığı haberi üzerine, askerler bölgede arama yapmışlardır (Irmak,2017,s.21). 1821 tarihli bu olaya kadar, esirlerden dolayı, Barbaros Hayreddin Paşa ve Piyale Paşa'nın himayesi altında bulunan Tatavla halkı, bu tarihten sonra, onların desteğini kaybetmiştir. Yunanistan'ın bağımsızlığı ile biten savaşlar sonucu 1830 yılından itibaren Rusya, ülkesi dışındaki Ortodoksların koruyuculuğunu iddia etmiştir. İstanbul'da bulunan ortodoks hristiyan halkı ve özellikle Ortodoks Rumlardan oluşan Tatavla halkını himaye etmişlerdir. Bu tarihten sonra, 1854-1855 tarihleri arasında yaşanan Kırım Savaşı sırasında esir alınan 163 Rus askerinin salgın hastalıktan ölmesi, Ayios Dimitrios Kilisesi'nin bahçesine gömülmesi, Fransa ve İngiltere ile beraber Rusya'ya karşı savaşan Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Rusya ise, Tatavla halkına desteğini artırmıştır. Türker (2009), kitabında "Kış aylarında Rus sefaretinde verilen balolara Tatavla eşrafı geleneksel olarak davet edilmiştir. Çarlık Rusyası'nın çöktüğü 1917 devrimine kadar bu yakın ilgi devam etmiştir" (s.36) Rus himayesinin 87 yıl devam ettiğini belirtmektedir.

1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı tebaasındaki bütün halklar, özellikle hukuk alanında eşit haklara sahip olmuşlardır. Bununla birlikte gayrimüslim okulların açılması karara bağlanmıştır. Bu tarihe kadar okullar yer almaktadır ancak bir kısmı ruhsatsız çalışmıştır. Müslüman ve diğer tebaaların aynı okullarda eğitimi için kararlar alınmıştır. Tatavla'da, 1758 senelerinden beri okulların

olduğu bilinmektedir. 1850-1910 yılları arasında yeni okullar açılmıştır; 1854'de Evangelistria Erkek Okulu, 1895'de kız okulu gibi (Hristodulu,2013,s.359).

Semtin, 19.yüzyılda belirli bölgelerinde düzenin sağlanması için uğraşılmıştır. Tatavla Semti'ni, Beyoğlu, Tarlabaşı taraflarına bağlayan Papaz Köprüsü denilen bölgede özellikle geceleri hırsızlık, yaralama olayları sık sık görülmekte, halk buradan geçmek istememektedir. Türker (2009), kitabında "Tatavla, 19.yüzyılın sonunda polisiye olaylar açısından oldukça korkutucu bir görüntü vermektedir. İstanbul'un gündelik Rumca basınında kalabalık, kozmopolit ve belalı liman semti Galata'nın yanı sıra, Tatavla ile ilgili polisiye olaylara sık sık rastlanmaktadır" (s.78) durumu anlatmaktadır. 1899 yılında Tahidromos Gazetesi haberlerinde, hırsızlık, yaralama olayları verilmiş, sarhoşların çıkardığı olaylardan, içki satışının yasaklandığı yazılmıştır.

1870 yılında Pera'da çıkan yangın sonucunda, Tatavla Semti göç almıştır. Pera'da sekiz bin ev ve işyeri kül olmuştur. Pera halkı, yeni yaşam yerleri olarak Gümüşsuyu çevresini ve Taksim-Şişli yönünde Pangaltı, Harbiye ve Osmanbey bölgelerini tercih etmişlerdir. Özellikle Levantenler, Pangaltı'da evler, konaklar yaptırmışlardır. Hatta Pangaltı'nın adının burada çay bahçesi bulunan Pancalti ailesinden geldiği söylenmektedir. Rum tebaadan başkasının Tatavla'ya girmemesi için hazırlanan 1793 tarihli ferman, 1839 Tanzimat, 1856 Islahat fermanları ve 1870 Pera yangınından sonra geçersiz olmuştur.

1911 yılının başında, Tünel, Galatasaray, Taksim, Harbiye, Pangaltı yolu ile Ayios Dimitrios Kilisesi'nin önünde sonlanan, atlarla çekilen, tramvay hattı açılmıştır. 1914 yılında ise elektrikli tramvaya geçilmiştir. Tramvayın açılışını büyük törenlerle kutlayan Tatavla halkı için diğer semtlere kolay ulaşım sağlanmıştır. Ayios Dimitrios Kilisesi'nin önündeki tramvay hattının son durağı, halen otobüslerin kalkış-varış noktası olarak kullanılmaktadır. Tramvay hattı, semtin Pangaltı-Şişli tarafına önem kazandırmıştır. Kasımpaşa yönünde; güney ve doğu tarafında yerleşim yoğunlaşırken tramvay ile beraber semtin kuzey ve batı taraflarında yapılaşmada artmıştır. 1961 senesine kadar devam eden tramvay yerini elektrik ile çalışan troleybüslere bırakmıştır. Bu konu, 4.4. "mimari özellikleri ve değişimi" bölümünde ayrıntılı incelenmektedir.

Ekim 1912-Kasım 1913 arasında, Balkan Savaşı ile daha önce Sırbistan ve Karadağ ile komşu olan Osmanlı Devleti, barış antlaşmasından sonra Yunanistan ile sınır komşusu olmuştur. Yunanistan ile savaş sonucunda Osmanlı Devleti'nin topraklarını kaybetmesi, Rumlar ve Türkler arasında gerginliğe sebep olmuştur. Bu durum Tatavla halkını etkilemiştir. Ayrıca, Rum Patriğinin vefatı, Rum halk içinde güvensizlik yaratmıştır. İkinci Abdülhamit dönemindeki Patrik, Rum halkın isteklerini, ihtiyaçlarını gözetmesi bakımından önemli biri olmuştur. Türker (2009), kitabında "Istanbul'da Rumca olarak yayınlanan Tahidromos gazetesi 16.11.1912 tarihli nüshasında olaya şöyle değiniyor: Patrik III. Yoakim'in vefatı nedeni ile Tatavla'da bulunan Asteros isimli futbol ve müzik kulübü faaliyetlerine bir ay ara vermiştir. Müzik bölümünde de beş gün süre ile ders yapılmayacaktır" (s.89) Tatavla halkının yas tuttuğunu belirtmektedir.

Balkan Savaşı'ndan dolayı İstanbul'a sığınan göçmenlerle beraber gelen kolera salgını özellikle müslüman mahallelerini etkisi altına almıştır. Tatavla halkı, diğer semtler ile özellikle müslüman mahalleleri ile ilişkisi az olduğundan dolayı bu salgından etkilenmemiştir. Türker (2009), Tahidromos Gazetesi'nden alıntı yaparak "Şehrimizde 23 Ekim gününden beri görülen kolera salgını sırasında şimdiye kadar 2098 kişiye hastalık bulaşmış ve bunların 1022'si ölmüştür. Dün Tatavla'nın Papaz Köprüsü mevkiinde bir kolera vakası ortaya çıkmıştır" (s.89) koleranın İstanbul'da ölümlere sebep olduğunu ancak Tatavla halkı içinde, bir hasta görüldüğünü belirtmiştir.

İkinci Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908 tarihinde ilanı ile beraber kabul edilen anayasa ile tüm Osmanlı vatandaşlarının askere alınması kararı verilmiştir. 1914 yılına kadar sadece karar olarak kalan bu madde, başlayan Birinci Dünya Savaşı ile beraber Rumların askere alınmasına sebep olmuştur. Türker (2009) kitabında, "Birçok kişi askere gitmemek için evlerinin tavan arası ve bodrumlarına gizlenmeyi tercih etti. İstanbul'un her köşesi gibi Tatavla'da da sessizlik ve korku hüküm sürüyordu. Savaşın getirdiği karaborsadan yararlanan bazı Rum tüccarlar kısa sürede zenginleşirken halkın diğer bölümünü yokluk dolu günler bekliyordu" (s.90) semtteki asker kaçaklarını ve halkın durumunu anlatmaktadır. Sotiriyu'da (2013) kitabında "Türk hükümeti, Hıristiyanlara katiyen güvenmiyor ve onlara ne silah ne de üniforma vererek özel çalışma birliklerine yolluyordu. Bu özel birliklere ''ölüm taburu'' demek daha doğru olurdu" (s.61) şartların kötü olduğunu belirtmektedir. Savaş sırasında ilaç, gıda ve yakacak sıkıntısı çeken

Tatavla halkı içinde, genç insanların ölümleri de gazetelerde yer almıştır. Tatavla'da savaş zamanı hükümetin geçici hastane olarak kısa süre için kullandığı binalardan birisi de Proodos Derneği'ne ait bina olmuştur. Bugün, binada 'Kurtuluş Spor Kulübü' yer almaktadır.

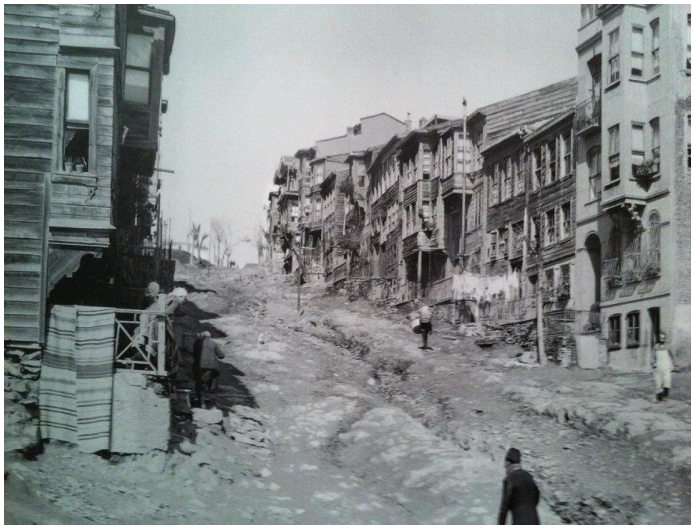
1918-1923 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ni sözde paylaşım süreci ve İstanbul'un işgali ile Tatavla halkı için, Osmanlı yönetiminden çıkılacağının zihniyeti başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde Türklerden sonra, nüfus bakımından en fazla Rum olduğuna ve Rumca ülkede ikinci dil olduğuna göre, yönetimde de en fazla Rumlar etkili olacaktır düşüncesini, Türker (2009) "İşgal kuvvetlerinin vermiş olduğu güvence ve tavizlere Istanbul sokaklarında dolaşan İngiliz, Fransız, İtalyan ve az sayıda da olsa Yunan askerleri ile Sarayburnu açıklarında demirleyen Yunanlıların Averof zırhlısının verdiği moral de eklenince, Tatavla halkı artık birçok şeyin eskisi gibi olmayacağı hissine kapılmıştır. Rumca gazetelerin Yunan milliyetçiliğini tırmandıran ve Yunan başbakanı Venizelos'u azizler mertebesine yükselten övgüleri de bu atmosfere eklenince Tatavla'ya yeni rüzgarlar esmekte ve birkaç ay önce kimsenin ağzına bile almaya cesaret edemeyeceği fikirler açıkça tartışılır hale gelmekteydi" (s.93) sözleriyle desteklemektedir. Bu düşüncelerle beş yıl için, İstanbul'un diğer semt halklarının aksine, Tatavla halkı rahat bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde basılan Rumca gazetelerde yer alan haberlerde düğünler, nişanlar, tiyatro oyunları, temsiller, danslı toplantılar, Eleftheros Venizelos'un isim günü şerefine kutlama, şenlik, tiyatro ve film gösterimleri yapıldığı yer almakta 'işgal dönemi' değilde 'refah dönemi' gibi Tatavla halkı yaşantısına devam etmektedir.

1922 yılının yarısına kadar devam eden bu süreç, Anadolu'nun Türk ordusu tarafından işgalcilerden arındırılması ve 9 Eylül 1922 de İzmir'in geri alınması ile sona ermiştir. Tatavla halkı, savaş sırasında Yunanistan'a yakınlığı ile bilinmektedir. Venizelos yanlısı tutum sergileyen öğretmenler, dernek yöneticileri, gazeteciler, yazarlar, varlıklı ailelerden bir kısmı göç etmiştir. İngilizler ise Rum halka yerinde kalmaları, göç etmemeleri için güvence vermeye çalışmışlardır. Rum halkı, 6 Ekim 1923 günü, İstanbul sokaklarında yürüyen askerlerin ve halkın, Tatavla'ya gelmelerinden ve zarar vermelerinden korkmuşlardır. Ülke dışına gidenlerin çektiği zorlukların duyulması üzerine, Tatavla halkından göç azalmıştır. Hatta diğer semtlerde oturan Rum aileleri, aynı

dinden, etnik kökenden olan halkın yaşadığı bu semte yerleşmişlerdir. Tatavla semti, Istanbul sınırları içinde kaldığından halkı, 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na göre zorunlu göçe dahil olmamıştır.

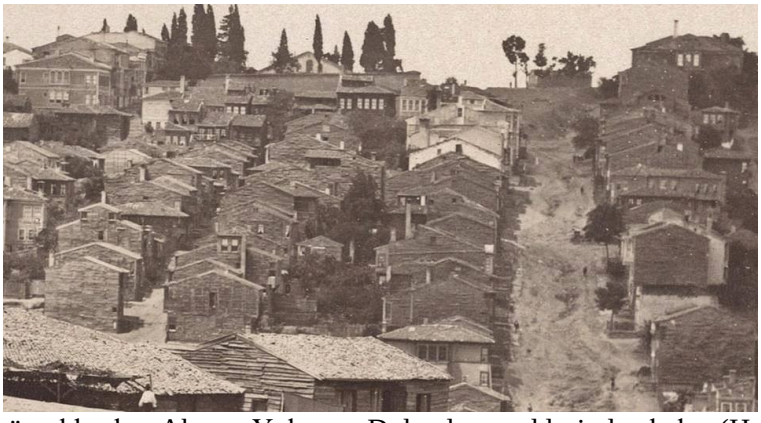
3.3 Kurtuluş Semti'nin Cumhuriyet Dönemi Tarihi

20. yüzyılın başında, Tatavla, bitişik nizam ahşap evlerden, arka cephelerde yer alan bahçelerden oluşmaktadır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. 20.yüzyılın başları Akarca Yokuşu, Mehmet Ali Türkman arşivi.

Ayios Dimitrios Kilisesi etrafında başlayan ve yoğunlaşan yerleşim, daha çok ahşap binalardan meydana gelmektedir. Az sayıda kârgir yapılarda yer almaktadır (Şekil 3.4). Ulaşımın gelişmesi ile beraber semtin yerleşimi, kuzey ve batı yönlerine doğru yayılmış, yoğunlaşmıştır. Mezarlıklar, semt sınırları dışında oluşturulduğu halde, kısa zaman içinde, semtin neredeyse ortasında kalmışlardır.

Şekil 3.4. 20.yüzyıl başları Akarca Yokuşu - Dolapdere caddesinden bakış (Hristodulu, 2013,s.85).

Bu dönemde, İstanbul'un genelinde ahşap binalar çoğunluktadır, bu yüzden sık sık yangın çıkmakta, maddi kayıplara yol açmaktadır. Koçu (2005), 'İstanbul Tulumbacıları' kitabında, 1633 Cibali yangınından başlayarak 1921 yılındaki Beşiktaş yangınına kadar İstanbul'daki yüzlerce yangından ve çeşitli tarihlerde Kurtuluş Semti'ne yakın, Galata, Beyoğlu ve 1920 tarihli Nişantaşı yangınlarından bahsetmektedir (s.480-490). Semtteki yangınlar ile ilgili Hristodulu'nun (2013) kitabında 1770, 1771,1883, 1847, 1905, 1907, 1909 ve 1912 tarihleri yer almaktadır (s.59). 1883, 1847 tarihlerindeki yangınları "büyük ve yıkıcı" olarak tanımlamıştır. Bu tarihlerden sonra 1929 yılındaki yangın ise semtte daha büyük değişikliklere yol açmıştır. Türk kaynaklarında, yangının geç söndürülmesinde hava şartlarının uygun olmaması, sokakların çok dar, dik ve merdivenli olması ve susuzluk sorunu sebep olarak yer almaktadır. Yunan kaynaklarında ise itfaiyenin bilerek geç ve yavaş müdahale ettiği belirtilmiştir (Şekil 3.5).

Bu yangın sonunda, 23 Ocak 1929 tarihli İkdam Gazetesi'ne göre beş yüz ev yanmıştır. 24 Ocak tarihli aynı gazetede yer alan haberde vali, 212 ev, 17 dükkan ve 1 eczanenin yandığını bildirmiştir. Yangın 10 saat sürmüş, semt halkından yedi yüz aile evsiz kalmıştır. Semt sakinlerinin çabaları ile Ayios Dimitrios Kilisesi, Ayios Athanasios Kilisesi ve Rum Erkek İlkokulu yanmaktan kurtulmuştur. Yangın sonrası, Akropolis Gazetesi 29 Ocak 1929 tarihinde "Bütün bu olumsuz şartlara, yaşanan büyük felakete ve şoka rağmen Tatavla halkının birbiri ile yardım ve dayanışması İstanbul'da gerek Türklerin gerekse yabancıların takdirine neden oldu. Yangından sonra hiç kimse sokakta bırakılmadı, dernek ve okul binalarına ya da sağlam kalan evlerdeki ailelerin yanlarına yerleştirildi" (Türker,2009,s.107) semt halkının yardımlaşmasının takdirle karşılandığını belirtmiştir.

Şekil 3.5. Tatavla yangınından sonra (Url-5),(#Tarih Dergisi, 08,s.110-111).

Türk ve Yunan basınının yangın olayının gelişimini ve sonuçlarını farklı görmelerine rağmen değişmeyen gerçek; iki ay sonra gazetelerde semtin adının 'Kurtuluş' olarak yazılması, cadde ve sokak isimlerinin de değiştirilerek kullanılması olmaktadır.

Cumhuriyet ile beraber bütün azınlık okullarında da zorunlu hale gelen Türkçe dersleri, Tatavla halkı için büyük bir değişime yol açmaktadır. Rumca konuşan, yazan semt halkı, değişime kolay uyum sağlamamıştır. Tatavla'da bulunan iki okul, gerekli değişiklikleri yapmadıkları ve kadro eksikliği gerekçeleriyle kapatılmıştır (Türker,2009,s.98). Cumhuriyetin ilk yıllarında, semt halkı Rumca anlaşmakta, Türkçe'ye ihtiyaç duymamaktadır. Hatta, 28 Ekim 1927 tarihinde yapılan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nüfus sayımı sırasında görevliler ve semt halkı arasında, basit sorularda bile, birbirini anlamamaktan kaynaklanan sorunlar çıkmıştır.

1941 yılında çıkan 20 Kur'a Askerlik Kanunu ve 1942 Varlık Vergisi ile ülkedeki Türk olmayan tebaayı etkileyen durum, semt halkını da sıkıntı içinde bırakmıştır. Söyleşilerde, gayrimenkullerin satıldığı, el konulduğu anlatılmaktadır. 1950 yıllarına kadar nispeten Rumların çoğunlukta olduğu semte, diğer tebaalar da yoğun olarak yerleşmeye başlamıştır. Anadolu'dan büyük şehirlere başlayan iç göç ile beraber semte yerleşimler de artmıştır. Bu yıllarda semtte, gecekondular görülmeye başlanmış, apartmanlar yoğunlaşmıştır. Vakko'nun eşarp fabrikası, Mabel'in çikolata fabrikası, ayakkabı imalathaneleri, dükkanlar, pastahaneler, meyhaneler, mezeciler, çeşitli tamir ve bakım dükkanları ile Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani, Türk vb. tebaanın birlikte yaşadığı bir semt haline gelmiştir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6. 1954 yılı, Kurtuluş Caddesi, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook sayfası).

6-7 Eylül 1955 olayları sırasında, Beyoğlu, Osmanbey, Harbiye'de yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani tebaaya ait işyerleri ve evler tahrip edildiği gibi Kurtuluş'da da kiliseler ve binalar tahrip edilmiştir. İstanbul Expres Gazetesi'nin ikinci baskısında Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı haberiyle halk arasında infial yaratılmış ve gayrimüslimlere ait evler, işyerleri tahrip edilmiştir. Gazeteci Hıfzı Topuz (2017) anılarını anlattığı kitabında "Bir de ne görelim!…Vitrinler parçalanmış, ne var ne yok yağma edilmiş. O gece korkunç olaylar yaşanmış, bütün Rumların dükkanları, işyerleri yağma edilmiş, evler basılmıştı. Zavallı Rum kardeşlerimiz kaçacak delik arıyorlardı. İstanbul'dan Yunanistan'a son göç böyle başladı" (s.150) durumun vahametini anlatmaktadır (Şekil 3.7). Ertesi gün, 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel vb. binaların olduğu 5.317 yerin tahrip olduğu anlaşılmıştır. Rum Ortodoks kiliselerinin tamamı zarar görmüş, ateşe verilmiş, kiliselerin içindeki resimler, haçlar, ikonalar, diğer kutsal eşyalar tahrip edilmiştir (Url-7).

Şekil 3.7. 6-7 Eylül 1955 olayları sonrası Beyoğlu bölgesi (Url-6).

6-7 Eylül 1955 olaylarında, Tatavla'da bulunan Ayios Dimitrios Kilisesi başta olmak üzere bütün kiliseler tahrip edilmiştir. Bu istenmeyen olaylar ile beraber İstanbul'un genelinde Rum, Ermeni, Yahudi tebaanın göçleri hızlanmıştır. Kurtuluş'ta oturan Rum halkın nüfusu azalmaya devam etmiştir. Bununla beraber, 1964 yılında çıkarılan kararname ile Yunanistan pasaportlu olanlar ülke dışına zorunlu göçe tâbi olmuştur. 1964 yılında, İstanbul'un genelinde yaklaşık 110.000 Rum tebaa yaşamaktadır, bunlardan 12.704 kişinin Rum pasaportu mevcuttur. Bu sayı, Rum halkı ile akrabalık ve iş ilişkisinde bulunan Türk vatandaşlarının da göçmesi ile 30.000 kişiye ulaşmıştır (Url-7). Kurtuluş Semti'nin, Rum halkı da göç hareketinden etkilenmiş Rum tebaa nüfusu iyice azalmıştır. Ayrıca, 1974 Kıbrıs olayları ile Türkiye'den Rum tebaanın göçü devam

etmiştir. Bununla beraber, İstanbul'da diğer semtlerde yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi, Süryani, vb. tebaaları, kendilerini rahat hissettikleri Kurtuluş Semti'ne yerleştiğinden Rum nüfus yoğunluğu semtte sürdürülmüştür. 1950 yıllarından sonra ise Rum tebaanın yerini Anadolu'dan gelenler almıştır. Semtin nüfus çeşitliliği arttıkça kimlik yapısı, mimari değişimi, kültürel farklılıkları daha da çeşitlenmiştir. Türker (2009) son elli yıldaki değişimi anlatırken "1970, 1980, 1990'lı yıllar Kurtuluş'un hızla büyük bir sosyal ve etnik değişime uğradığı dönemdir. Başka bir deyişle İstanbul'un her semtinin yaşamakta olduğu değişimi Kurtuluş'da yaşamıştır. Yerli halkının önemli bir bölümü yurtdışına göç ederken, yerlerini Anadolu'dan gelenler doldurmuştur. Tatavla'nın ayakta kalmış eski binaları birer ikişer sahip değiştirip, yerlerini kalitesiz apartmanlara bırakırken, yaşam tarzı da yüz yıl önceki Tatavlalıların akıllarına gelmeyecek kadar değişmiştir" (s.111) değişim sürecinin sakıncalarını da belirtmektedir. Cadde ve sokak isimlerinin değişimi ile başlayan süreç, evlerin mimari yapısının değişimi; daha çok insanı barındırması için çok katlı ve daha küçük yaşam mekanları ile devam etmiştir. Semtin diğer semtlerden ve şehirlerden göç alması ile beraber semt halkı yaşam mekanlarını paylaşmaya devam etmektedir.

Semtin kapladığı alan, tezin 3.1. bölümünde belirlense de belirtmek gerekir ki, bölgede kesin bir sınırlandırma olamamaktadır. Büyükkürkciyan'ın (2009) Feriköy'ü anlattığı kitabında "İstanbul'da semt isimleri her iki kilometrede bir değişir. Feriköy civarında ise bu 500 metreye kadar inmiştir. Köşeyi dönünce Feriköy düz gidince Kurtuluş'tur. Aşağı inince Pangaltı, karşıya geçince Elmadağ'dır. Caddeye çıkınca Harbiye, caddenin karşı tarafına geçince Maçka'dır. Düz gidince Nişantaşı, sola dönünce Osmanbey'dir. Bu kadar çok isim bu denli küçük bir yerde nasıl olmuş da var olmuştur anlamak güç olsa da hepsinin bir tarihçesi var. Anlayacağınız Feriköy denince Feriköy'den bahsetmek mümkün değil. Pangaltı, Kurtuluş ve Feriköy iç içe geçmiş üç semttir" (s.77) Kurtuluş, Feriköy, Pangaltı semtlerinin iç içe geçtiğini belirtmektedir.

3.4 Kurtuluş Semti'nin Fiziksel Doku Özellikleri

Kuban (2016) "Mimarlık özel yapı eylemidir. İnsanoğlunun doğal bir gereksinmesi olan korunma içgüdüsüne yanıt olarak başlamış olmalıdır" diyerek öze indirgediği mimarlık tanımı için "….mimari eylemin ilk basamağı insanın içinde

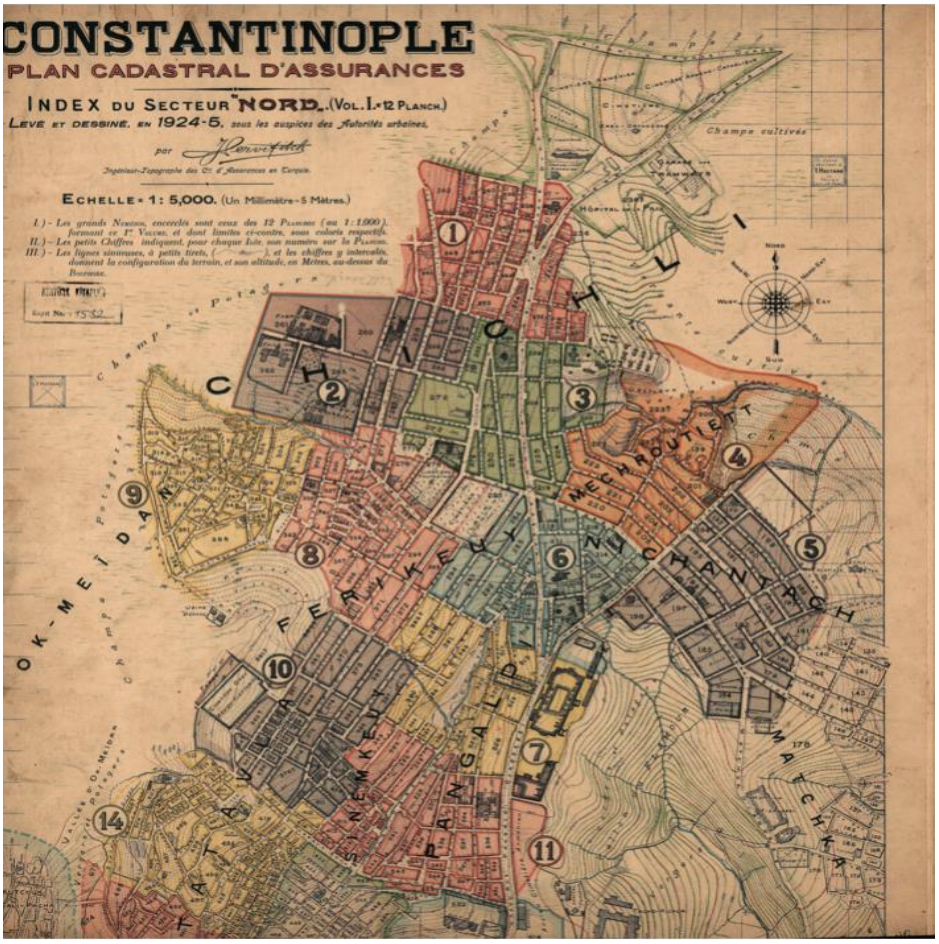
kendisini güvende hissettiği bir sınırlı hacim yaratmaktır. İnsan uçsuz, bucaksız, gözüyle, hayal gücü ile kavramakta güçlük çektiği evrensel boşluğu ve doğal çevrenin bir parçasını, bir veya birkaç yönde sınırlandırıyor; onu içe dönük, kendi çevresinde bir özel boşluk haline getiriyor. Özel yapı eylemi diye adlandırdığımız mimarlığın kaynağındaki olay budur'' (s.14) sözleri ile açıklık getirmektedir. İnsanın korunma ihtiyacından doğan mimari; ilkel insanın ağaç dalları, çalı çırpı, hayvan kemikleri ile barınma ihtiyacının giderilmesinden, bugünün hassas bilgisayar programları ile akıllı bina inşa etmesini de içine almaktadır.

Yüzyıllar içinde mimari üretimin çoğu yangınlar, depremler, savaşlar, yıkımlar sonucu bugüne ulaşmamıştır. Bununla beraber, var olan ürünler korunmalı ve gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmalıdır. Arthur Upham Pope'un da değindiği gibi "Mimarlık, fiziksel bir strüktürden ya da belirli bir estetik formdan daha fazla bir şeydir. Bir kültürel birikimin, yakın veya geçmiş, ifadesidir. İyi veya kötü, bir toplumdaki kültürel değerleri sergiler, ilerlemeyi veya başarısızlığı açığa vurur. Dolayısıyla, bilerek veya bilmeyerek bir anıtı üretirken, ona biçtiğimiz derin anlamlar, anlayış ve yorumlayışımız için gereklidir. Hiçbir anıt tarihten bağımsız olarak düşünülemez: Tam bir takdir için, anıt, benzerleriyle birlikte ele alınmalıdır. Bu genellikle çok güç olur, çünkü zaman ve şartlar, mimarinin düşmanlarıdır. Boşluğu, dökümanlar, gelenekler ve ufak tefek ilgili objeyle doldurmaya çalışırız" (Pope,1949,Keser,2002) yapıların mimarisini çözümlemek için mimarinin tarihi ve aynı zaman dilimindeki yaşam kültürü yol gösterici olmaktadır. Buna karşılık, halk mimarisini çözümlemek büyük anıtları çözümlemekten çok daha zordur. Kuban (2017), bu konu üzerine "Halk mimarisi üzerindeki araştırmalar, değerlendirmeye ilişkin sağlam bir yöntem olmamasının sıkıntısını her zaman çekmiştir. Bunun nedeni, mimarlık tarihinde, eleştiri ve kuramın başlangıç noktasının büyük anıtlar olmasıdır. Anıt güç simgesi, üst kültürel katmanların göstergesi ve seçimlerinin ifadesi ise anonim ev de sıradan kültürün dokusunu yansıtan ve simgeleyen en başat nesnedir. Anıt, iktidar ve güce ait uzak anılarla doluyken; ev sıradan insanın günlük yaşantısına ait izlerle doludur. Bir anıt, belirli bir tarihi anın anlatımı ve dikildiği toprağa yabancı, tümüyle ithal olabilir. Fakat sıradan evler kültürel bir alanın maddi yaşamının iskeletleridir" (s.2) düşüncelerini Arthur Pope ile aynı doğrultuda ifade etmiştir. Mimari çözümleme; sıradan halkın kullandığı konutlar, işyerleri, fabrikalar için anıtları çözümlemekten daha zor olmaktadır. İstanbul, tarihinde bir çok uygarlığı barındırmıştır. Bu uygarlıklardan kalan anıtlar, halkın

yaşadığı binalar, cadde ve sokakların düzenleri; kitaplardan, haritalardan, o zamanın bildiğimiz özelliklerinden, sözlü tarih ile anlatılanlardan, yaşam şekillerinden veya günümüze kadar gelen yazıtlardan bilgilerle çözümlenebilmektedir. Yakın geçmiş mimari çözümleme için başvurulan kaynaklara tanıklıklar da eklenmektedir.

İstanbul için, tanzimat dönemine kadar düzenli bir şehir imar planlaması yapıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. İlk İstanbul haritasını 1786 yılında Fransız sefaretinde çalışan Kauffer yapmıştır (Tekeli,1985-Özülke,1997). İkinci Mahmut (1786-1839), padişahlığı döneminde İstanbul'un haritasını çıkartarak, cadde ve sokakların düzenlenmesi, kesintisiz ve kolay ulaşım sağlanması amacıyla 1839 yılında, Helmut Von Moltke'yi görevlendirmiştir. Moltke'nin çalışmasında öne çıkan konular; ana arterlerin açık ve geniş olması, çıkmaz yolların yapılmasının önlenmesi, yangın durumunda müdahale edilebilmesinin kolaylaştırılması, yeni yapıların, yangına dayanıklı olarak kârgir yapılmasıdır. Yapıların 'kârgir yapılması kararı' 1660 yılında İstanbul'da çıkan yangından sonra alınmasına rağmen bu karar uygulanmamıştır (Kuban,D.2017,s.8). Ayrıca Moltke'nin planlarında geniş ve geometrik planlara göre sokakların düzenlenmesi yer almaktadır. 1848 yılında ilk imar mevzuatı olan Ebniye Nizamnamesi ile kamulaştırma, yol ve sokakların genişlikleri, çevrelerinde yapılacak binaların yükseklikleri, inşaatların denetimi, hakkında kararlar alınmıştır. 1864 yılında düzenlenen yeni bir nizamname ile tüm yurtta geçerli olan harita yapımı, kamulaştırma, parselleme, yol genişlikleri konularında birlik sağlanmıştır. 1882 yılında ise ilk Ebniye kanunu ile "Yollar, yangın yerleri ve yapılarla ilgili daha geniş düzenlemeler yapılmıştır. Mahalle büyüklüğündeki alanlarda karakol ve okul yeri bırakılması ve bu alanları imara açanların lağım yapması ve bu açılacak yolların kaldırım harcamalarına katılması; çevresi yol ile sınırlı adaların ve mahallelerin tümünün ya da on konutluk bölümünden çoğunun yanması durumunda buraların hamur kuralı uygulanıp kare ya da dikdörtgen biçiminde yeniden bölümlendikten sonra arsaların eski değerleri de göz önüne alınarak önceki sahiplerine verilmesi; genişletilecek yollar için gerekli toprağın yolun iki yanındaki arsalardan belli bir ölçü içinde bedelsiz alınması düzenlemeleri yapılmıştır. Ayrıca belediyelere açacakları sokak ve yolların çevreleri ile yangın yerlerinin haritalarının yaptırılması görevi verilmiştir" (Url-8) sağlanmak istenmiştir. Bu kanun ile İstanbul'da grid örüntülü düzenlemelerin yapıldığı ve Kurtuluş semtininde ada bazında düzenli bir örüntüye 19. yüzyılın sonlarına doğru sahip olduğu söylenebilir.

1839 yılında ki Helmut Von Moltke'nin planı, semtte çoğunlukla uygulanmıştır. Semtin cadde ve sokaklarının konumu için Kaprol (1992) "Buradaki doku İslam dünyasının belirli bir örgütleşmeye dayalı organik birimlerine karşın, birbirine dik, paralel sokaklar biçiminde gelişmiştir" (s.33) diye açıklarken farklı bir fiziksel çevre olduğunu da belirtmektedir. Semtteki paralel ve dik kesen sokakların "grid doku" yerleşimi belirginliğini korumaktadır. (Şekil 3.8)

Şekil 3.8. 1924-1925 yıllarında Tatavla semti sokak ve cadde dokusu,Pervititch Haritası, Atatürk kitaplığı arşivi.

Ayios Dimitrios Kilisesi ve çevresi semtin ilk yerleşim yeri olarak bir tepede yer almaktadır. Bu bölgeden aşağılara doğru, güney ve doğu yönlerinde doğal örüntü yer almaktadır (Şekil 3.9, ===**)**. Kurtuluş Caddesi, yukarda kalarak iki tarafa hafif rampalarla devam etmektedir. Batı ve kuzey yönlerde ise grid örüntülü doku yer almaktadır (Şekil 3.9, ===)

Şekil 3.9. Semtin sokak dokusu, sembolik gösterim, Ayios Dimitrios Kilisesi (A). (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Semtler arasındaki doku ayrılıklarını, İlber Ortaylı "*Geleneksel kentte konut bölgesindeki farklılaşma, gelir ve statüden ileri gelmeyip, etnik ve dini farklara dayanır*" (Ortaylı,İ.2015.s.279) yorumuyla açıklamıştır. Osmanlı toplumunda hemen hemen her tebaanın yaşadığı semtler ayrılmış, bu semtler ve mahalleler yaşayanların etnik, din, kültür gibi olgularına göre düzenlenmiştir. Buna karşılık Osmanlı yönetimi, Rum, Ermeni, Yahudi, vs. tebaanın yaşayacağı yerleri belirlemiş ve yatay olarak büyümesine olanak vermemiştir. Bu sınırlandırmanın bir amacı da yangın ve salgın hastalık tehlikelerini önlemek olmuştur.

1950 yıllarından sonra başlayan büyük şehirlere göçlerle beraber, semtte nüfusun hızlı artması ile yoğunluğa yetmeyen toprak üzerinde bir ailenin barınacağı konutlar yerine yüksek katlı apartmanlar yapılmıştır. Merkezi konumundan dolayı yoğun göç alan semtte arsalar, bahçeler, bostanlar yapılar ile kaplanmıştır. Kurtuluş semtinde konutlar dışında günlük yaşam için gerekli olan alışveriş yerleri; marketler, pastaneler, lokantalar, fırınlar, manavlar, şarküteriler, nalburiye ve elektrik dükkanları, giyim mağazaları, antikacılar, kuaförler, baharatçılar, eczaneler, kargo şubeleri, emlakçılar ve her türlü tamir atölyeleri; saat, ayakkabı, terzi gibi, geniş yer tutmaktadır. Özellikle ana cadde olan Kurtuluş Caddesi'nde yan yana mağazalar yer almaktadır (Şekil 3.10).

Şekil 3.10. Kurtuluş Caddesi, kuzeyden genel görünüm, 26.03.2018.

Kurtuluş Semti'nde bitişik düzende olan binalar çoğunlukla yüksek bir mimari doku içindedir. Bu doku içinde arka parsellerde bırakılan arsalar, bahçeler birbirinden farklı boyutlarda olmakla beraber yükseklik farkından kaynaklanan istinat duvarları da karanlık ve basık katlar oluşturabilmektedir. Arka bahçeler, bahçe katında ikamet edenin

bakımına göre şekillenmektedir. Bazıları temiz, ağaçlıklı, çiçekli olarak düzenlenirken bazıları bakımsız, atıl durumda bulunmaktadır.

Bu bölümde, semtin belli başlı yapıları; işyerleri, atölyeler, sinemalar, tiyatrolar, kiliseler, camiler, okullar ve mezarlıkların yerleri tespit edilerek semtin dokusu ortaya çıkarılmak istenmiştir.

İş Yerleri ve atölyeler:

Semtin ilk yerleşim bölgesi olan Ayios Dimitrios Kilisesi'nin etrafında toplanan iş yerleri, atölyeler ve alışveriş mekanları, semtin genişlemesine paralel olarak yeni yollar ve yapılar ile beraber artmıştır. 1925 tarihli Pervititch haritasında gösterilen, hamam, restoranlar, çay bahçeleri gibi işletmeler Ayios Dimitrios Kilisesi'nin yakınında bulunmaktadır. Bu haritalarda, geniş, yeşil alanlarda, çay bahçeleri, restoranlar veya cambazhaneler bulunmaktadır. Bugün ise yerlerinde yüksek katlı binalar yer almaktadır. Kurtuluş Caddesi'nin iki tarafında, her apartmanın giriş katında çeşitli ürünler satan dükkanlar yer almaktadır. Bazı dükkanlara ise üç dört basamak aşağıya inilerek girilmektedir. Bir üst kat veya daha üst katlarda doktor, muhasebe, avukat büroları yer almaktadır. Her sokakta özellikle, bir kaç küçük bakkal, kuaför, berber ve su sağlayan işletmeler bulunmaktadır.

İlk Türk plak fabrikası ve stüdyosu, Orfeon Records, 1912 yılında Feriköy'de Bluemental ailesi tarafından kurulmuştur. Fabrika, daha sonra Columbia firmasına satılmış ve 1931 yılında EMI adını almıştır. Radyoların ve 1970'li yıllarda kasetli teyplerin ortaya çıkması ile kapanmıştır (Url-9)(Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Orfeon Plaklarından bir örnek (Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi).

Semtte, 20.yüzyılın başında bulunan, günün ihtiyaçlarına yönelik, Hagop ve Hovhannes Dayday'ın Çini Soba Tamircisi, Simo Gömlek Terzisi gibi işletmeler ve Papazyan Biçki Dikiş Kursu bugüne kadar gelememiştir (Şekil 3.12). Çini sobaların kullanımı kalkmış, hazır giyim ise gömlek terzilerinin yerini almıştır.

Şekil 3.12. Papazyan Biçkiyurdu Kursu,1940 yılı(Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi).

Daha sonra adı, Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi A.Ş. olan Şen Eşarp Atölyesi, bugünkü Bayır Sokak'ta yer almıştır. 1934 yılındaki Kılık Kıyafet Kanunu'ndan sonra, şapka ile dolmuşa binemeyen kadınlar için üretilen siyah üzerine renkli baskı yapılan eşarplar üretilmektedir. Vitali Hakko, televizyona verdiği bir röportajda atölyenin yerinin Ayios Eleftherios Mezarlığı'na yakın ve ıssız olduğunu, yalnız gitmeye korkulduğunu söylemiştir. Bugün, atölye yerleşim yerlerinin arasında kalmıştır, ev olarak kullanılmaktadır (Şekil 3.13).

Şekil 3.13. Şen Eşarp Atölyesi 08.01.2019.

Mabel Çikolata fabrika binası, 1947 yılında Mihalis Payoltis ve Haralambos Küçük Anastasiadi tarafından Azak Sokak'ta yaptırılmıştır. Söyleşilerde, o zamanlar çocuk olanların, fabrikanın önünden geçerken kokusunu hala hatırladıkları anlatılmıştır. 1981 yılında el değiştiren fabrika, Dolapdere bölgesine taşınmıştır.

Direkçibaşı Sokak'ta, bugün hurda deposu olarak kullanılan harap, bakımsız binanın 1980 yıllarında Sezai Sakarya Musluk fabrikası olarak hizmet verdiği bilinmektedir (Şekil 3.14).

Şekil 3.14. Eski musluk fabrikası 26.10.2017.

Semtin ana caddesi üzerinde, banka şubeleri, her çeşit dükkanlar ve İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası'na ait yüksek bir bina yer almaktadır.

Sinemalar:

1940 yıllarında, Kurtuluş Semti'nin Ergenekon Caddesi ile Halaskargazi Caddesi köşesinde Tan Sineması bulunmaktadır. Sinema ve arkasındaki hamam 1995 yılında yıkılmıştır. Yerine otel inşa edilmiş, 2005 yılında açılışı yapılmıştır. Tan Sineması'nın karşısında, 1946-2013 yılları arasında, İnci Sineması yer almaktadır. Sadece Türk filmleri oynatması ile ünlü sinema ve beraberindeki Pangaltı İnci Pasajı da yıkılarak, yerine otel ve otopark yapılmak üzere inşaat halindedir .(Şekil 3.15).

Şekil 3.15. İnci Sineması, 1969 (Url-10), İnci Sineması'nın olduğu pasajın yeri, 12.02.2019.

1937 yılında Kurtuluş Caddesi'nin üzerinde açılan Kurtuluş Sineması, 1938 yılında Akın Sineması adını almıştır. 500 kişi kapasiteli sinema 1958 yılındaki onarımdan sonra Yeni Atlas Sineması olarak adlandırılmıştır. Bugün yerinde banka şubesi vardır. Semtte açık hava sinemaları da yazın faliyet göstermiştir. Ancak bu sinemalar

kapanmıştır. Yaz aylarında Şişli Belediyesi'nin düzenlediği sinema gösterimleri Feriköy Ortanca Parkı'nda hafta sonları yapılmaktadır.

Tiyatrolar:

Semtte, 1870 yıllarından itibaren tiyatro toplulukları oyunlarını, Fukaraperver Derneği'nin salonunda veya yazlık tiyatrolarda sergilemişlerdir. 1883-1884 yıllarında Sofoklis isimli amatör tiyatronun oyuncuları arasında Terpsithea Papadopulu, Maria Konstantinu, Ekaterini ve Eleni Yannulaki gibi kadın oyuncularda yer almaktadır. 1868 yılında 'Eshilos' tiyatro topluluğu kurulmuştur. 1878-1888 yılları arasında 'Ellinikos Agathoergios Thiasos Tataulon' isimli tiyatro topluluğu okul ve hayır dernekleri yararına oyunlar oynamıştır. Sokratis Pahulos, Theofrastu bahçesini yazlık tiyatro olarak kiralamış ve 1883-1885 yılları arasında oynanan tiyatro oyunları halkın ilgisini çekmiştir (Türker,2009,s.72).

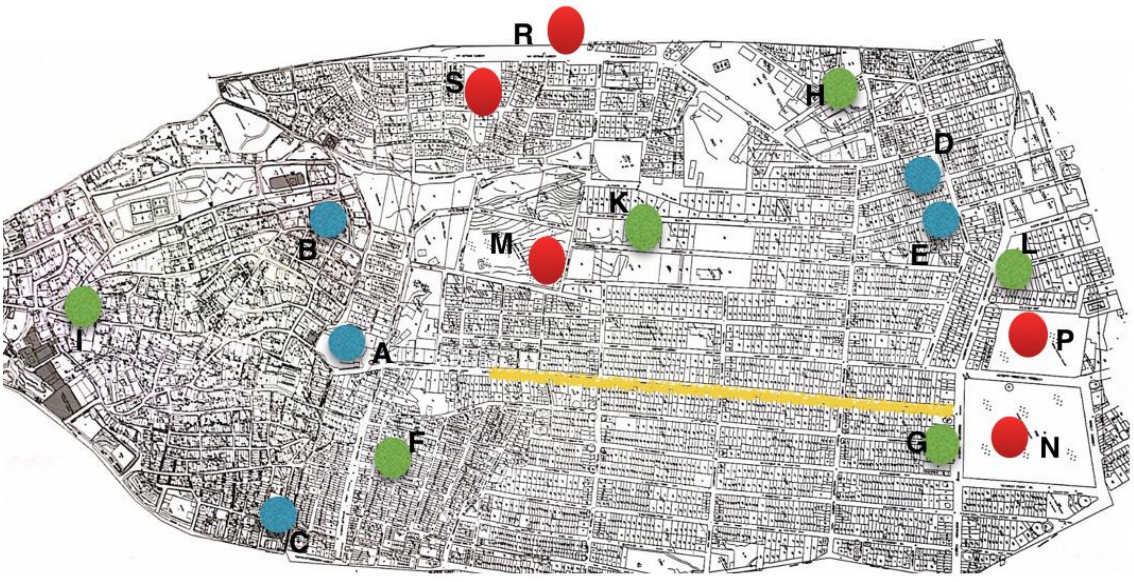
Dönemin gazetelerinde tiyatro oyunları ile ilgili olarak; "Dün akşam Fukaraperver Derneği'nin şık tiyatro salonunda toplanan seyirciler tanınmış Veroni topluluğunun 'Ölünün Öpücüğü' adlı güzel oyununu izlediler. Halk Veroniler'in Tatavla'da sadece bir temsil vermiş olmalarından şikayetcidir" (Hronos Gazetesi,22.06.1920, Türker,2009,s.94) "Yunan Dram Kumpanyası dün Tatavla'daki Fukaraperver Derneği'nin tiyatro salonunda 'Para' adlı dram ile 'Kiralık' adlı komediyi başarı ile oynamıştır" (Hronos Gazetesi,14.12.1920,Türker,2009,s.95) haberler yer almıştır. Tiyatro oyunları cumhuriyetten önce, Rumca olarak sergilenmiştir.

Cumhuriyetten sonra, Feriköy'de, Ergenekon Caddesi üzerinde 1957 yılında açılan Dormen Tiyatrosu elli yıl içinde, 120 oyun sergilemiştir. Bu oyunların içinde İkinin biri, Hisseli Harikalar Kumpanyası, Müfettiş, Sokak Kızı İrma, Paramparça, Papaz Kaçtı, Hastalık Hastası, Kare As gibi tiyatro oyunları vardır. Ancak tiyatro 2007 yılında ekonomik zorluklardan dolayı kapanmıştır. Yerine, İdil Sineması açıldıysada bir kaç sene sonra kapanmıştır. Başka bir tiyatro da, semte çok yakın, Halaskargazi Caddesi'nde yer alan Kenter Tiyatrosu'dur. Semte yakınlığı ile sık gidilen tiyatro salonu 1968 yılından beri aynı yerde hizmet vermektedir.

Semtin kültüründe sinemalar ve tiyatrolar önemli yer almaktadır. Söyleşilerde anlatılanlar; sinema ve tiyatroların her zaman faal olduğu, yeni gelen bir filme ya da tiyatroya mutlaka gidilmesi gerektiğidir. Rum kültüründe de tiyatronun kayda değer yeri olduğu, 1870 yıllarında başlayan, kayda geçen oyunlardan anlaşılabilmektedir. Yüzyıl önce İstanbul'un çoğu semtinde tiyatro veya sinema salonu olmadığı bilinmektedir. Bu bakımdan Kurtuluş Semti ayrıcalıklı bir yer edinmektedir.

Dini yapılar ve mezarlıkların yerleri:

Kurtuluş Semti'nin ilk dini yapıları, halkın Rum ve hristiyan kökenli olmasından dolayı kiliselerdir. Ayios Dimitrios Kilisesi(A) başta olmak üzere Ayios Athanasios Kilisesi(B), Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi(C), Feriköy Rum Ortodoks Oniki Apostol Kilisesi(D), Surp Vartanans Ermeni Kilisesi(E) (Şekil 3.16, **O**). Kurtuluş semtindeki camiler; Kurtuluş Cami(F), Sultan Beyazıd'ı Veli Cami(G), Feriköy Behram Çavuş Cami(H), Hacı Ahmet Cami(I), Hasan Zeyneb Cami(K), Hacı Bülent Veziroğlu Cami(L)' dir (Şekil 3.16, **O**). Mezarlıklar; Aya Lefter Kurtuluş Rum Ortodoks Mezarlığı ve Kilisesi(M), Latin Katolik Mezarlığı(N), Feriköy Protestan Mezarlığı(P), semtin sınırına yakın Feriköy İslam Mezarlığı(R) ve Bulgar Ortodoks Mezarlıkları(S) yer almaktadır (Şekil 3.16, **O**).

Şekil 3.16. Semtteki, kiliselerin, camilerin ve mezarlıkların konumları.
(Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).
Kiliseler (**O**), camiler (**O**), mezarlıklar (**O**).

Kiliseler:

Semtte inşa edilen ilk kiliseler, semtin ilk yerleşim bölgesi olan güney tarafında yer almaktadır. Yunan adalarından çalışmak üzere getirilen halkın kullandığı Kasımpaşa Semti'ndeki Ayios Dimitrios Kilisesi, cami olarak kullanılmaya başlanınca Yunan tebaa Tatavla tepesinde bulunan Ayios Athanasios Kilisesi'ne giderek, kiliseyi Ayios Dimitrios Kilisesi olarak kabul etmişlerdir. Bölgede 'Ayios Dimitrios Tepesi' olarak bilinmiştir. Kilisenin ilk inşa tarihi bilinmemekle beraber 16.yüzyılda varlığı bilinmektedir. 1576 tarihinde, İstanbul'a gelen Gerlach isimli gezgin, kiliseyi gezdiğini yazmıştır (Hristodulu,2013,s.99). Ayios Athanasios Kilisesi'de yeniden inşa edilerek Ayios Dimitrios Kilisesi'nin batısında yer almıştır.

Ayios Dimitrios Kilisesi'nin avlusunda, 1900 yıllarında, 17 adet yüksek selvi ağacı, 18 adet zeytin ağacı bulunmakta manastırların büyük avlularına benzemektedir (Hristodulu,2013,s135) (Şekil 3.17). Günümüzde ağaçların bir kısmı kalmakla beraber, etrafında yoğun yapılaşma yer almaktadır.

Şekil 3.17. Ayios Dimitrios Kilisesi,1904 (Hristodulu,2013,s.129), 2014 (İrem,2014,s.62).

Kilise, bir tarafı 27,20mt ve diğer tarafı 28,90mt olan dikdörtgen şeklindedir. Kilisenin 1726 ve 1798 tarihlerinde restorasyondan geçtiği, üzerindeki mermer ve taş levhalardaki yazılardan anlaşılmaktadır. Çan kulesi, 1856 yılında çan çalma yasağının kalkması ile 1857 yılında inşa edilmiştir. Kilisenin bahçesi, 1865 yılındaki kilise

avlularına gömülme yasağına kadar mezarlık olarak kullanılmıştır. Kilisenin bahçesinde bulunan Ayios Haralambos Ayazması'nın suyunun hastalara iyi geldiğine inanılmaktadır.

Şekil 3.18. Ayios Haralambos Ayazması, Ayios Dimitrios Kilisesi, yortu günü, 25.10.2018.

Her yıl 25-26 Ekim Ayios Dimitrios yortusu kutlanmaktadır. Son yıllarda, yortu günü, Yunanistan'a gitmiş olan Rum tebaa gelerek, buradaki halk ile ayinlere katılmakta, bahçesinde yemek düzenlenmekte ve Kurtuluş Semti'ni gezmektedirler.

Ayios Athanasios Kilisesi, Ayios Dimitrios Kilisesi'nin 150 mt. kadar batısında yer almaktadır. Osmanlı döneminde, İstanbul'da kubbeli olarak inşa edilen ilk kilisedir. 1858 yılının mart ayında hizmete açılan kilisenin 4 adet çan kulesi vardır, birinde çan bulunmaktadır. Hristodulu kitabında kilisenin mimarının Panayotis Kalfa olduğunu ve içerisindeki süslemelerin zengin ve ihtişamlı olduğunu yazmaktadır. 1955 yılında, 6-7 Eylül olaylarında en fazla tahrip edilen kilise olmuştur. Şimdilerde kilisenin içi oldukça bakımsız kalmıştır. Ayios Athanasios Kilisesi'nin ayazması semtteki en eski ayazmalardan biridir, 18. yüzyıldan beri kullanılmaktadır (Hristodulu,2013,s.233).

Şekil 3.19'da, yaklaşık 120 yıl ara ile çekilen fotoğraflardan kilisenin etrafında yapılaşmanın çok arttığı, yeşil alan olarak kilisenin bahçesinin ve mezarlığın kaldığı görülmektedir. Kilise bakım görevlisi, Rum cemaatinin 1950 yıllarında içeri girebilmek için her ayinde uzun kuyruklar oluşturduğunu, ancak, şimdilerde her ayın ilk salı günü yapılan ayinlerde yaklaşık 10-15 kişi bulunduğunu, onlarında Ayios Dimitrios Kilisesi cemaatinden geldiklerini belirtmiştir.

Şekil 3.19. Ayios Athanasios Kilisesi, 1900-2018, (Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası,28.11.2017).

Evangelistrias Kilisesi, Hacı İlbey Sokak'ta (Eski adı, Kilise Sokak) yer almaktadır. 1877-1893 yılları arasında tamamlanmış, 1894 depreminden sonra onarılmıştır. Yunanca kitabesinde Mimar Petraki Meymaridu tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Ön cephenin iki yanında 25mt. yükseklikte 2 çan kulesi ve ortasında bir saat yer almaktadır (Şekil 3.20). Girişin sağında, kilisenin bakımı için kalanların evleri, solunda ise ayazması vardır. Düzenli çıkardıkları aylık gazeteleri bulunmaktadır.

Kilise arazilerinin caddeye bakan taraflarında dükkanlar yer almakta, kiralarından elde edilen gelirler kiliselerin gelir kaynakları olmaktadır. Evangelistrias Kilisesi'nin girişi de sokaktan olup, cadde üzerinde de dükkanları yer almaktadır. Kilisenin, ayazması olan Yenetlion Tis Theotoku Ayazması bakımlıdır. Türker (2009), "Tatavla'nın Ayios Dimitrios Kilisesi'nden sonra ikinci güzel ve zengin kilisesidir" (s.44) diyerek değerli ikonaları, avizeleri kastetmektedir.

Şekil 3.20. Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi, 11.10.2017.

Semtte, üç büyük kilisenin ayazmalarından başka iki tane daha ayazma olduğunu Hristodulu kitabında belirtmektedir ancak ikiside günümüze kadar gelmemiştir. Ayia

Kiryaki Ayazması, Ayia Kiryaki Sokak'ta, şimdi; Teşrifatcı Sokak'ta bulunmaktadır (Hristodulu,2013,s.239). Ayios İoannis Prodromos Ayazması, şimdi Ebûrrıza Sokak'ta, Sabuncakis bahçelerinin yanındadır (Hristodulu,2013,s.239). 1950 yıllarında yıktırılmış, yerine binalar yapılmıştır.

Ayios Eleftherios Kilisesi ve Mezarlığı'nin girişi Bayır Sokak'ta yer almaktadır. 1860 yıllarındaki kolera salgını ile mezarlıkların yerleşim yerlerinin dışına taşınması kararı sonucu, bu bölge mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1880 yılında kiliseyi, Ayios Eleftherios Kadınları Derneği yaptırmıştır. Kilise ve mezarlık bakım görevlisi, Stavros Bey, kilisenin küçük olduğunu, büyük cemaatleri almadığını, çoğu zaman başka kilisede cenaze ayini yapılıp daha sonra mezarlığa gelindiğini belirtmiştir. Ayrıca otuz, kırk yıl önce pazar günleri takım elbise ve kravat olmadan dışarı çıkılmadığından, herkesin özenli giyindiğinden bahsetmiştir. Aksi olursa "hasta mısın", "bir şey mi oldu" hal hatır soruları ile konuşulduğunu belirtmiştir. Şimdi ise göç alan semtte, bazı bölgelere gidemediğinden ve korkusundan yanında biber gazı ile dolaştığını söylemiştir.

Şekil 3.21 fotoğraflarda kilise ve mezarlığın yüzyıl ara ile ana kapısından görünüş yer almaktadır. Soldaki fotoğrafın çekildiği alanda, bugün binalar yer almaktadır. Duvarın önü boyunca sokak vardır. Giriş kapısı olarak sol tarafta daha küçük bir kapı kullanılmaktadır.

Şekil 3.21. Ayios Eleftherios Mezarlığı ve Kilisesi, 1900 yılları (Url-11), 2018.

Kurtuluş Semti'nin Feriköy mahallesinde Feriköy Rum Ortodoks Oniki Apostol Kilisesi yer almaktadır. Avukat Caddesi ile Lala Şahin Sokak köşesinde yer alan kilisenin

dükkanları cadde üzerindedir. 2016 yılında restore edilmiştir (Şekil 3.22). Semteki Ayios Dimitrios Kilisesi'nden sonra, en kalabalık cemaate sahiptir.

Şekil 3.22. Oniki Apostol Kilisesi, Avukat Caddesi'nden görünüş,11.10.2017.

Surp Vartanans Ermeni Kilisesi, Feriköy Mahallesinde Şahadet Sokak üzerinde yer almaktadır. Kilise 1861 yılında inşa edilip 1866 yılında resmi açılışı yapılmıştır. Kilise, açıldığı yıl, Ermeni nüfusun 1645 olduğunu, 500 ailenin yaşadığını tespit etmiştir. Kilisenin sokak üzerindeki bölümü apartman görünümündedir (Şekil 3.23). Bir küçük avlu ile kilise binasına girilmektedir. Binanın arkasında aynı avluya bakan, girişi Çobanoğlu Sokak'tan olan Özel Feriköy Ermeni İlkokulu ve Ortaokulu bulunmaktadır.

Şekil 3.23. Surp Vartanans Ermeni Kilisesi görünüşü, 11.10.2017.

Camiler:

Kurtuluş Semti'ne Türk tebaanın yerleşmesi 1930 yıllarından sonra artmış, 1950 yıllarından sonra ise yoğun göç alması ile cami ihtiyacı oluşmuştur. Konut yoğunluğu arttığı için, camiler, bazen bir apartmanın camiye çevrilmesi ile veya bir pasaj içinde veya çok dar alanlarda inşa edilmiştir. Ergenekon Caddesi üzerindeki Sultan Beyazıd'ı Veli

Cami binaların arasında, alt katında bir market ve çeşitli dükkanlar yer alan bir yapıdır (Şekil 3.24-A). Yine Ergenekon Caddesi üzerindeki Hacı Bülent Veziroğlu Cami'ye bir pasajın içinden girilmektedir (Şekil 3.24-B).

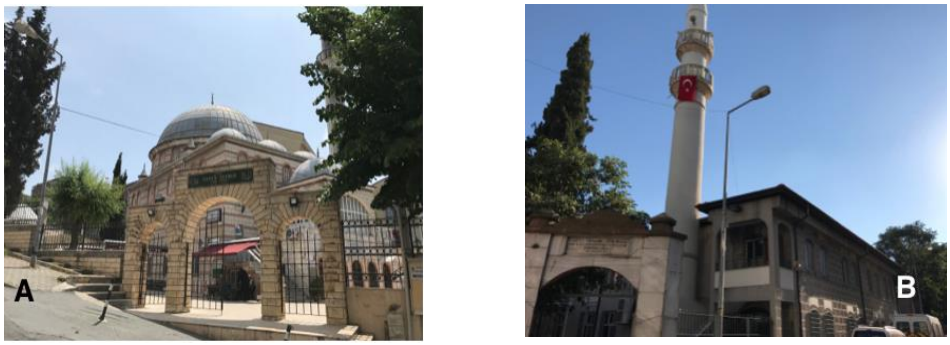
Şekil 3.24. (A)Sultan Beyazıd'ı Veli Cami, (B) Hacı Bülent Veziroğlu Cami girişi, 31.05.2018.

Kurtuluş Cami, 1962 yılından beri Marsık Sokak'da apartmanların arasına sonradan yapılmış, küçük bir bahçe ile yer almaktadır (Şekil 3.25).

Şekil 3.25. Kurtuluş Cami, Kaytancı Rasim Sokak ve Marsık Sokak'tan görünüş,12.08.2018.

Hasan Zeynep Cami, Gediz Sokak'tan, Çobanoğlu Sokak'a geçişi sağlayan Garaj Yolu Sokak üzerinde yer almaktadır. Semtin en yeni camisidir. Girişi ve bahçesi semtteki diğer camilere göre geniştir (Şekil 3.26-A). Feriköy Behram Çavuş Merkez Cami, 1982 yılında açılmıştır (Şekil 3.26-B). Feriköy'de Behram Çavuş Sokak ile Ortanca Sokak köşesinde yer almaktadır.

Şekil 3.26. (A)Hasan Zeynep Cami, (B)Feriköy Behram Çavuş Cami, 22.09.2018.

Hacı Ahmet Cami, semtin Beyoğlu ilçesi sınırları içerisindeki Hacı Ahmet Mahallesinde yer almaktadır (Şekil 3.27). Kurtoğlu Caddesi ve Hacı Ahmet Karakolu Caddesi birleşiminde, ağaçlıklı bir bahçe içerisinde yer almaktadır.

Şekil 3.27. Hacı Ahmet Cami, 26.09.2018.

Mezarlıklar:

Kurtuluş Semti'nde mezarlıkların yerleri 19. yüzyılda düzenlenmeye başlanmıştır. Ayios Eleftherios Mezarlığı, 1860 yılındaki büyük kolera salgınından beri kullanılmaktadır. Semtte, 9 dekarlık bir alanda, çeşitli ağaçlar ile yeşili çok olan bir bölgedir.

Feriköy Latin Katolik Mezarlığı, Ergenekon Caddesi ve Abide-i Hürriyet Caddesi kesişiminde, yüksek duvarları ile dikkat çekmektedir. 1860 yıllarından sonra, özellikle 1864 yılında Surp Agop Mezarlığı (Grands-Cahmps) boşaltılırken, Latin Katolik Mezarlığı toplu mezarlar ile kullanılmaya başlanmıştır. İçerisinde, Kırım Savaşı'ndan sonra (1853-1856) İtalyan ve Fransız askerlerine ayrılmış bölümler vardır. Levanten tebaa tarafından oluşturulan mezarlıkta, ailelerin mezarlarının sayısı, Levanten tebaanın yoğun olduğu, 1870-1912 yılları arasını göstermektedir (Şekil 3.28).

Şekil 3.28. Feriköy Latin Katolik Mezarlığı Girişi, 01.04.2018.

İçerisinde, Beyoğlu'nda Raimondo D'Aranco'nun mimarı olduğu Botter Apartmanı sahiplerinin ailesine ait bir mezar bölmesi bulunmaktadır. Ayrıca, bu tez hazırlanırken kullanılan, Pervititch haritalarını hazırlayan Jacques Pervititch (1877-1945) ve oğlu Marcel Pervititch'in mezarları da burada bulunmaktadır.

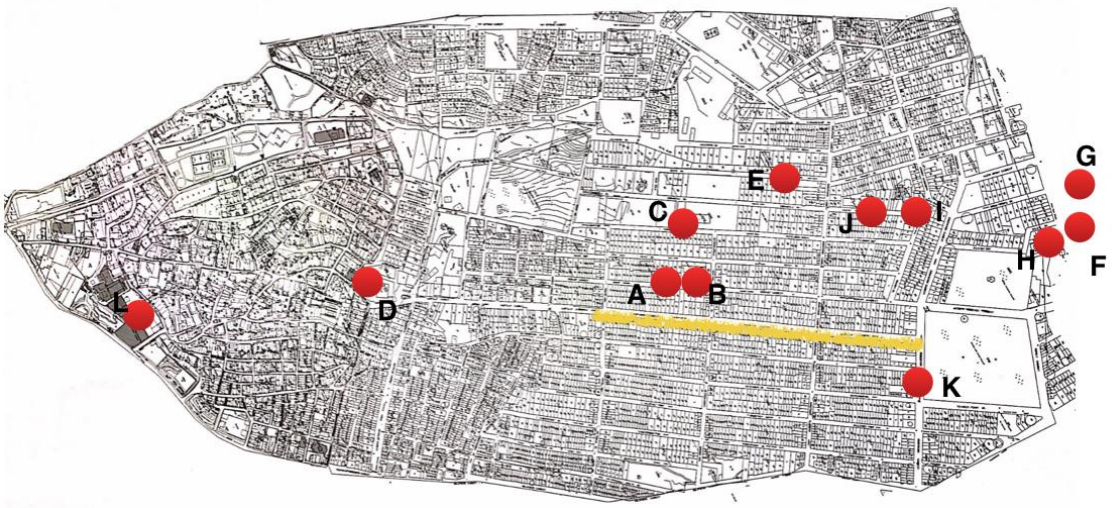
Protestan Mezarlığı, Abide-i Hürriyet Caddesi üzerindedir. 1859 yılında resmi açılışı yapılan mezarlığın içinde, boşaltılan Surp Agop Mezarlığı'ndan getirilen mezar taşları da bulunmaktadır. 17.yüzyıldan kalma mezar taşları barındırmaktadır. Arap, Asur, Türk, Hollanda, İngiltere, Fransa, Almanya, Macaristan ve daha birçok ülkeden protestanlar için bölümler ayrılmıştır. Yönetimi her iki senede bir Hollanda, Almanya, İngiltere ve İsviçre arasında değişmektedir. İçinde neogotik tarzda küçük bir tapınak yer almaktadır. Semtin, sınırının dışında olan iki mezarlık, Feriköy İslam Mezarlığı ve Bulgar Ortodoks Mezarlıklarıdır. Her ikiside Yay Meydanı Caddesi'nde karşılıklı olarak yer almaktadır. Bulgar Ortodoks Mezarlığı'nın içinde yer alan Aziz Dimitri Mirotoçivii Kilisesi'nin giriş kapısının üzerindeki yazıttan 1921 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Semtin kiliselerinin bahçeleri, 15.yüzyıldan 1865 yılına kadar mezarlık olarak kullanılmıştır. Bu tarihteki kolera salgınından sonra kiliselerin avlularına gömü yasaklanmıştır. 1860 yılına kadar Harbiye'de, şu anda Hyatt Regency Oteli, Divan Oteli, TRT Binası'nın kapladığı alanda Surp Agop Mezarlığı bulunmaktadır. Bu mezarlık yeri, Kanuni Sultan Süleyman zamanında kendisini ölümden kurtardığı için aşçı Manuk Karaseferyan'a Ermeni Mezarlığı yapılmak üzere bağışlanmıştır. İlk açıldığında uzak bölge olan mezarlık, yerleşimin yayılması ve yoğunlaşması ile yerleşim yerlerinin arasında kalmıştır. Bu mezarlık, Ayaspaşa ve Gümüşsuyu Mezarlıkları gibi taşınarak yerlerine binalar inşa edilmiştir. Surp Agop Mezarlığı'nın boşaltılması sırasında,

yüzyıllar boyunca kalabalıklaşan mezarlığın sahipsiz gömüleri Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'na toplu olarak gömülmüştür. Taşınan mezar taşları ise Feriköy Protestan Mezarlığı'nın girişinde sağ tarafta bulunan alanda büyük bir yer kaplamaktadır. Bu mekan 'mezar taşları' müzesi haline gelmektedir. Bu mezarlıklarda zamanla yerleşim yerlerinin içinde kalmıştır. Mezarlık alanları, semtin geniş ve ağaçlıklı son arazileri olmaktadır. Semtte kalan yeşil alanlar ise çok kısıtlı sayıda, yüksek binaların arasında ve küçük arazilerde çocuk parkı olarak hizmet vermektedir.

Okullar:

Kurtuluş Semti'nde ve sınırında bulunan okullar ; Kuvayi Milliye İlkokulu(A), Kurtuluş Anadolu Lisesi(B), Kurtuluş Şehit Nuri Şener Ortaokulu(C), Özel Kurtuluş Rum İlköğretim Okulu(D-kullanılmıyor), Mahmut Şevket Paşa İlkokulu(E), Saint Michel Fransız Lisesi(F), Özel Bomonti Ermeni Katolik İlkokulu ve Ortaokulu(G), İtalyan Koleji(H), Özel Feriköy Ermeni İlkokulu ve Ortaokulu(I), Özel Eşref Aydın Anadolu Lisesi(J), Nişantaşı Üniversitesi(K) ve Bilgi Üniversitesi'dir(L) (Şekil 3.29).

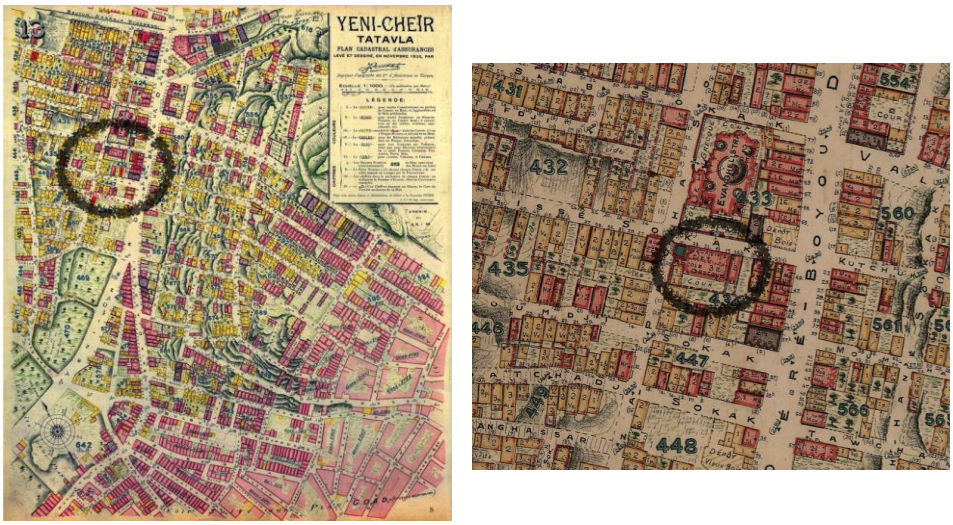

Şekil 3.29. Semtteki okulların konumları (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Hristodulu'nun, tamir ödemeleri yapılan okulları ve tarihleri yazdığı bölümden, 1758 senesinden önce semtte, kiliseye bağlı Rum okulu olduğu anlaşılmaktadır

(Hristodulu,2013,s.329). 1868-1872 yılları arasında Mandra Meydanı'nın yanında Hristo Kalfa Skulaki'nin konağı okul olarak 6 dersliği ve 130 öğrencisi ile faaliyet göstermiştir.

Dolapdere taraflarında, Evangelistrias Kilisesi'nin karşısında Kilise Sokakta (şimdi; Hacı İlbey Sokak) 1854 yılında erkek okulu, 1895 yılında kız okulu, dörder sınıflı olarak açılmıştır. Her birinin ortalama öğrenci sayıları 200 kadardır (Şekil 3.30).

Şekil 3.30. Evangelistrias Kız ve Erkek Okulları yeri (Pervititch haritası,1925).

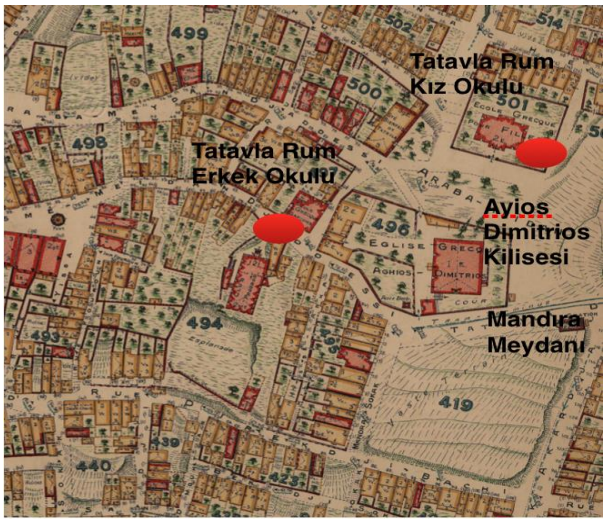
Bu bölgede, okul açıldığı zaman, düşük gelirli, kalabalık aileler oturmaktadır (Türker,2009,s.52). Daha sonra isimleri, Yenişehir Erkek İlkokulu ve Yenişehir Kız İlkokulu olmuştur. 1980-1981 eğitim yılında, iki okulda öğrenci sayısı az olduğundan dolayı kapanmıştır (Şekil 3.31).

Şekil 3.31. Evangelistrias Kız ve Erkek Okulları, 01.01.2019.

Hakkında bilgi olan en eski okullardan biri, 1859-1930 yılları arasında faliyet gösteren Ayios Dimitrios Kilisesi'nin batı tarafında Tatavla Rum Ortodoks Cemaati Kız Okulu ve Ana Okulu'dur. Okulun, her yıl için 400 civarında öğrencisi olmuştur. 1930

yılında ise, öğrenci sayısının azlığından dolayı kapanmış, kısa süre sonra yanmıştır (Şekil 3.32). Bugün yerinde, taksi durağı bulunmaktadır.

Şekil 3.32. Erkek ve Kız Rum İlkokulları yerleri, (Pervititch haritası-14,1924).

1886 yılında açılan, girişindeki mermer levhada Rumca "Merkez Erkek Mektebi 1886" yazan ilkokul günümüze kadar gelmiştir. 3 katlı ve 9 dersliklidir. Ayios Dimitrios Kilisesi'nin yanında yer almaktadır. 2003 yılında öğrenci azlığından dolayı, kapanmadan önce karma okul olarak Fransızca, Rumca ve ticaret dersleri verilmektedir. 2003-2017 yılları arasında bakımsız kalan okul 2018 yılında yenilenmiştir (Şekil 3.33).

Şekil 3.33. Rum İlkokulu, 27.07.2017 / 25.04.2018.

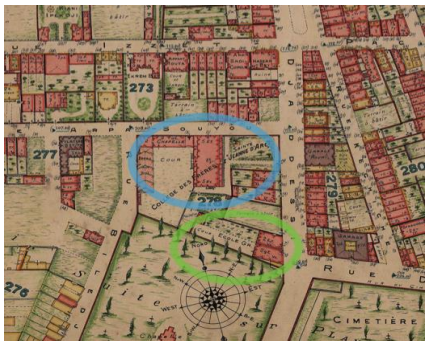
Pervititch haritasında semtin kuzey kısmında yer alan Protestan Mezarlığı'na bitişik olarak iki katlı, biri kız öğrenciler diğeri erkek öğrenciler için Rum okulları yer almaktadır (Şekil 3.35 **O**). 1932 yılında okullar birleştirilmiş ve 1953 yılında yenilenen okul üç katlı olarak inşa edilmiştir. Okul, 2003 yılında kapanmış Feriköy Rum Ortodoks

Vakfı tarafından 2014 yılında Özel İtalyan Koleji'ne kiralanmış, yenilenerek kullanılmaktadır (Şekil 3.34).

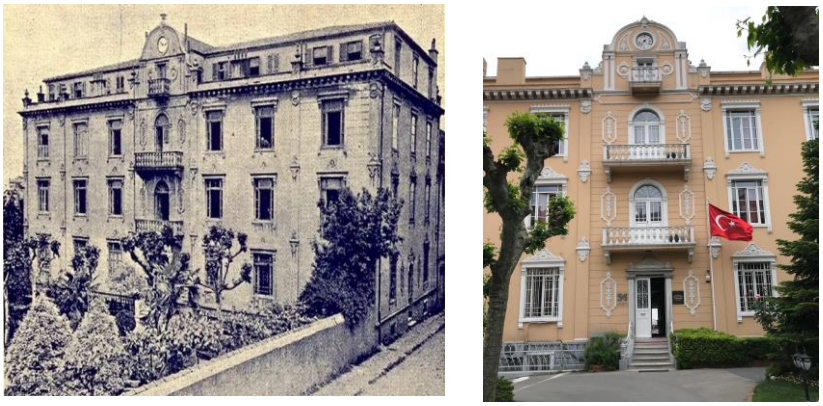
Şekil 3.34. Feriköy Rum İlkokulu, (A) 2009 yılı, (B) 07.11.2018.

Pervititch haritasında Rum İlkokulunun 4 parsel yanında bulunan Jeanne D'Arc Okulu ve Kilisesi 1923 yılında Beyoğlu'nda bulunan Saint Michel Lisesi ile birleşmiştir (Şekil 3.35 **O**).

Şekil 3.35. İtalyan Koleji (**O**) ve Saint Michel Lisesi (**O**) konumları, (Pervititch haritası-3,1924).

1923 yılında, 458 öğrencisi vardır. Bugün de 500 öğrenci ile faaliyet göstermektedir. Kuruluşundan beri Fransızca ve Türkçe eğitim veren okul, geçmiş dönemlerde Yunanca, İtalyanca, Almanca, İngilizce eğitimde vermiştir (Şekil 3.36).

Şekil 3.36. Saint Michel Lisesi, 1930 yılı okul arşivi, 11.05.2018.

Kurtuluş semtinde yer alan Kuvayi Milliye İlkokulu ve Kurtuluş Anadolu Lisesi yan yana Bozkurt Caddesi'nde yer almaktadır. Kurtuluş Şehit Nuri Şener Ortaokulu, Kuyulubağ Sokak da geniş bahçesi ile yer almaktadır. Mahmut Şevket Paşa İlkokulu, Feriköy, Lala Şahin Sokak da yer almaktadır. Özel Feriköy Ermeni İlkokulu ve Ortaokulu ve Özel Eşref Aydın Anadolu Lisesi yan yana Çobanoğlu Sokak da yer almaktadır. Semtte, 2012 yılında açılan Nişantaşı Üniversitesi'nin Osmanbey Kampüsü, Ergenekon Caddesi üzerinde bir apartman olarak yer almaktadır (Şekil 3.37).

Şekil 3.37. Nişantaşı Üniversitesi, Ergenekon Caddesi'nden görünüş, 18.05.2018.

Semtin en güneyinde yer alan 1996 senesinde açılan Bilgi Üniversitesi Dolapdere kampüsü daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Pir Hüsamettin Sokak üzerinde girişi olan kampüs 21.000 m2 alanda konumlanmıştır.

Semtin sınırında bulunan Nakiye Elgün Sokak'ta yer alan Özel Nortibros (Hintliyan) Okulu 1909-1988 yılları arasında eğitim vermiştir. Özel Bomonti Ermeni Katolik İlköğretim Okulu, 1808 yılında Beyoğlu'nda eğitime başlamış, 1964 yılında Kurtuluş, İzzetpaşa Sokak'taki yerine taşınmıştır. Öğrenci sayısı çok azdır, 2018 yılında, iki öğrenci mezun olmuştur. Özel Feriköy Ermeni İlköğretim Okulu 1912 yılında, önce ahşap bir binada, 1970 yılından sonra yeni yapılan binasında eğitim vermeye devam etmektedir.

1923 yılına kadar bölgedeki okullarda Rumca eğitim verilmiştir. Cumhuriyet ile beraber, Türkçe derslerinin zorunlu hale gelmesiyle semtteki okullardan iki tanesi şartları sağlamadığı gerekçesi ile kapatılmıştır (Türker, 2009,s.98). 1927 yılında yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında semt halkı en basit soruları bile Türkçe olarak yanıtlayamamıştır. Apoyevmatini Gazetesi 29.10.1927 tarihinde bu durumu "Halkın

Türkçe anlamaması yüzünden nüfus sayım memurları dün Tatavla, Elmadağ, Kalyoncu, Kulluk gibi semtlerde dil konusunda büyük zorluklarla karşılaşmıştır" haber olarak vermiştir (Türker,2009,s.99). Türkçe derslerinin kabulü ile beraber okullar, yeni yapılanmaya giderek, müfredata uyum sağlamak için düzenlemeler yapmışlardır. Türk tebaanın yoğunlaşması ile beraber semtte sadece Türkçe eğitim veren okullarda faaliyete geçmiştir.

Semtte cumhuriyet dönemi ile beraber inşa edilen okullar, Türk nüfusun yoğunluğundan dolayı kalabalık öğrenci sayısına sahiptir. Şehit Nuri Şener İlkokulu 1267 öğrenci sayısı, Mahmut Şevket Paşa İlkokulu 1030, Kuvayi Milliye İlkokulu 1133 öğrenci sayısına sahiptir.

Rum okullarının öğrenci sayısı, Türk okullarının öğrenci sayısına göre azdır. Fener Rum Erkek Lisesi yada Kırmızı Okul diye bilinen Balat'taki okulun bugün 45 öğrencisi vardır. Ayios Eleftherios Mezarlığı'nda görevli Stavros Bey, 1962 yılında öğrenci sayısını 600 olarak belirtmektedir. Rum ve Ermeni tebaa nüfusu gittikçe azalmakla beraber bu okulların eğitiminin alt yapısı, üniversite eğitimi için yeterli görülmediğinden dolayı da okulların öğrenci sayısı az olmaktadır. Bu yüzden okullar, kapanma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu bölümde araştırılan işyerleri, kiliseler, camiler, okullar gibi yapılar, semtin dokusunu göstermektedir. Merkezi bir konumda yer alan semtin, mezarlıklar için ayrılan bölgeleri ve mezarlıkların çeşitliliği, Rum, Ermeni, Müslüman vb., yerleşen halkın da etnik çeşitliliğini anlatmaktadır. Bu bölgelerin, 19.yüzyılda semtin dışında olduğu bilinmektedir. Semtin yoğunlaşmasıyla mezarlıklar, yeşil alanları koruyarak, yerleşim birimlerinin arasında kalmıştır. İstanbul'un diğer semtlerine göre kiliselerin sayıca çok ve birbirine yakın olması bölgenin geçmiş sosyal dokusunun farklılığını ortaya koymaktadır. Kapanan veya açılan okullar, semtin nüfus çeşitliliğindeki değişimini göstermektedir.

BÖLÜM 4. KURTULUŞ SEMTİ'NİN SOSYAL VE FİZİKSEL DEĞİŞİMİ

Semtlerin yapısı, içinde bulunduğu ülkenin ve şehrin her türlü siyasi, sosyal, kültürel değişimine uyumlu olarak değişmektedir. Hatta çevre semtlerdeki olaylar, oluşumlar ilk önce en yakındaki bölgeden başlayarak değişime sebep olmaktadır. Örneğin; 1870 Beyoğlu yangınının, Kurtuluş bölgesine etkisi büyük olmuştur. Bu yangından sonra Beyoğlu'ndan gelen halkın bir kısmı Şişli, Nişantaşı, Kurtuluş bölgesine yerleşmiştir. Beyoğlu'nun varlıklı insanları bu bölgelerde köşkler, gösterişli binalar yaptırmışlar, sosyal yaşamları ile semte kültür çeşitliliği getirmişlerdir.

Bu bölümde, semtin özellikleri ile beraber değişiminin, mimari açıdan değerlendirilmesi ve semtin kimliği üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

4.1 Kurtuluş Semti'nin Kimliğinin Oluşum Süreci

Bizans döneminde at yetiştirme yerleri, av alanları olan Tatavla bölgesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yerleşimin başladığı, Rum tebaanın yoğun olarak yaşadığı bir semt olarak bilinmektedir.

Marmara (2001), Kurtuluş Semti'nin doğu ve kuzeyinde yer alan Pangaltı bölgesini anlattığı kitabında "19.yüzyılın başında kent Taksim'de bitiyordu. Bu sınırın ötesinde uzanan kırlık alan 'kışın kurtların ve gece hırsızların' barınma yeri idi. O yeşil göz alıcı tepelerin üzerinde Topçu Kışlası (1803-4), Ayaspaşa Mezarlığı (Grands-Champs) ve Ermeni Mezarlığı (Radyoevi'nin yerinde) vardı. Bu kırlık alanda ilk binalar 1830 civarlarında boy gösterdiler" (s.13) yerleşimin az ve seyrek olduğunu belirtmektedir. Marmara, 1830 yılları için, düşkünler evi, hastane ve Saint-Esprit Kilisesi'nden başka birkaç basit konut ile bu bölge için 'şehirlerin bahçeleri' tanımlamasını kullanmaktadır. Hatta 1845 yılında kilise arazisi alındığında Saint-Esprit Kilisesi'nin pederi, böyle ıssız ve şehir merkezinden uzakta, az sayıda insan için kilise yapımından dolayı başrahip tarafından azarlanmıştır. Bölge, şehir dışı olarak görülmektedir. 1870 yıllarına gelindiğinde ise bölgenin yoğunluğunun arttığından ve birkaç sene içinde bile çok fazla gelişeceğinden bahsedilmektedir. Marmara'nın (2001) kitabında yer alan,1872 tarihli Belin'in Fransız Büyükelçisine yazdığı Feriköy Mezarlığı

ile ilgili bir mektup "Bir tepenin üzerinde bulunan ve o zaman kırlık olan söz konusu yerin görüntüsü, özellikle son aylarda değişmeye başlamıştır. Orada her gün yeni yeni evler yükselmektedir. Dört beş sene sonra veya daha kısa bir zamanda, Feriköy Latin Katolik Mezarlığı kalabalık bir semtin ortasında kalacaktır" (s.13) gelişmenin ne kadar hızlı olduğunu göstermektedir. Yerleşimin kısa bir zaman içinde arttığı ve nüfusun da katlanarak bu zaman diliminde yoğunlaştığı açıktır. Başlıca sebeplerinden birisi, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'nın yabancılara verdiği haklar ile 1867 yılında çıkarılan yabancılara gayrimenkul edinme hakkının tanınması ile beraber gelenlerin bu bölgeye yerleşmesidir. Yurt dışından gelenlerin çoğunun hristiyan olmasından dolayı, halkı da hristiyan olan bu semti seçmişlerdir. Ayrıca, çoğunlukla ticaret ile uğraşan yeni gelenlerin iş yerleri Beyoğlu, Yüksek Kaldırım, Karaköy civarında olduğu için, evlerini yakın bölge olan semtte tercih etmişlerdir. Tatavla/Kurtuluş semtinde 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra Ermeni, Levanten, Türk, Musevi, Süryani vb. etnik grupların yerleştiği kozmopolit bir yapı meydana gelmiştir.

Sadece Rumca geçerli olan semtte, 19.yüzyılda, Türkçe, Ladino, Ermenice, Fransızca konuşulmaya başlanmıştır. Pera ve Galata'da ise Fransızca dili hakimdir. Tabelalar, vitrin levhaları, otel reklamları Fransızca yazılmıştır. Edmondo de Amicis (1981), 1870 yıllarını anlattığı kitabında "Pazar sabahı, İtalyan ailelerinin ayine gittikleri sırada Pera caddesinden geçmek lazım. İtalya'nın bütün lehçelerini duyarsınız" (s.166) farklı dillerin konuşulduğunu belirtmektedir. Ayrıca "Bir tanesi dinleyen kimse tarafından anlaşılıncaya kadar birbiri arkasına söylenen belli bir sayıda İtalyanca, İspanyolca, Fransızca, Rumca kelime ve şekillerden ibaret, Frenkçe denen dile oldukça benzeyen acayip, anlaşılmaz bir İtalyanca ile konuştuğunu farkettim. Türkler bile biraz İtalyanca anlayıp konuştuğu için nadiren güçlük çekilir. Yazı dili Fransızcadır. İtalyan edebiyatı mevcut değildir" (s.168) belirterek çeşitliliği anlatmaktadır. İstanbul'un diğer semtlerinde de benzer çok dilli konuşmalar vardır. King (2016), 1900 yıllarında İstanbul'u anlattığı kitabında "Haliç kıyısındaki belli başlı Yahudi semtlerinden biri olan Balat'ta komşular Ladino, Rumca, Türkçe ya da hepsinin karışımı bir dille dedikodu yaparlardı" (s.67) diye belirtmektedir. İstanbul halkı alışveriş yapmak, anlaşmak için diğer dillerden, günlük hayatta gerekli olan kelimeleri, bilmektedir. Bartu makalesinde, Elliot'ın 1893 yılında yazdığı Pera hakkındaki "Arnavutlar, Küçük Asya'dan gelmiş oduncular, Acem merkep sürücüleri, Hırvatlar ve yerli Türkler, dünyada eşi görülmemiş

çok dilli nüfusu oluştururlar" (Keyder,2013,Bartu,s.45) yazısına yer vererek etnik çeşitliliği anlatmaktadır. Başka hiçbir ülkenin bu dönemde, bu kadar çeşitli kökenleri barındırmadığı da vurgulanmaktadır.

Pera'da yada diğer semtlerde konuşulan dil, 20.yüzyılın başlarında, Kurtuluş Semti'nde de geçerli olmakla beraber bu semtte Rumca baskın olmaktadır. Yapılan söyleşilerden, 1950-60 yıllarına kadar Rum dilinin en fazla konuşulan dil olduğu, küçük çocukların oynarken arkadaşlarından Rumca, Türkçe, Ermenice öğrendikleri anlaşılmaktadır. Meraklı olan semt sakinleri bu dilleri konuşmaya, öğrenmeye devam etmişlerdir.

1918 yılına gelindiğinde İstanbul'u işgal eden Müttefik kuvvetlerini Tatavla halkı 'işgalci' olarak kabul etmemiştir. Hatta, 1923 yılına kadar, Osmanlı yönetiminin değişeceğine, Rumlar'ın yeni yönetimde söz sahibi olacaklarına inanmışlardır. İstanbul'un genelinde Müttefik kuvvetlerin işgali devam ederken semtte, bazı evlerde ve işyerlerinde Yunan bayraklarının asılı olduğu görülmektedir. Eylül 1922 tarihinde İzmir'in Türk Ordusu tarafından geri alınması ile İstanbul'daki müslüman olmayan tebaa ve Müttefik kuvvetler, İzmir'de yaşanan kargaşalığın İstanbul alındığında da yaşanacağı korkusuna kapılmışlardır. King (2016), bu durumu kitabında Ernest Hemingway'in "İzmir'in kaderini gözlerinin önünde canlandıran yabancılar tedirgin. Haftalar sonrasının trenleri bile doldu"(King,2016,s.84) satırlarıyla açıklamıştır. King ayrıca, "Müslümanların çoğunlukta olduğu semtlerde Mustafa Kemal'in portreleri asılmıştı. Rum dükkanlarının vitrinlerini süsleyen Yunan bayrakları, mavi beyaz flamalar yok olmuştu" (s.85) İzmir'in geri alınmasından sonra İstanbul'un semtlerinin tebaasına göre verdiği tepkiyi özetlemektedir. Ekim 1923 tarihinde İstanbul'un işgalinin kalkması ile beraber Tatavla semtinde, Yunan bayrağı astıkları ve Venizelos'a destek verdikleri için göç edenler olmuştur. Bununla beraber, İstanbul'un diğer semtlerinde oturan Rum aileleri, daha emniyetli olacağını düşündükleri Tatavla'ya taşınmışlardır. Türker (2009) kitabında "Tatavlalılar da tüm İstanbul'u saran Zito Dimokratia (Yaşasın Cumhuriyet) havasına kendilerini kaptırmışlardı. Tatavla artık eskisi kadar tehlikeli bir semt değildi ve Tatavla meyhanelerine yavaş yavaş Türkler de gelmeye başlamışlardı" (s.98) 1925-1930 yılları arasını anlatmaktadır.

Lozan Antlaşması ile müslüman olmayan tebaanın her türlü dini, sosyal ve hayır kurumları ile eğitim-öğretim kurumlarını kurmak, yönetmek ve denetlemek hakları, giderlerini kendileri karşılamak üzere, karara bağlanmıştır. Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Rum okulları Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır. Bu okullarda Türkçe eğitimi zorunlu hale geldiğinden dolayı düzenlemeler yapılması istenmiştir. Zorunlu Türkçe eğitimi ile çocukların Rumca yanında Türkçe öğrenmeleri ile yaşadığı ülkeye uyumu sağlanmak istenmiştir.

Bugün bile semtte yaşlı insanlar Türkçe konuşurken biraz şive fark edilmektedir. "Aynı" yerine "ayni" kelimesi telaffuz edilmektedir. Daha sonraki nesil, çocukluktan başlayarak Türkçe öğrendiği için aksan veya şive olmamaktadır. Rumca semtte kullanılmaktadır, özellikle kiliselerde Rumca, anadil olmaktadır.

1929 yılındaki yangın sonrasında ise semtin ismi de dahil cadde ve sokak isimlerinin değişimi tartışmalara yol açmıştır. Savaş Sokak, Bozkurt Caddesi, Ergenekon Caddesi, Türkbeyi Sokak gibi isimler ile beraber semtin adının Kurtuluş olması halkın tepkisine neden olmuştur. Hem savaşçı söylemleri hemde milliyetçiliği çağrıştıran bu kelimelerden en başta 'Kurtuluş Semti' ismi için 'Rumlardan kurtuluş' olarak algılanmıştır. Bizans'dan beri yerleşik olan Rumlar Türk halkından daha fazla kendilerini 'yerli' görmektedirler. Bugün de 'Yunanistan ile sadece dil bağımız var, nereye gidersek gidelim yabancıyız, Kurtuluş bizim doğduğumuz, yaşadığımız yerdir, atalarımız burada doğmuştur, burası vatanımızdır' söylemi baskın olmaktadır.

1941 yılının nisan ayından sonra Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer Türk olmayan tebaayı kapsayan 'Yirmi Kur'a Askerlik' veya 'Yirmi Sınıf Gayrimüslim İhtiyat' neticesinde 14 ay için 25-45 yaş arasındaki erkekler askere gönderilmişlerdir. Bu durum, diğer ülkelerin İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu bir ortamda, eğer savaşa girilecek olunursa, Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, düşman kuvvetlerle işbirliği yapılmasını önlemek için devlet tarafından alınan bir önlemdir. Temmuz 1942 yılında biten bu askerlikten üç ay sonra Kasım 1942'de Varlık Vergisi yayınlanmıştır. 6-7 Eylül 1955 olaylarından sonraki bir kaç yıl içinde semtten ayrılanlar olmuştur. Bu süreçte, Rum Patrikhanesi, cemaatinin azalacağı düşüncesi ile gidilmemesini teşvik etmiştir. Ancak, Mart 1964'de, Atatürk ve Venizelios arasında imzalanan 1930 tarihli İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması tek taraflı olarak feshedilince, Yunan pasaportu taşıyanların sınır

dışı edilmesi üzerine mecburi göçler daha fazla sayıda insanın gitmesine sebep olmuştur. Kurtuluş Semti'nde bu dönemde, Rum tebaası giderken, diğer şehirlerden semte gelenler ise daha fazla sayıdadır. 1950 yıllarından sonra Türkiye içinde büyük şehirlere göç olayı başlamış ve katlanarak artmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkelere Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Kalkınma Projesi adıyla yardım başlatmıştır. Türkiye'de, Marshall yardımı olarak da bilinen yardım, sanayi ve tarım alanında gelişmeler için başlatılmıştır. İlk başlarda yararlı olan yardım, zamanla ülkedeki üretimin azalmasına neden olmuştur. Demiryollarının gelişimi yerine karayollarına ağırlık verilmiştir. Uçak ve araba üretimleri başlamışken hazır gelenlerin kabul görmesi sonucu üretimler durdurulmuştur. Tarım alanında yapılan makine, traktör, hazır gıda gibi yardımlar sonucu işsizlik artmış, üretim düşmüştür. Hazır ve ucuz gelen ürünler ülkedeki üretimin önüne geçmiştir. Üretimin azalması ile artan işsizlik kentlere göçü başlatmıştır. Ailelerin nüfusunun artması ile bölünen arazilerin aile nüfusuna yetmemesi de göçlerin başlamasının diğer bir etkenidir. 20.yüzyılın ortalarında, köylerden ve diğer şehirlerden göç alan şehir için Keyder (2013) "1960'lı ve 1970'li yıllarda kentin çekiciliğine kapılarak göç edenlerden farklı olarak, 80'li ve 90'lı yıllarda göç edenleri Anadolu'daki ortamlarından koparan, ekonomik ve politik krizler, özellikle de Güneydoğu ve Doğu'daki savaştır" (s.189) sebepleri açıklarken sadece şehir olarak değil, ülkenin bütününü anlamanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Üretmek yerine hazır gelen yardımlar ile yetinen bir anlayış, verimin düşmesine, ekili alanların azalmasına, çiftçinin ürününün satılamamasına neden olmuştur. Bunun üzerine eklenen nüfus artışı ile geçinemeyen halk göçler ile büyük şehirlere yerleşmeye, iş imkanları bulmaya çalışmıştır.

Kurtuluş Semti, merkeze yakın konumuyla fazla sayıda insanın tercih ettiği bir bölge olmuştur. Göç edenler, köyünden, kasabasından, akrabalarını tanıdıklarını da getirmiş, aynı bölgeye toplanmışlardır. Kurtuluş Semti, özellikle Erzurum ve Erzincan'dan fazla göç almıştır. Hatta semtte ayrı ayrı köylere özel dernekler kurulmuştur (Şekil 4.1, Şekil 4.2).

Şekil 4.1. Feriköy bölgesinde; Erzincan ili, İliç İlçesi, Bozyayla Köyü Kalkındırma Derneği Binası, 20.05.2018.

Köy bazında kurulan dernekler semtin, hemen her bölgesinde yer almaktadır.

Şekil 4.2. (A) Feriköy mahallesinde; Erzincan ili, Kuzkışla Köyü Kalkındırma Derneği 20.05.2018, (B) Bozkurt mahallesinde; Hatay ili, Samandağ ilçesi, Vakıflı Köyü Kalkındırma Derneği 30.04.2019.

2011 yılında, Suriye Savaşı'ndan dolayı Türkiye'ye göç edenlerle kalabalıklaşan şehirlerin başında İstanbul gelmektedir. Kurtuluş Semti'nde Suriyeli göçmenler ağırlıklı olarak, kira bakımından daha uygun olan Hacı Ahmet Mahallesi bölgesine yerleşmektedirler. Beyoğlu, Galata bölgesi kadar olmasa da özellikle Nişantaşı tarafındaki mağazaların ön cephelerindeki ilanlara Arapça yazılar da eklenmeye başlanmıştır. Bunun yanında Afrika ülkelerinden gelen göçmen sayısında artış ile, Arapça ile beraber İngilizce ve Fransızca konuşmalar çoğalmıştır. Afrika kökenli insanların kurduğu, İntifa İnsanlar Derneği her pazar toplantılar yapmaktadır (Şekil 4.3). Bu toplantılara kendi ülkelerinde giydikleri renkli kıyafetler ile katılanlar, semtin ne kadar çok kimliği barındırdığını da gözler önüne sermektedir.

Şekil 4.3. İntifa İnsanlar Derneği, 04.11.2018.

Semte farklı ülkelerden, bölgelerden, kasabalardan, şehirlerden göç eden insanlar semtin kimliğinde değişikliğe yol açmıştır. Nüfusun yoğunlaşması ile farklı kültürlerden gelen insanlar arasında kültürleşme sonucu, semtin kimliği, yaşam şekli değişmektedir. Söyleşilerde anlatılan; kapımızı kilitlemezdik, mahallede herkesi tanırdık, çat kapı giderdik gibi anlatımlar bugün yaşamın farklılaştığını göstermektedir.

Son yıllarda semte, Afrika ülkeleri, İran Irak ve Suriye'den göç edenler yoğun olmaktadır. Semtin nüfus yapısı devamlı bir değişim içindedir. Buna bağlı olarak değişik kültürler ile tanışan semt halkı içinde sürekli yenilikler olmaktadır; tabelalara Arapça dilinin eklenmesi, marketlerde farklı ülkelere özgü ürünlerin satılması gibi.

4.2 Kurtuluş Semti'nin Kültürel Kimlik Değişimi

İstanbul'un 15.yüzyılda Osmanlı yönetimine geçmesi ile halk şehri terketmiş, Fatih Sultan Mehmet, özgürlüklerine dokunulmayacağına dair güvence verdikten sonra bir kısmı geri dönmüştür. Özellikle Cenevizlilerin egemen olduğu Galata bölgesi nüfus kaybı yaşamıştır. Komşu semtler Pera, Tatavla, Tarlabaşı semtleri henüz oluşmamıştır. Kasımpaşa tersanelerinde çalışan insanlar, Tatavla Semti'nin ilk yerleşimlerini meydana getirmişlerdir. Rum halk, etnik kökeni, dini, dili aynı olan semtte toplanmıştır. Rum tebaanın, Tatavla semtinde başka bir ülkedeymiş gibi kendi dillerinde anlaşması, içinde yaşadıkları ülkenin dili olan Türkçe'ye ihtiyaç duymamaları bugün için, dikkat çekicidir. Sadece Tatavla semti için değil, İstanbul'un diğer semtleri içinde, o dönemde, farklılıklar geçerlidir. King (2016), semtler arasındaki farklılığı anlatırken "Çoğu İstanbullu 20.yüzyılın başında şehirlerini muazzam bir bütün olarak, Haliç'in güneyindeki yedi tepeden kuzeyindeki sayısız vadi ve yamaçlara, Anadolu yakasındaki köylerin yüksek tepelerine kadar yayılmış kentsel bir çevre olarak göremezlerdi. Onlar için İstanbul yüzlerce mahallenin oluşturduğu takımadalardan ibaretti. Her mahallenin kendi

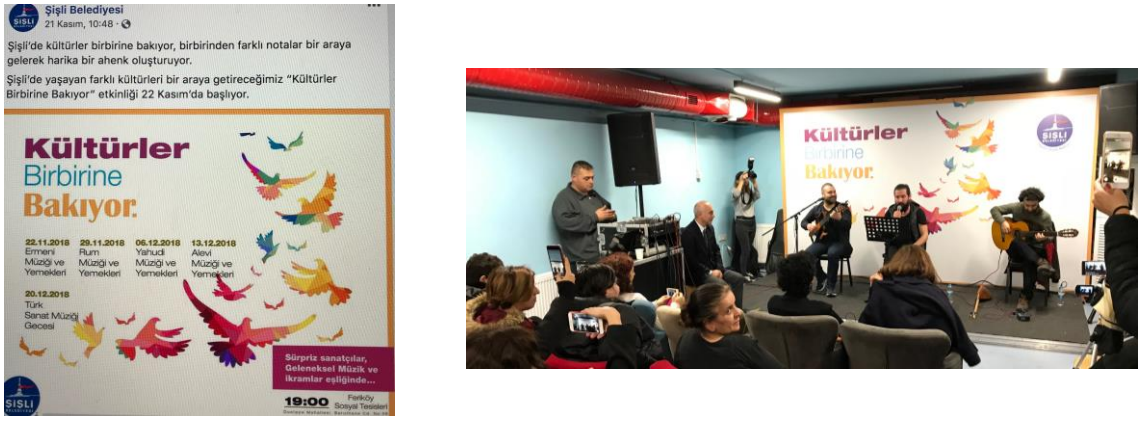
ekonomisi, kendi yaşam biçimi vardı ve hepsi tek tek mahalleleri daha büyük semtlere bağlayan geniş halkaların içinde yer alıyordu. Mahalle gelenekleri oradaki farklı toplum yaşamını pekiştirmekle kalmıyor, müslümanların ve gayrimüslimlerin karşılıklı bir bağımlılık ve refah ağında yer almalarını sağlıyordu" (s.67) halkın birbirleriyle hem bağımlı hem bağımsız olmalarının sonuçlarını belirtmektedir. Birbirlerine olan değişmez mecburiyeti Maria Yordanidu (1995), 20.yüzyılın başları için, "Nasıl ki İstanbul'un sütçüleri Slav, balıkçıları Ermeni, fırıncıları ise taşralı idiyse odun kesicileri de Kürt'tü" (s.115) sözleriyle anlatmıştır. Bugün, söyleşilerde de anlatılan; Arnavut sütçülerin 1990 yıllarına kadar, Kurtuluş sokaklarında dolaşıp süt ve yoğurt sattıklarıdır.

Yordanidu (1995) kitabında King'in söylediklerini doğrular nitelikte "O devirde İstanbul, Anadolu ve Avrupa kıyılarında yayılmış insanları, şehirlisi ve köylüsü ile bir harman yeriydi. Her şehrin, her semtin, her köyün kendine has bir özelliği vardı ve buralarda, çoğunlukta olan nüfusun gelenek ve görenekleri hüküm sürerdi" (s.14) açıklayarak, sadece Rum tebaanın yaşadığı Tatavla Semti'nde Rum halkın gelenek, göreneklerinin uygulandığını belirtmektedir. 19. Yüzyılda, bu geleneklerin başında gelen Tatavla Karnavalı, İstanbul da yaşayan herkesin ilgisini çekmektedir. Başka bir gelenek de Rum tebaanın kendi içinde dernekler kurarak birbirlerine yardım etmeleridir.

1950 yıllarından sonra, ülke içinde büyük kentlere göçler başlamıştır. Bu göçler için, Erder "1950 yıllarından sonrasında ise İstanbul sadece hızla nüfus kazanmamış aynı zamanda eski kentte yaşayan nüfusun alışılmış çeşitliliği de değişime uğramıştır. İstanbul bir taraftan zorunlu ve gönüllü dış göçle müslüman olmayan nüfusunu kaybetmiş, diğer taraftan hem sayısal olarak büyük, hem de niteliksel olarak farklı bir iç göçün varış noktası haline gelmiştir" (Keyder,2013,s.192) açıklamasıyla o zamana kadar benzeri olmayan yoğun bir göçten söz etmektedir. Bu yoğun nüfus ve çeşitlilik semtin kimliği üzerinde de değişime neden olmuştur. Kurtuluş semti için yapılan söyleşilerden ortaya çıkan gerçeklerden birisi geçmişin özlemle ve kültürel kimlik çeşitliliği ile anıldığıdır. Herkesin kendi dilini konuştuğu, bunun yanında çocukların oynarken biraz Rumca, biraz Ermenice, biraz Türkçe kelimeler ile konuştukları belirtilmiştir. Komşuluk ilişkilerinin etnik ayrım gözetilmeksizin yaşandığı, her dinin farklı olan bayramlarında birbirini kutlamanın, farklılığı saymanın, mahalle ruhunun benimsenmesinin önemi vurgulanmaktadır. 'Aşure yapardık dağıtırdık yada paskalya çörekleri dağıtırdık,

çocuklar her bayramı çok severdi' gibi cümleler ortak söylemdir. Kültürel kimliğinin değişimi, bir semt sakininin 'Fransadan getirtilip döşenen seramiklerin üzerinde odun kırılmaya başlanmıştı' ifade ettiği durumdan da anlaşılmaktadır. Semt kimliği değiştikçe değerler, yargılar, önem verilen olgular, tarih bilinci değişmektedir. Kurtuluş Semti'nin bağlı olduğu Şişli Belediyesi'nin çıkardığı aylık gazetenin Nisan-2018 sayısındaki haberlerde, üç dinin kutsal günlerinin (Hamursuz Bayramı, Paskalya Bayramı, Miraç ve Berat Kandili) aynı zamanlara denk gelmesi yer almaktadır. Dini günler üzerinden kardeşlik, barış vurgusu yapılmaktadır.

Kurtuluş Semti'nde Ermeni, Yahudi, Türk, Alevi, Rum tebaaların birbirlerinin kültürlerini anlaması için belediye, çeşitli etkinlikler düzenleyerek de katkıda bulunmaktadır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4. 'Kültürler Birbirine Bakıyor' Etkinliği, 22.11.2018.

Bugüne gelindiğinde, söyleşilerde, komşuluğun eskisi gibi olmadığı, güvenlikten endişe edildiği, hırsızlığın artan ivmeyle devam ettiği, büyük bir sorun olduğu anlatılmaktadır. Komşuların göç etmelerinden dolayı azalan etnik çeşitliliğe karşı, bugün gelen nüfusun çeşitliliği konusunda yaşanan huzursuzluklar, belirsizlikler, söz konusudur. Göç edenlerin, bir kısmının semte uyum sağlamak yerine kendi düzenleri ile yaşamlarını sürdürmek istemeleri semt halkı için rahatsız edici bir olgudur. Yeni kültürler ile tanışan semt halkı için bu kültürü, zamanla benimsemek yerine dayatma ile karşılaşması rahatsız edicidir. Semt halkının değişen kültürler ile uyum sağlamaya çalışması, kabul etmesi, özümsemesi zaman almaktadır.

Semtin ekonomik yapısı da semtin kültürel kimliğinin üzerinde etkili olmaktadır. Kurtuluş Semti'nde saat, ayakkabı tamircileri, ikinci el ev eşyası ve kıyafet satan

dükkanların fazla olması mahallenin ekonomik durumu hakkında fikir vermektedir. Kafelerin, yiyecek içecek satan dükkanların ana cadde üzerinde olduğu gibi sokaklarda da, fazla sayıda olması, çalışan insan nüfusunun oturduğunun bir göstergesi olmaktadır. Kurtuluş Semti, öğrenci yada yeni çalışmaya başlayan genç insanların, merkezi konumundan ve ulaşım olanaklarından dolayı tercih ettikleri bir semt olmaktadır. Bunun yanında, uzun yıllardır burada yaşayan, semtte doğmuş ve hayatını burada geçirmiş semt halkının ekonomik yapısı da semt kimliğini etkilemektedir. Gelenek, göreneklerine daha bağlı bu grubun kültürel kimliği daha yol gösterici, öğretici olmaktadır.

4.3 Kurtuluş Semti'nin Nüfus Değişimi

19.yüzyılın ilk çeyreğine kadar, İstanbul nüfusu düzenli olarak kayıt altına alınmamıştır. Bu yüzden, günümüze gelen bilgiler net olmamakla beraber aynı tarihler için farklı sonuçları içermektedir. Çokona (2010), Beyoğlu Semti'ni anlattığı kitabında "16.yüzyılda bölgede bir Rum cemaatinin varlığı kayıtlara geçer. İstanbul'un 1638'deki tasvirini veren Evliya Çelebi, Galata'nın 19 Müslüman, 70 Rum Ortodoks, 3 Frenk, 3 Ermeni mahallesinden oluştuğunu yazar" (s.55) bölgedeki etnik nüfusu anlatmaktadır. Marmara, kitabında 1815 yılında Fransız Büyükelçi General Andréossy'in su ve un tüketimine bakarak hesap ettiği İstanbul'un nüfusunu 630.000 olarak vermektedir. Ortaylı (2015), 1829 tarihinde İstanbul nüfusunun yaklaşık 250.000 olduğunu belirtmektedir (s.290). Marmara (2001), 1848 yılı için Dictionnaire Général'in verdiği nüfus sayısını toplamda 738.000 olarak yazmaktadır. Bu sayının 420.000 Türk, 125.000 Ermeni ve 124.000 Rum ve kalanı Hayudi, Katolik, Çingene ve kapitülasyonlara bağlı ecnebiler olmak üzere ayrıldığını belirtmiştir. 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'nin yaptırdığı sayımda, İstanbul'un nüfusu 546.000 olarak, %37 Müslüman, %18 Rum ve %18 Ermeni ve diğer tebaalar olarak ayrılmıştır. 1885/1886 tarihindeki sayımda İstanbul'un nüfusu 873.000, %44 Müslüman, %17 Rum ve %17 Ermeni ve diğer tebaalar olarak ayrılmıştır (Marmara,2001,s.16-17). 7-8 yılda, müslüman tebaa nüfusunun fazlalaştığı, diğer tebaaların hemen hemen aynı kaldığı görülmüştür.

Tablo 4.1'de, 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl başında Osmanlı nüfus sayımlarına göre İstanbul nüfusu ve Müslim, Gayrimüslim oranları yer almaktadır. Bu değerlere göre müslüman nüfusun gayrimüslim nüfusa göre, 70 yıl içinde yaklaşık %13 arttığı

görülmektedir. 1906-1914 yılları arasındaki İstanbul nüfusunun artışının sebeplerinden biri, savaşlar ve kaybedilen topraklar sonucu İstanbul'a göç edenlerdir.

Tablo 4.1. İstanbul'un 1844-1914 yılları arasında nüfus değişimi ve oranları, (Eskenazi,2012).

YIL	Nüfus	Müslim (%)	Gayrimüslim (%)
1844	213.992	47.91	52.09
1856	236.096	47.51	52.41
1852	382.376		
1885	873.575	44.06	55.94
1896	1.115.946	56.37	43.63
1906	864.576	49.93	50.07
1914	909.978	61.59	38.41

King (2016) kitabında 1906 yılında İstanbul nüfusunun sayımının başladığını ancak savaş nedeniyle bitirilemediğini "İstatistikçiler Birinci Dünya Savaşı öncesi şehir nüfusunun 977.000 olduğunu tahmin ediyorlardı; bu rakamın aşağı yukarı 560.000'i Müslüman, 206.000'i Rum Ortodoks, 84.000 Ermeni Gregoryandi, az sayıda Yahudi, Katolik ve başka azınlıklar vardı. Çoğu gayrimüslim hemen hemen 130.000 kişi ecnebi tebaası olarak sınıflandırılmıştı; bunlar genel olarak ticaret, imalat ve bankacılık sektörlerinde çalışıyorlardı" (s.64) yazmaktadır. 1914 yılı sayımında 900.000 olan İstanbul nüfusu (Ortaylı,2015,s.290), 1927 sayımında 692.000 olarak (King,2016,s.181) kaydedilmiştir. Bu dönemde nüfusun azalmasınının başlıca nedenleri savaş ve beraberinde gelen ölümler, hastalıklar, sınır dışı edilenler ve göç edenler olmaktadır. İstanbul'da 1927 sayımına göre, %65 Müslüman, %14 Ortodoks Hristiyan (çoğu Rum) ve %8'e yakın Ermeni tebaa yaşamaktadır. King (2016), Birinci Dünya Savaşı ile beraber, İstanbul'dan 1922 yılı sonuna kadar elli bin gayrimüslimin gittiğini belirtmektedir. Giden nüfus, İstanbul'un genel nüfusu ile azınlık tebaa nüfusu oranının 1920'lerin sonunda, %56'dan %35'e düşmesine neden olmuştur (s.118,127).

20.yüzyılın başında, Kurtuluş Semti'nin nüfusu için, Hristodulu (2013), "Tatavla'nın nüfusu yirmibin kadardır ve tamamı Hristiyan Ortodoks Rumlardan oluşmaktadır" (s.37) bilgisini vermektedir. Buna göre 1927 yılı sayımında İstanbul genelinde 99.000 olan Rum nüfusun (Toplam nüfusa oranı,%14) 20.000 kadarı

Tatavla'da yaşamaktadır. Bu oran; Rum tebaanın beşte birinin semtte oturduğunu göstermektedir. Marmara (2001), Tatavla semti ile komşu olan Pangaltı semti için "1913'te Pangaltı hala nüfusunun %95'i hristiyan olan bir semtti. Yabancılar ya da Levantenler, Rumlar ve Ermeniler'le yan yana yaşıyorlardı" (s.19) diye belirtmiştir. Tatavla bölgesinde, %95 Rum tebaanın yaşadığı kabul edilirse 20. yüzyılın başında, İstanbul'un Rum nüfusunun beşte birini barındırdığı görüşü desteklenmektedir.

Şimşek, 1964 yılındaki Rum tebaanın zorunlu göçüne değindiği makalesinde 1935 ve 1965 yılları arasında İstanbul'daki Rum Ortodoks tebaanın nüfus değişimini vermektedir (Tablo 4.2). Buna göre, 1935-65 yılları arasında Rumca konuşan nüfus %56 oranında, Rum Ortodoks nüfus %40 oranında azalmıştır. Nüfusun azalmasının sebepleri, tarihlere göre; 1941 yılında 20 Kur'a askerlik, 1942 yılında Varlık Vergisi, 1955 Eylül olayları ve 1964 yılındaki Rum pasaportu olanların zorunlu göçlerini kapsamaktadır.

Tablo 4.2. Rum tebaa nüfus değişimi-1935-1965 yılları arası, Şimşek,2007.

Nüfus Sayım Yılı	Rumca Konuşanlar	Rum Ortodoks
1935	108.725	125.046
1945	88.680	103.839
1955	80.000	86.655
1960	65.000	106.601
1965	48.096	76.122

İstanbul genelinde Rum tebaa nüfusundaki değişim, okul ve öğrenci sayılarından da anlaşılmaktadır (Tablo 4.3).

Tablo 4.3. 1923–1980 yılları arasında İstanbul'da Rum öğrenci ve okul sayıları, Şimşek 2007.

	1923	1964	1970	1978	1980
Öğrenci	5.000	5.000	3.930	1.147	818
Ortaokul	8	6	6	6	6
İlkokul	85	42	42	22	20
Anaokulu	70	4	-	-	-

Tabloya göre, anaokullarının hepsi kapanmıştır. İlkokul sayısı dörtte bire düşmüştür. Öğrenci sayısı ise %84 oranında azalmıştır. 1923 den sonra ülkede savaş olmadığına göre nüfus sayısındaki düşüş, yıllara göre önemli sayıda Rum tebaanın göç ettiğini göstermektedir.

'İstanbul Rumları - bugün ve yarın' konferansında (2006) Simeon Yılmaz , 'Antakyalı Rum Ortodoksların İstanbul'daki bugünü ve yarını' başlıklı konuşmasında Antakya'dan İstanbul'a göç edenlerin 1970-2000 yılları arasında 800 olduğunu belirtmiştir. Bu göçün sebebini Yılmaz "Özellikle de cemaat vakıflarının ve kiliselerinin bekçi ihtiyacının karşılanması konusundaki istihdam eksiği, Antakya ahalisi için bu göçü daha cazip hale getirmişti" (Benlisoy,2012,s.227) şeklinde açıklamıştır. Kurtuluş Semti'nde de Evangelistra Kilisesi bekçisi, Antakya'dan geldiğini belirtmiştir. Antakyalı Rum tebaanın dili Arapça'dır. Göç etmelerinin bir diğer nedeni, 19. Yüzyılın sonunda okulları kapandığı için Rumca dilini İstanbul'da öğrenmeleridir. Yılmaz, İstanbul'daki Rum öğrenci sayısının 1999-2006 yılları arasında 267'den 228'e gerilediğini vermektedir. Bu sayının, 1999 yılında %31, 2006 yılında %46'sı Antakyalı Rum öğrencidir. İstanbul'daki Rum tebaa azalmaya devam ederken yerini Antakya Rumları almaktadır.

Kurtuluş semtindeki Rum okullarının öğrenci sayılarından ailelerin göç ettiği anlaşılmaktadır. Semtteki, Yenişehir Rum Okulu 1980 yılında öğrenci azlığından kapanmıştır. Oysaki 1911-1912 yılında yaklaşık 450 öğrencisi vardır. Feriköy Rum İlkokulu'nun 1989-1990 yılında 10 tane öğrencisi vardır, 2003 yılında kapanmıştır. Tatavla Erkek İlkokulu'nun, 1911-1912 ders yılında, 554 erkek öğrencisi vardır, yaklaşık 90 yıl sonra, 2003 yılında öğrenci azlığından dolayı kapanmıştır. Tatavla Kız İlkokulu'nun ise 1911-1912 ders yılında 438 kız öğrencisi vardır. 1930 yılında aynı gerekçe ile kapanmıştır.

Hristodulu (2013), 1900 yıllarında Tatavla'nın nüfusunu 20.000 ve tamamını Rumların oluşturduğu bilgisini vermektedir (s.37). Türker (2009) kitabında, 1949 yılında Fener Rum Patrikhanesinin yaptırdığı bir sayımda Kurtuluş'ta 300, Dolapdere ve Yenişehir'de 1154 Rum ailenin yaşadığının saptandığını belirtmektedir (s.111). Dört kişilik aileler olarak kabul edildiğinde; elli yıl içinde, yirmi bin olan nüfus, yaklaşık altı bin nüfusa gerilemiş olarak düşünülebilir.

Türkiye'nin genelinde 1927 yılındaki sayımda 13 milyon müslüman nüfusa karşılık, 378.000 gayrimüslim nüfus sayılmıştır. Toplam nüfusun gayrimüslim nüfusuna oranı %2.78'dir. 1955 yılında ise yaklaşık 24 milyon müslüman nüfusun 260.000 gayrimüslim nüfus olarak kayda geçirilmiştir. Oran %1.08'e gerilemiştir (Eskenazi,2012,s.93). Bu dönem, 20 Kur'a Askerlik, Varlık Vergisi, ve 6-7 Eylül 1955 olaylarını kapsamaktadır. Rum tebaanın gerek zorunlu göç, gerek gönüllü göç etmesi ile aynı dönemlerde, ülke içinde, büyük şehirlere göç başlamıştır. Keyder (2013), 1920-1945 yılları arasında ülke genelinde kentsel nüfusun aynı kaldığını belirterek, "İstanbul'da nüfus patlaması 1950'li yıllarda başlar. 1950 yılının bir milyonu aşkın nüfusu, 1970'e ulaştığında üç milyona, 1975'te dört milyona, 1985'de altı milyona, 1995'te dokuz milyona yükselmiştir. 1945'i izleyen yarım yüzyıl boyunca yıllık artış hızı olarak %4 ila 5 aralığında kalan bu büyümenin büyük bölümü köyden kente göçten ve kente gelenlerin daha yüksek bir doğum oranına sahip olmasından kaynaklanıyordu" (s.174-175) İstanbul nüfusunun yıllara göre artışını vermektedir. İstanbul nüfusu artarken Rum nüfusun azalması sonucu Rumca konuşanlar da azalmıştır. İstanbul'un genelinde Türkçe konuşanlar 1935 yılında %78 iken Rumca %9 olarak saptanmıştır. Aynı oran 1960 yılında, Türkçe için %93, Rumca için %2.6 olmuştur. Aşağıdaki tabloda 1930-2010 yılları arasında İstanbul'daki Rum nüfus sayıları verilmektedir.

Tablo 4.4. 1930–2010 yılları arası İstanbul'da Rum nüfus sayısı (Aşık,2015,s.20).

Yıl	**Rum Nüfus**
1930	130.000
1935	115.000
1940	110.000
1945	105.000
1950	105.000
1955	105.000
1960	80.000
1965	30.000
1970	15.000
1975	5.000

Yıl	Rum Nüfus
1980	5.000
1990	5.000
2000	5.000
2005	3.000
2010	2.000'den az

1955 yılında Şişli ilçesi nüfusu 120.000 olarak kaydedilmiştir. Nüfusun artmasıyla, 2007 tarihinden sonra yaklaşık 272.000 ile 274.000 arasında değişmektedir. 2018 yılında, İstanbul'un toplam nüfusu on beş milyon olarak kaydedilmiştir (Url-30). İstanbul'un toplam nüfusunun %1.82'si Şişli ilçesinde yaşamaktadır. Rum nüfusun çoğunluk olarak semtte yaşadığı düşünülürse bin ile bin iki yüz arasında Rum tebaanın yerleşik olduğu söylenebilmektedir.

4.4 Kurtuluş Semti'nin Mimari Değişimi

İstanbul'un mimari kimlik değişimi, semtler arasında birbiri ile ilişkili olsa da her semtin ayrı gelişimi, farklı özellikleri olmaktadır. Kuban (2010), bu değişimi "İstanbul'un karmaşası ve entropisi herhangi bir orta boy Avrupa ülkesinden daha fazladır" (s.321) bir ülke ile İstanbul şehrini karşılaştırarak 'karmaşa' olarak nitelendirmektedir. Değişim, zamana, ülkenin siyasi durumuna, yönetimin kanun ve yasalarına hatta komşu ülkelerin durumlarına bağlıdır. Örneğin, Türkiye için sınır komşu ülkedeki, Suriye Savaşı'ndan dolayı gelen halkın semtlerde yarattığı farklılıklar çok hızlı gelişmektedir. Yoğunluğu ve çeşitliliği değişen nüfus, semtlerin mimarisinde de değişikliklere neden olmaktadır. Mimari değişim, semtlerin kimliğini doğrudan etkilemektedir. İki, üç katlı evlerden apartmanlara geçiş, yeşil alanların azalması, sokakların ve caddelerin araba parklarından dolayı daralması, yürüme alanlarının kısıtlanması, binaların işyeri veya konut olarak inşa edilmesi veya mevcut binaların işyerinden eve, evden işyerine dönüştürülmesi semtin kimliğine etki eden nedenlerin başında gelmektedir.

16.yüzyıl ve 17.yüzyılda İstanbul'a, Yunan adalarından ge(tiri)len tebaa, Ayios Dimitrios Kilisesi'nin etrafında ilk yerleşimler, evler, kiliseler, okullar, tamir atölyeleri,

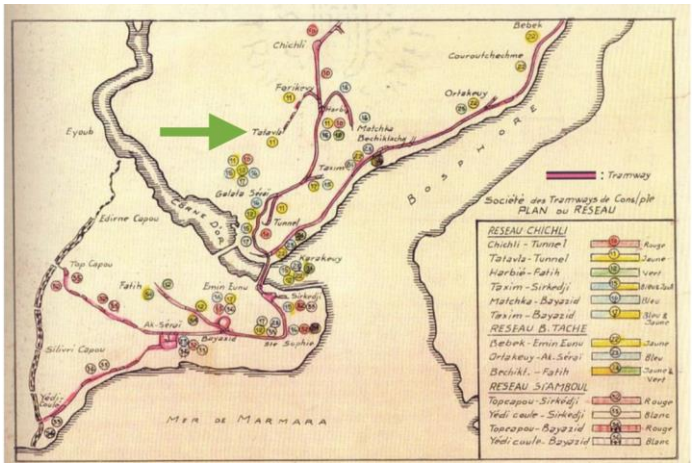
işyerleri, gazinolar, yeşil alanlar, bostanlar vs. inşa ederek, oluşturarak yerleşmişlerdir. 18. ve 19.yüzyıla gelindiğinde, Ayios Dimitrios tepesinden aşağılara doğru güney ve doğu yönlerinde ahşap evler, sokaklar, yokuşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4.5). Semtin bu bölgesi organik yol örüntüsüne sahiptir.

Şekil 4.5. 1890 yılları Harbiye tarafından Akağalar Yokuşu (===), Ayios Dimitrios Kilisesi O, (Url-12).

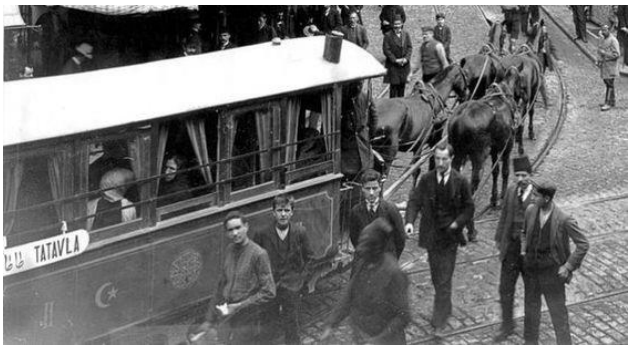
Batı ve kuzey yönde yerleşim ise tramvay hattının açılması ve 1870 yılındaki Pera-Beyoğlu yangınından sonra Pangaltı bölgesi tarafına yerleşen halkın yoğunluğu ile artmıştır. Semtin yoğunlaşması, ulaşım potansiyeli ile beraber hızlanmışsa da İstanbul'un kendi içindeki değişimi de diğer bir nedendir. Ortaylı (2015), Istanbul'dan sayfalar kitabında, "19.yüzyılda dünya tarihinde önceki çağlara göre hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim Balkanlar ve Ortadoğu'nun metropolü olan İstanbul'da kendini gösterdi" açıklaması ile değişimin zamanını anlatmakta, hızlanmasının nedenleri içinde "Bu değişmeyi şehrin mekân düzenini etkileyen şu öğelerin ortaya çıkışıyla açıklayabiliriz; a)gecekondulaşma, b)banliyölerin doğuşu, c)sınıfsal yapının ayrıntılarıyla mekâna yansıması, d)iş merkezindeki değişme ve kaymalar sonucu çift merkezin doğuşu, e)geçiş bölgesinin belirgin şekilde ortaya çıkması, f)daha önce kentle bütünleşmemiş olan çeşitli semtlerin merkezle organik bir bütünleşmeye doğru gitmesi ki bunda kent içi ulaşımın modernleşmesi de büyük rol oynamaktadır" (s.290) gerekçelerini göstermektedir. İstanbul'un bütün semtlerini içine alan bu değişimler, Kurtuluş Semti içinde geçerli olmakta, son bölümünde bahsedilen ''organik bütünleşme ve ulaşım'' konusu ise öne çıkmaktadır. Sadece Rum tebaanın yaşadığı semtte, 19.yüzyılda diğer tebaalarında yerleşmesi ve semtte oturanların kent ile bütünleşmeye

başlaması bu dönemdedir. 20.yüzyılın başlarında, Taksim-Kurtuluş tramvay hattının açılması da değişimin bir diğer göstergesidir. Taksim'den başlayıp, Harbiye, Pangaltı Caddesi (şimdi; Cumhuriyet Caddesi) ve Pangaltı Hamamı'ndan (şimdi; Ramada Oteli) dönüş yaparak Tatavla Caddesi'ne (Kurtuluş Caddesi) kuzeyden giriş yapan 11 numaralı atlı tramvay hattı, Ayios Dimitrios Kilisesi'nde son bulmaktadır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. 1911 yılı, Tatavla, 11 numaralı tramvay hattı (Url-13).

1869 yılında İstanbul içinde tramvay işletme hakkı Dersaadet Tramvay Şirketi'ne verilmiştir. Atlı tramvay hatları yapılmaya başlanmış ve ilk hat 1871 yılında açılmış, 1885 yılının aralık ayında ise Pangaltı-Tatavla hattı devreye alınmıştır (Kurtoğlu,Noyan,2014,s.31)(Şekil 4.7). 1911 yılında açılan Taksim-Kurtuluş tramvay hattı ise daha uzun mesafede sefer yapmaktadır.

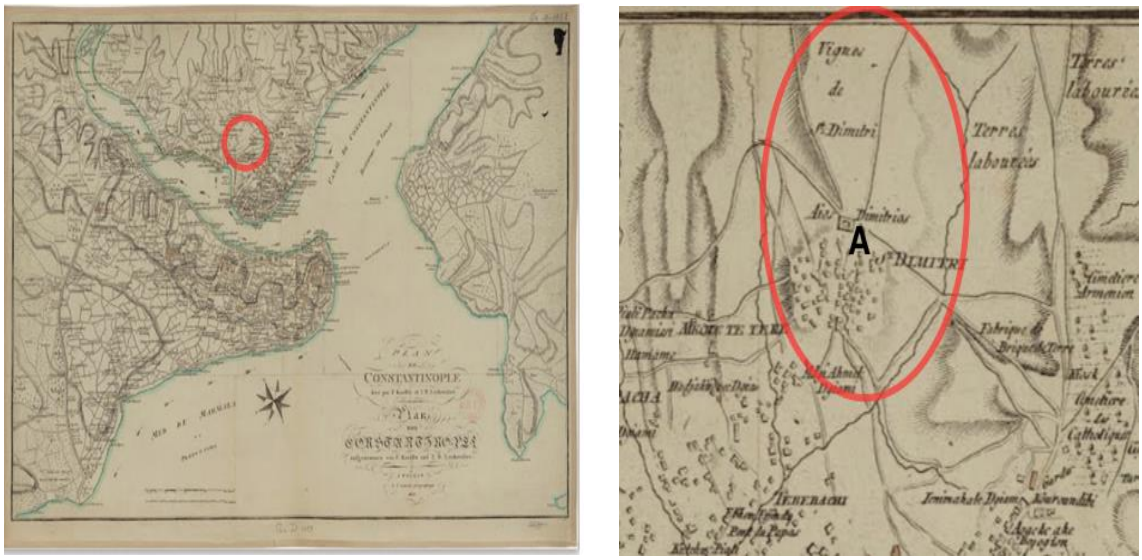

Şekil 4.7. 1911-1914 yıllarında Tatavla atlı tramvay hattı (Url-14).

Atlı tramvay olarak başlayan seferler, 1914 yılından sonra elektrikli tramvaylar ile sağlanmıştır. Hristodulu (2013), 1900 yıllarını anlattığı kitabında "Tramvay yolunun açılışı, bayraklarla süslenmiş olan ilk tramvayın Tatavla'ya gelmesiyle 14 Ocak 1911'de yapıldı."(s.73) tramvay hattının semt için önemini belirtmektedir. Tramvaydan önce, semte ulaşımın bugünün taksisi denebilecek atlı arabalar ile sağlandığı Yordanidu'nun

(1995) kitabında anlatılmaktadır; “Arabanın kaldırımda çıkardığı tekerlek sesini duyan Tatavlalılar pencerelere koşuştular. Tatavla’da araba yoktu. Hastaları taşımakta, yoksullar yararına gazinoda düzenlenen baloya gidip gelmede tahtırevan kullanılırdı” (s.29). Tramvay hattından dolayı yoğunlaşan yapılaşmayı, 18. 19. ve 20.yüzyıllara tarihlenen haritalar ile tespit etmek mümkündür. Tramvay ile beraber evler, işyerleri Şişli, Nişantaşı semtlerine doğru yoğunlaşmıştır, cadde ve sokaklar belirlenmiştir. Hatta ilk kiliseler, semtin güney bölgesinde yer almasına karşın kuzeydeki, Feriköy bölgesinde iki kilise inşa edilmiştir. İlk hamam, semtin güney tarafında açılmış (1857), kuzeydeki Feriköy Hamamı (1870) ise sonra inşa edilmiştir.

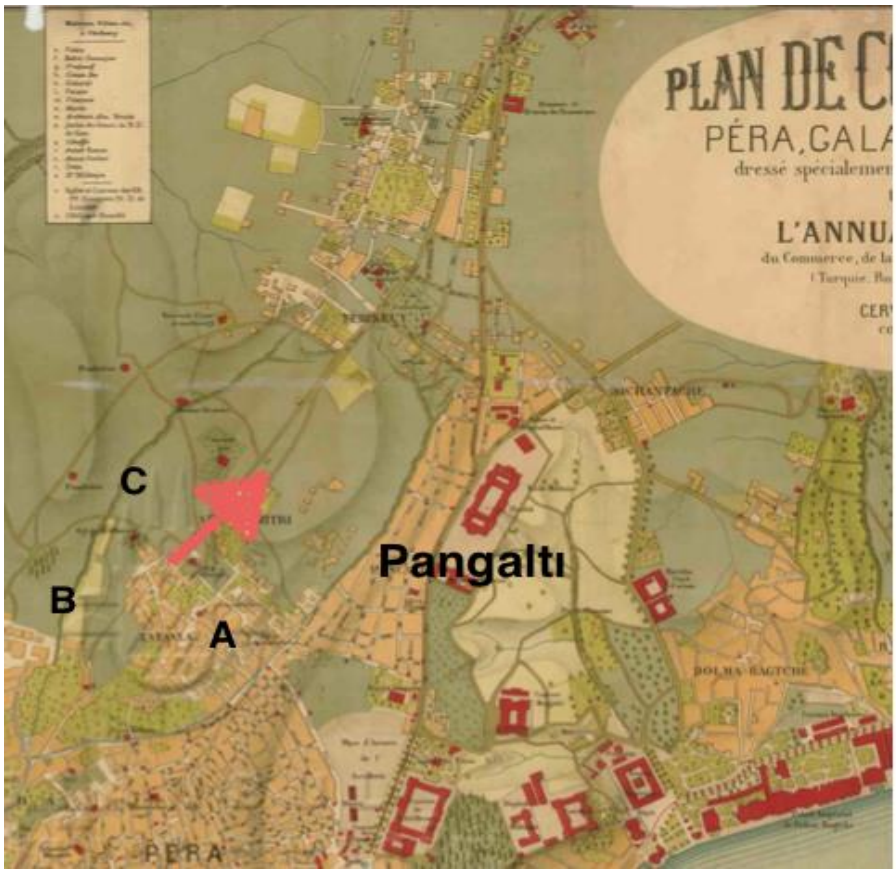
1751-1801 yılları arasında yaşayan F. Kauffer’in 1786 yılında hazırladığı İstanbul haritasında Ayios Dimitrios bölgesi işaretlenmiştir (Şekil 4.8). Tepe kısımda Ayios Dimitrios Kilisesi(A) olmak üzere diğer yapılar Kasımpaşa yönünde seyrek olarak yer almaktadır.

Şekil 4.8. F. Kauffer haritası, 1786, Kilise ve diğer yapılar (Url-15).

Yaklaşık yüz yıl sonra, 1889-1890 yıllarında ki F.Von Hübner’in hazırladığı haritalarda ise Ayios Dimitrios Kilisesi’nin(A) kuzey taraflarında küçük bir yerleşim yeri olmakla beraber, Ayios Athanasios Kilisesi(B) ve Ayios Elefterios Mezarlığı’nın(C) yerleri belirgindir. Güney kısımlarında ise yerleşim yoğunlaşmaya devam etmiş, sokaklar belirginleşmiştir. Pangaltı, Feriköy ve Şişli semtleri belirlenmiş, yapılar, mezarlıklar, bahçeler yer almıştır. Feriköy isminin 1880 yıllarında, bölgede geniş arazileri olan Madam Feri’den geldiği söylenmektedir (Büyükkürkciyan,2009,s.16). Ayios

Dimitrios'den Şişli'ye uzanan cadde Tatavla Caddesi (Kasımpaşa-Şişli), bugün Bozkurt Caddesi'dir. Bozkurt Caddesi (Şekil 4.9,==>), günümüzde Kurtuluş Caddesi'ne paraleldir.

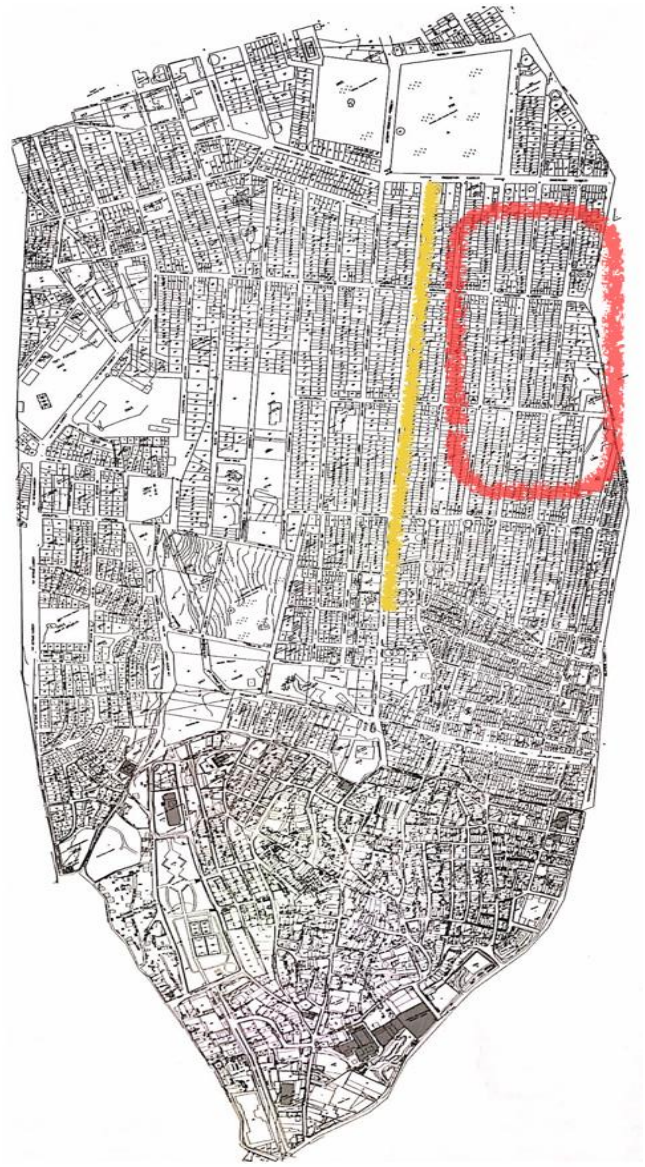
Şekil 4.9. Plan de Constantinople, F.Von Hübner, 1889-1890 Pera, Galata ve Çevresi.

Tanzimat'ın 1839 yılında ilanı ile beraber Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan bütün halklara eşit haklar tanınmıştır. 1867 yılında çıkarılan kanunla yabancılara mülkiyet edinme hakkı tanınması ile Avrupa'dan gelen Latin göçmenler veya Levantenler, Beyoğlu, Galata ve daha çok Pangaltı bölgelerine yerleşmişlerdir. Pangaltı yerleşim bölgesinin yoğunlaştığı haritadan da (Şekil 4.9) anlaşılmaktadır.

İtalyan göçmen Giovanni Battista Pancalti bu bölgede av yada dinlenme için gelenlerin mola vereceği bir çay bahçesi veya dinlenme yeri veya bir han işletmiştir. Bu dinlenme yerine gidenlerin söylediği "Pancalti'nin yeri" ismi, 1860 yıllarına doğru Türkçe'ye daha uygun "Pangaltı" şeklinde söylenmeye başlanmıştır (Marmara,2001,s.11). Çizmeciyan (2016) ise anılarında, Feriköy Hamam Caddesi'nde

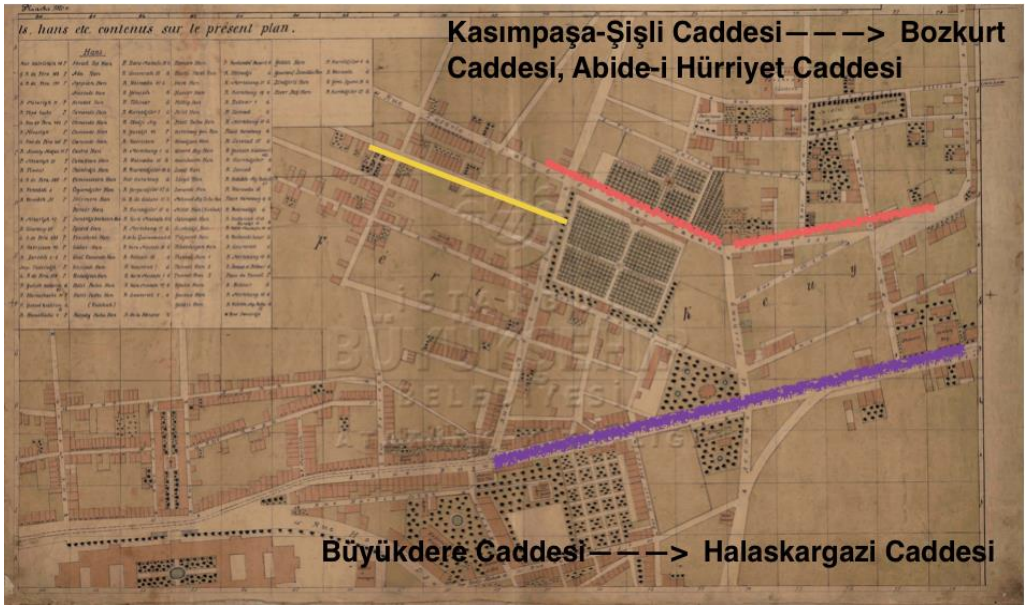
İtalyanlara ait fırın olduğunu ve sıcak ekmek anlamına gelen İtalyanca “Pan Caldi" kelimesinin camında yazdığından bahsetmektedir.

Bugün, Pangaltı bölgesi çok daralmıştır. Resmi kaynaklarda, Kurtuluş Semti’nin sınırları içerisinde kalmamakla beraber semt halkı, semtin Harbiye tarafına doğru olan bölgesine Pangaltı demektedir (Şekil 4.10, **O**).

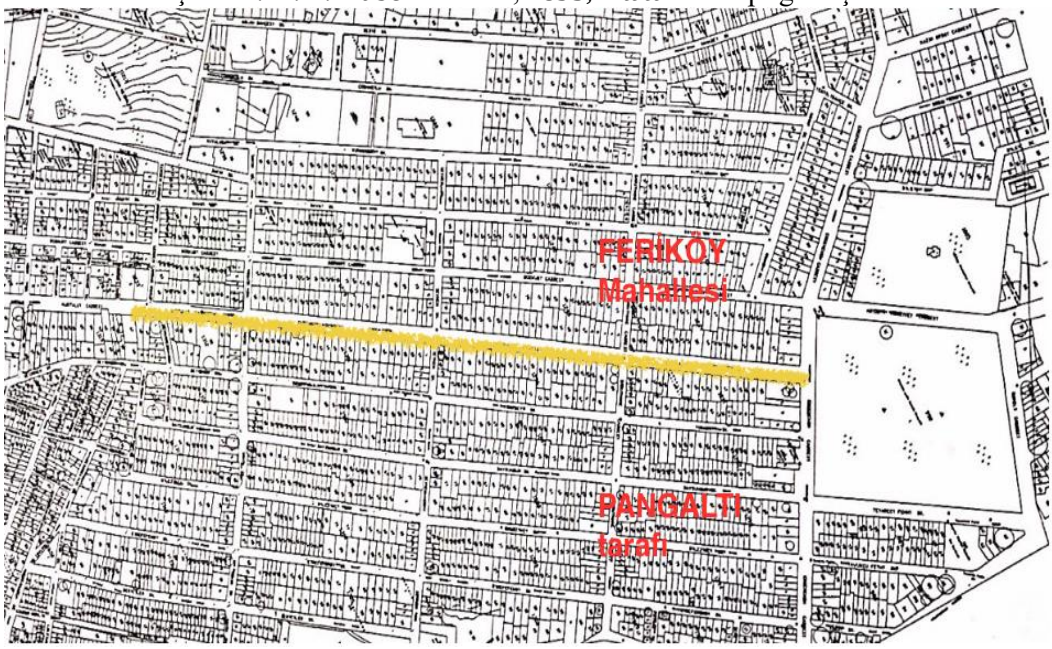

Şekil 4.10. Kurtuluş Semti’nin Pangaltı bölgesi. Kurtuluş Caddesi (==**)** (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

1895 tarihli F.Huber haritasında (Şekil 4.11) Kurtuluş Caddesi (===) belirgindir, caddenin bitimindeki mezarlıklar ve sokaklar, yapılar ile yoğunlaşmaya başlamıştır. Feriköy mahallesi olarak bütün bölge gösterilmiştir. Bugün Feriköy, Kurtuluş Caddesi'nin doğu tarafı olarak bilinmektedir (Şekil 4.12). Kasımpaşa-Şişli Caddesi (===) bugün, Bozkurt Caddesi ve devamı Abide-i Hürriyet Caddesi olarak bilinmektedir. Büyükdere Caddesi (===) ismi Halaskargazi Caddesi olarak değişmiştir.

Şekil 4.11. F. Huber Haritası, 1895, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

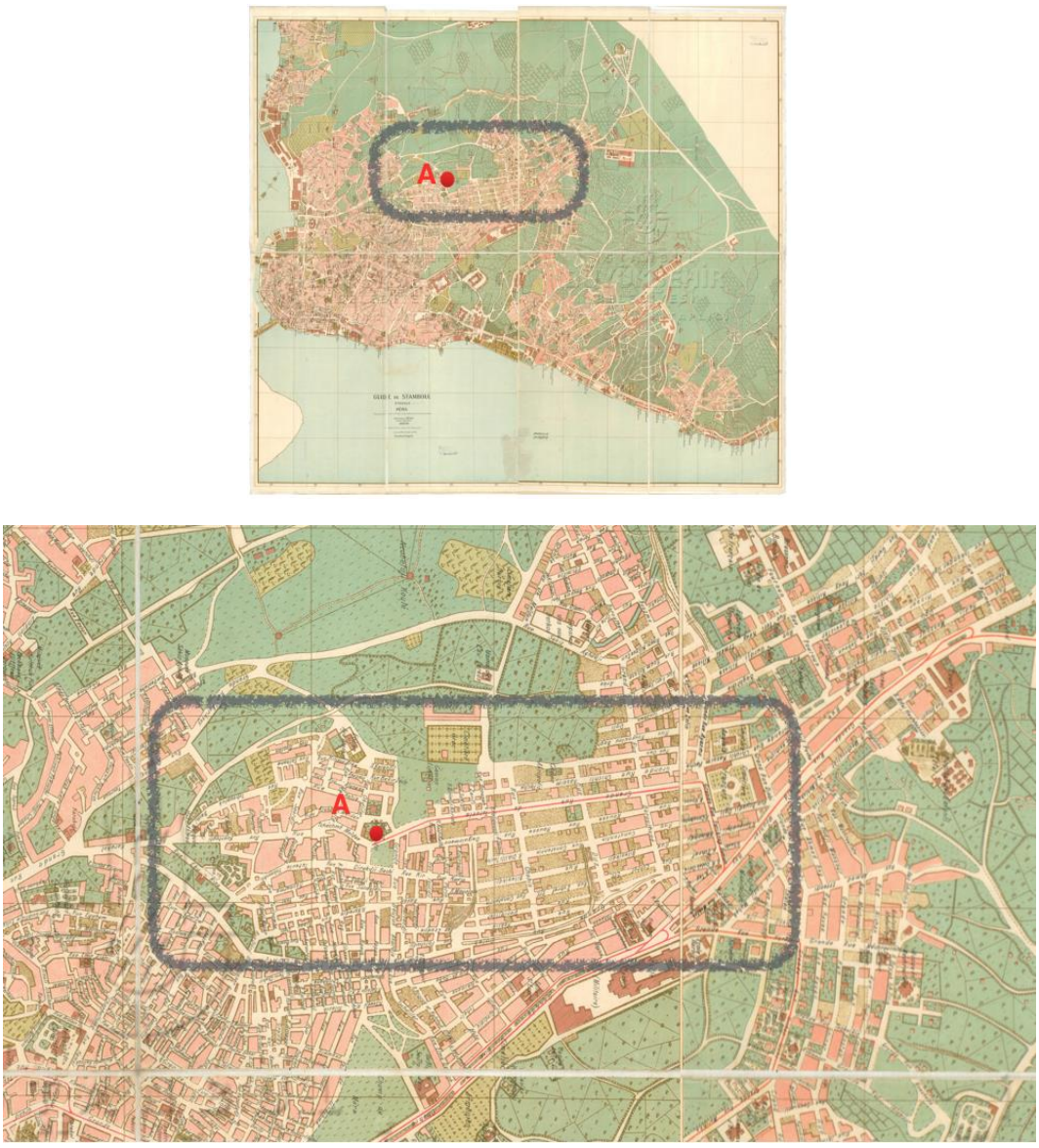
Şekil 4.12. Kurtuluş Semti, 2018. (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi).

1914-1918 yılları arasına tarihlenen Alman Mavileri haritasında ise Dolapdere Caddesi ile Kurtuluş Caddesi arasında kalan bölgede cadde ve sokaklar belirgin hale gelmiştir. Bu haritalarda binalar çizilmemiş, cadde ve sokak tarafına gelen kısımları ince gri çizgi ile gösterilmiştir. 1895 tarihli F. Huber haritasına göre binalar biraz daha yoğunlaşmıştır. Bununla beraber boş arsalar mevcuttur, sokakların düzeni tamamlanmamıştır (Şekil 4.13).

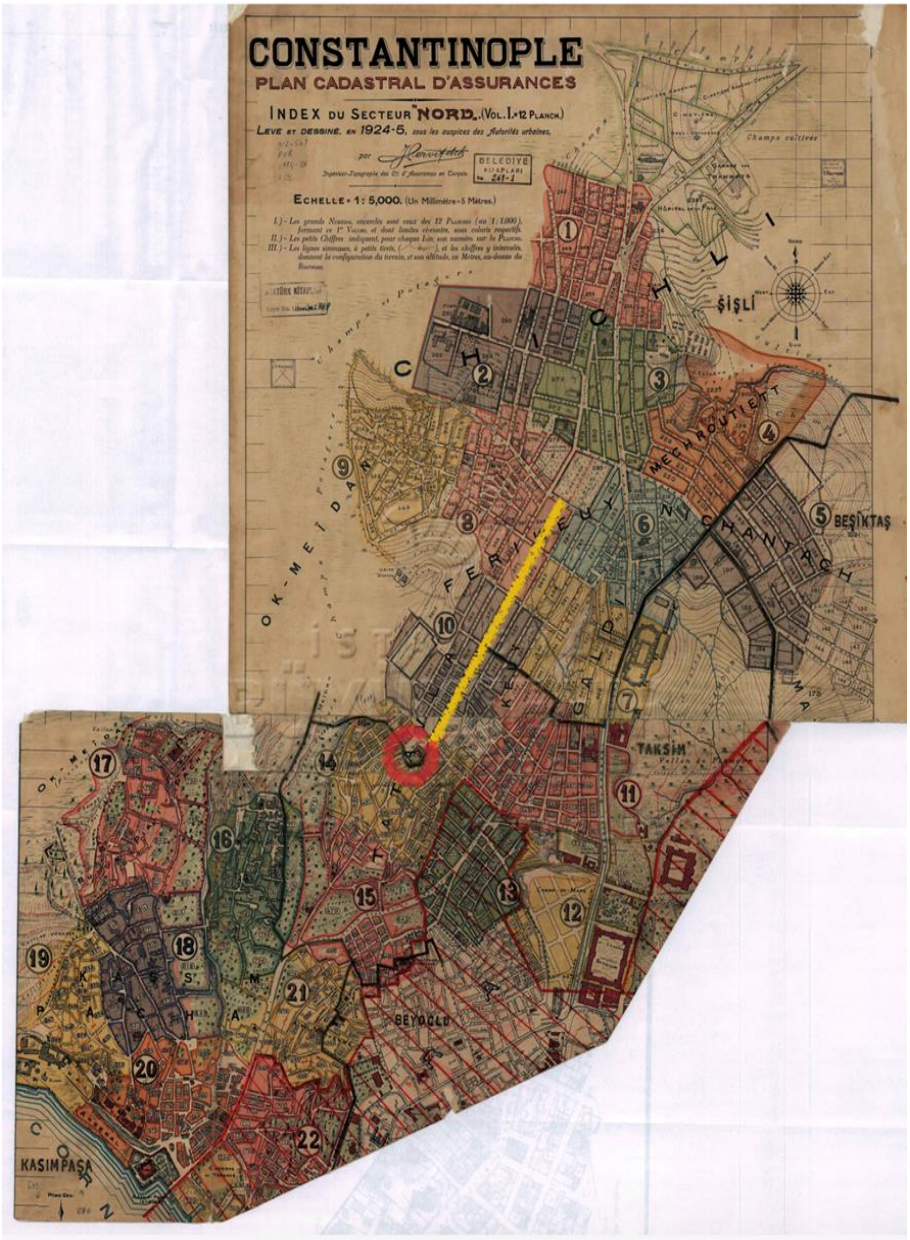
Şekil 4.13. Alman Mavileri Haritaları, 1914-1918, Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi. Föy G13 ve G14.

1920 tarihli Nedjib haritalarında, Alman Mavileri haritalarına göre sokakların ve caddelerin belirlendiği, yapıların yoğunlaştığı fark edilmektedir. Ayios Dimitrios Kilisesi'nin(A) kuzey ve batı tarafları grid örüntülü yerleşim bölgesi olarak görülmektedir (Şekil 4.14). Buna karşın yeşil bölgeler, mezarlıklar, boş alanlar halen yer almaktadır.

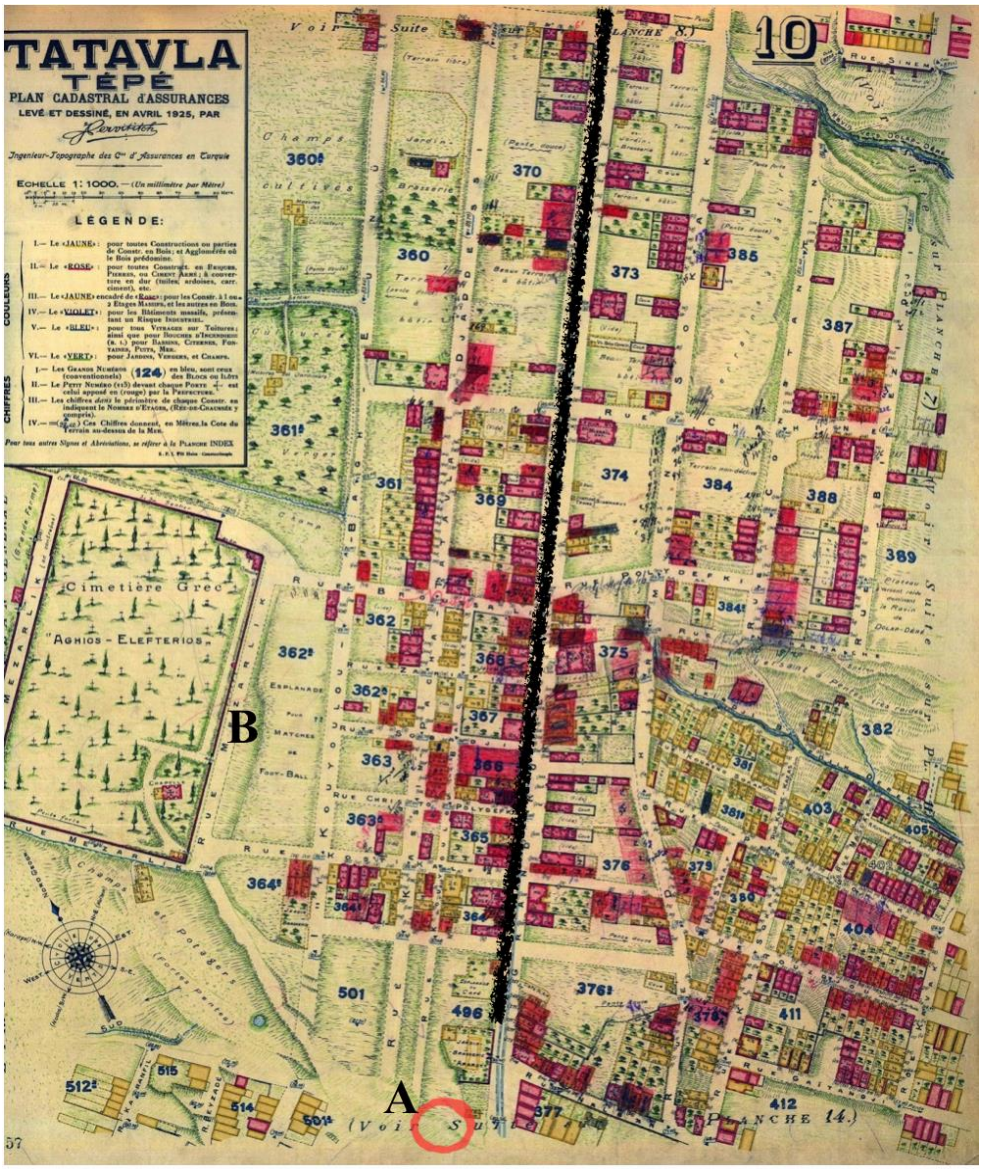
Şekil 4.14. Nedjib Haritası, 1920, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

1925 tarihli Pervititch haritasına göre bugün Kurtuluş semti bölgesi, Tatavla, Pangaltı ve Feriköy olarak konumlanmıştır (Şekil 4.15). Ayios Dimitrios Kilisesi (**O**) ve Kurtuluş Caddesi (===) işaretlenmiştir.

Şekil 4.15. Pervititch Haritası,1924-5, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

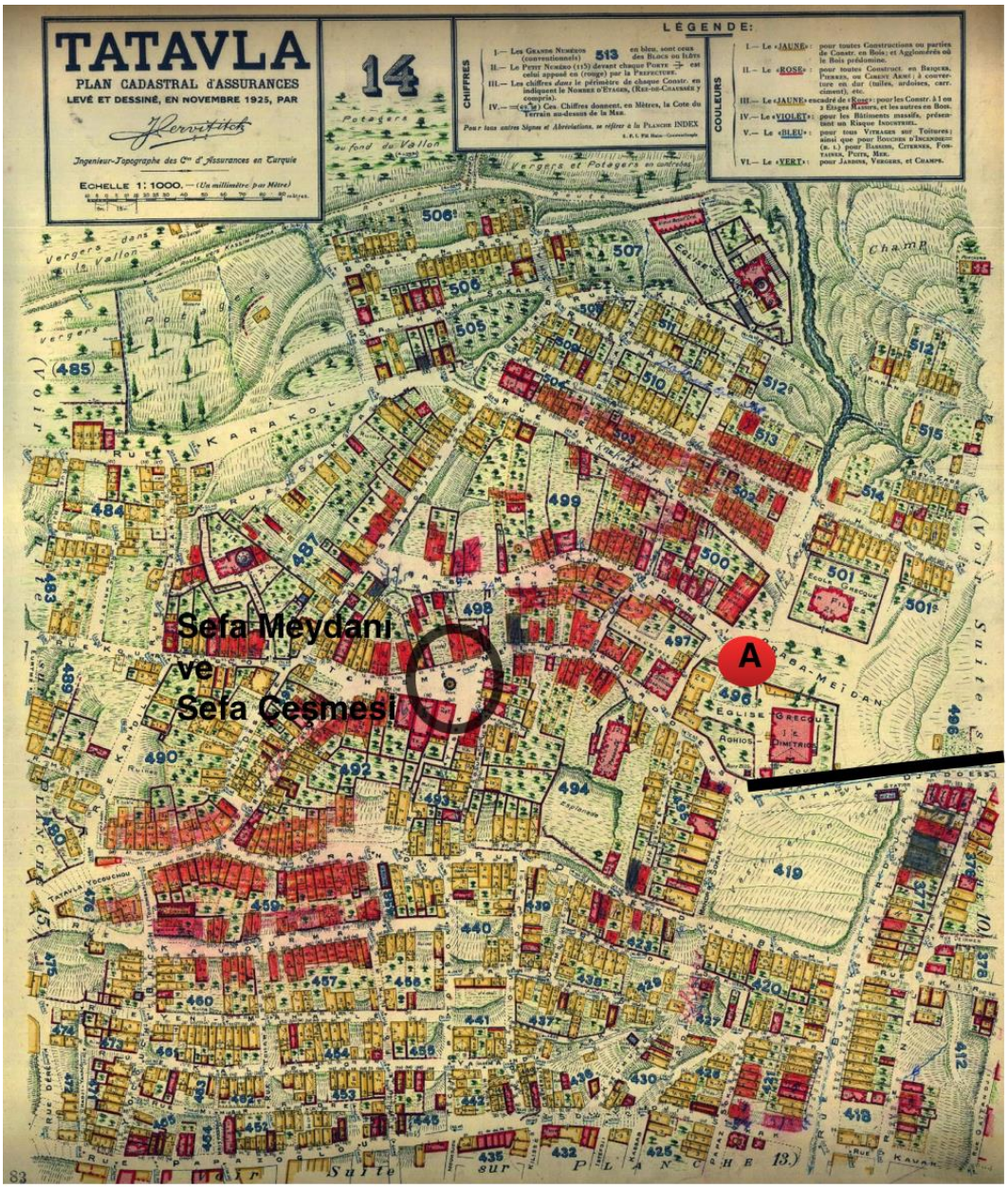
1925 tarihli Pervititch haritasında (Şekil 4.16) Kurtuluş Caddesi (===) civarı evlerin yoğunluğu ve yapısı gösterilmiştir. Ayios Dimitrios Kilisesi'nin(A**O**) kuzeyinde kalan bölge, 1900 yıllarında, yeni yerleşim olduğundan kimi evler bitişik düzen olsa da sıkışık değil, aralarda boş arsalar, ekili alanlar ve bir futbol sahası (B) seçilmektedir.

Şekil 4.16. Pervititch Haritası,1924-5, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Ayios Dimitrios Kilisesi'nin güneyinde kalan bölgeyi gösteren 1925 tarihli Pervititch haritasında (Şekil 4.17) ise yerleşim kuzeye göre oldukça yoğundur. Sarı ile gösterilen ahşap yapılar, kırmızı ile gösterilen kârgir yapılara göre fazladır. Ahşap yapılar o dönem için kârgir yapılara göre ekonomiktir. Taş yapıların ustası genelde Rum, ahşap yapıların Türk ustalardır. Bazen, giriş katlarını Rum ustalar kârgir olarak, üst katlarını Türk ustalar ahşap olarak inşa ederek iş bölümü yapmışlardır.

Kurtuluş Caddesi (===), Ayios Dimitrios Kilisesi (**A**) Sefa Meydanı (**O**) işaretlenmiştir.

Şekil 4.17. Pervititch Haritası,1925, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Kauffer'in haritası (1786) ve Pervitich'in haritası (1924-1925) arasındaki değişimde, cadde ve sokakların belirlendiği, mezarlıkların, okulların ve konut yapılarının arttığı, yeşil alanların azaldığı görülmektedir (Şekil 4.8, Şekil 4.15). Bu durumun önemli sebeplerinden biri de semte ulaşımın tramvay ile sağlanmaya başlanmasıdır.

1911 yılında başlayan atlı tramvay hattı, 1912 yılındaki Balkan Savaşı ile kesintiye uğramıştır. Atların devlet tarafından satın alınıp ordu için kullanılmasıyla, atlı tramvay rayları sökülerek yerine elektrikli tramvay için dar hatlar ve elektrik aksamı döşenmiştir. İstanbul'un genelinde 1912 yılında, Kurtuluş semtinde ise 1914 yılında elektrikli tramvaylar çalışmaya başlamıştır (Kurtoğlu,Noyan,2014,s.31) (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Halaskargazi Caddesi üzerinde tramvay 1955-1960 yılları (Url-16).

Taksim-Kurtuluş hattı olarak başlayan tramvaya, daha sonra Eminönü-Kurtuluş hattı da eklenmiştir. Galata Köprüsü'nden ilk tramvay 25.01.1914 günü törenle geçmiştir. Şekil 4.19'da görüldüğü gibi Galata Köprüsü üzerinde Tatavla yazısı okunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, tramvay hatları 8 ay kesintiye uğradıysa da, 1914 yılından 1961 Ağustos ayına kadar Avrupa yakasında çalışmış, yerini troleybüslere bırakmıştır. 1966 yılında da Anadolu yakasında tramvaylar kaldırılmıştır(Kurtoğlu,Noyan,2014,s.31). Troleybüsler tekerlekler üzerinde çalıştığından, yerdeki raylara gereksinim duymadan daha esnek bir yol çizdiği için tercih edilmiştir (Şekil 4.20).

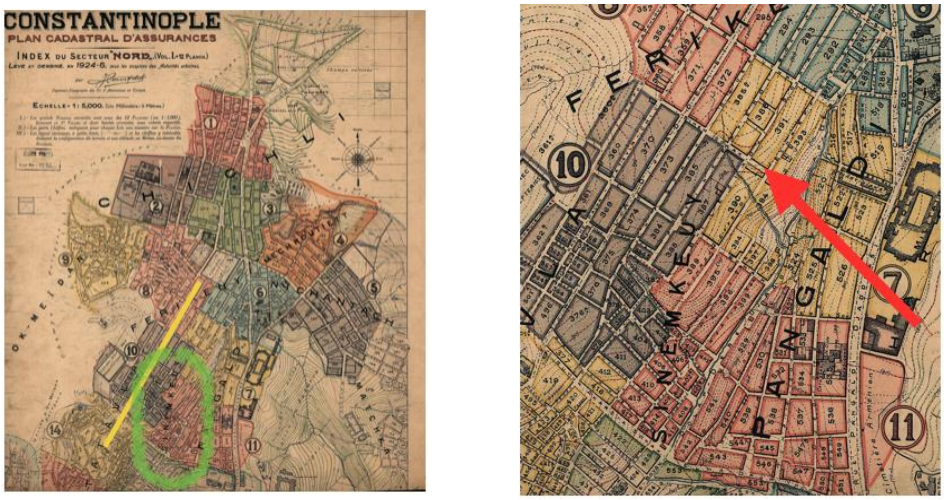
Şekil 4.19. Tatavla tramvayı (Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası, 18.11.2016).

27 Kasım 1961'de '70' numaralı 'Tünel-Galatasaray-Taksim-Kurtuluş' seferlerine başlanmıştır (Kurtoğlu,Noyan,2014,s.138). Bu hat adının kısaltması olan "70TK" semtin sembolü haline gelmiştir. 2017 yılında düzenlenen Tatavla-Kurtuluş semtini anlatan sergi Rum İlkokulu'nda '70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a: Bir Semtin Dönüşümü' adıyla açılmıştır. 1984 yılına kadar hizmet veren troleybüsler yerini otobüslere bırakmıştır. 16 Eylül 2000 tarihinde Levent -Taksim metrosunun açılması ile semte ulaşım, hem otobüsler ile hem de metro ile devam etmektedir.

Şekil 4.20. Şişli-Mecidiyeköy'de troleybüs hatları için düzenlenen tören, (Url-17).

Tatavla Semti'nin bir mahallesi olan Sinemköy adı 1802 yılında Istanbul'a gelen İngiliz bir tüccardan gelmektedir. G.Simmons'a, semtteki arazilerden Dolapdere'ye kadar uzanan bir bölge bağışlanmıştır. G.Simmons, bu arazide çilek üretimi yapmıştır. Bölgede zamanla bir mahalle oluşmuş, adı Simmons'a benzer Sinemköy adını almıştır (Hristodulu,2013,s.37). Pervititch haritasında bölgenin adı Sinemköy olarak, bir sokağın adı Sinem olarak (Şekil 4.21, ===> şimdi; Seğmen Sokak) geçmektedir. Bugün Sinemköy Otobüs Durağı olmakla birlikte Sinemköy diye resmi olarak bir mahalle bulunmamaktadır. Buna rağmen semt sakinleri 'Sinemköy'ü halen mahalle ismi olarak kullanmaktadır (Şekil 4.21, Şekil 4.23., **O**).

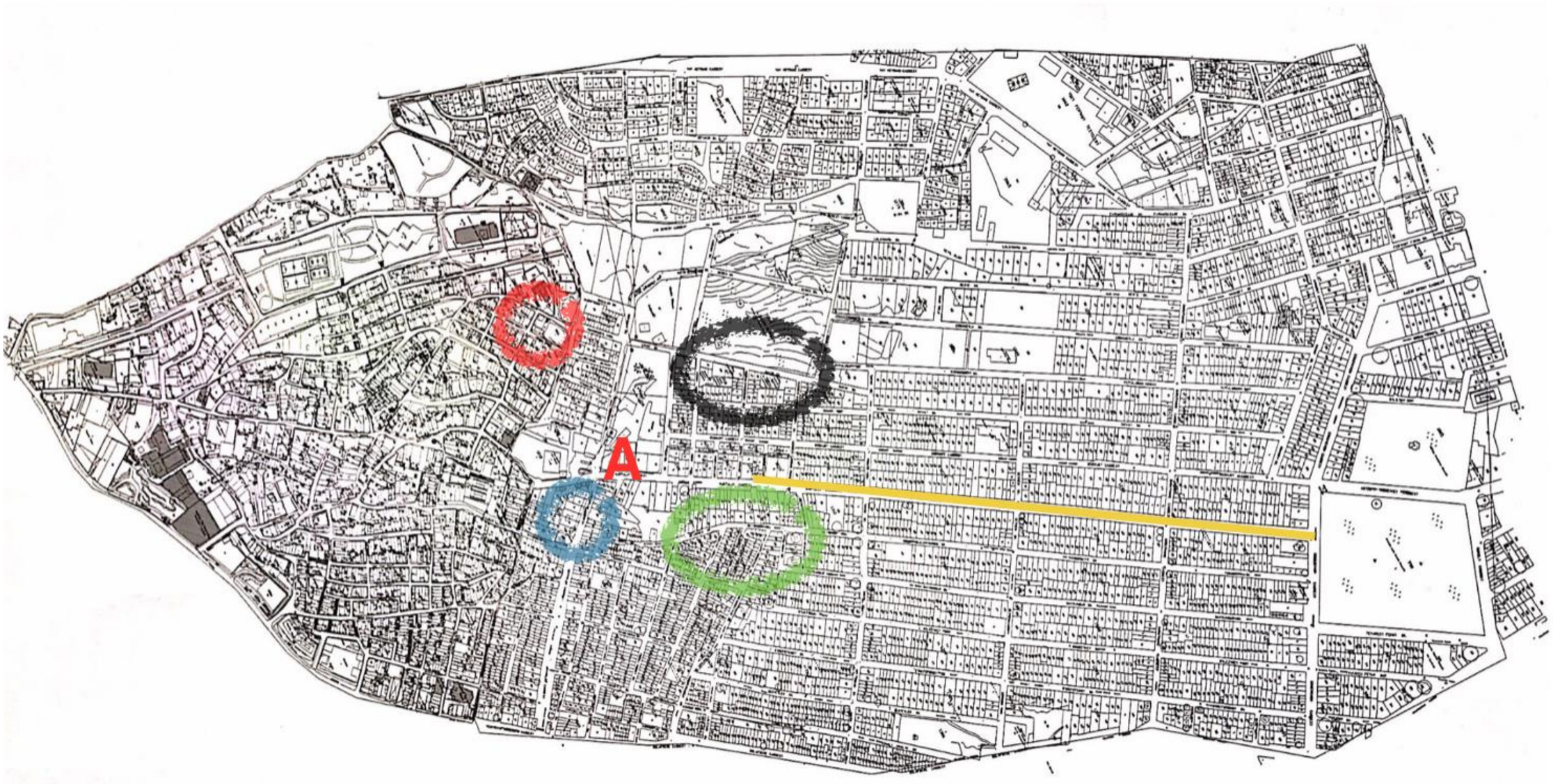
Şekil 4.21. Sinemköy mahallesi ve Sinem Sokak, Pervitich Haritası, 1924-25.

1870 yıllarında Midilli Adası'ndan İstanbul'a gelen İstirati Sabuncakis çiçek ticareti ile uğraşmıştır. Üretim içinde Tatavla'da büyük bir arazi satın alarak çiçek bahçeleri ve seralar kurmuştur. Bahçeler, bugün Hacı Ahmet Mahallesi taraflarında kalmaktadır. Sabuncakis adı, 1900 yıllarının başından itibaren İstanbul'da doğal çiçek satan bir firma olarak bilinmektedir. Sabuncakis, 1900 tarihinde bir kitap, 1911-1916 arasında çiçekcilik ile ilgili dergi çıkarmıştır (Şekil 4.23.,O). Şekil 4.22'deki Pervititch haritasında da Sabuncakis Çiçek Bahçeleri yeri belirgindir. Bugün, Sabuncakis firmasının çiçek bahçeleri ve seraları Antalya'dadır.

Şekil 4.22. Sabuncakis Çiçek Bahçeleri, Pervititch Haritası,1925-26.

Yerleşim yoğunluğu arttıkça bahçeler küçülmekte veya tümüyle yapılar ile dolmakta, oyun alanları, çay bahçeleri kaybolmaktadır. 1990 yıllarına kadar 'Kara Kazım'ın Bostanları' (Şekil 4.23,O) semtte yer almaktadır. Kara Kazım'ın Bostanları, Ayios Athanasios Kilisesi'nden Kasımpaşa yönüne doğru büyük bir alana yayılmıştır (Irmak,2017,s.76). Bugün yerinde binalar bulunmaktadır. Semtte, Arnavut bostanları (Şekil 4.23,O) yaklaşık otuz sene önceye kadar işlevseldir. Söyleşilerde, Arnavut tebaanın bölgede yetişen sebze ve meyveleri sokaklarda dolaşarak sattıkları anlatılmaktadır.

Şekil 4.23. Ayios Dimitrios Kilisesi (A), Simmons'un çiçek tarlaları (**O**), Sabuncakis bahçeleri (**O**), Kara Kazım'ın bostanları (**O**), Arnavut Bostanları (**O**), (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Tatavla Semti'nde, 1929 Ocak ayında çıkan yangından sonra, mart ayındaki gazetelerde semt adı 'Tatavla/Kurtuluş' olarak yazılmaya başlanmıştır (Şekil 4.24). Nisan ayında semtin adı 'Kurtuluş' olarak değiştirilmiştir (Irmak,2017,s.39). Kurtuluş adı ile beraber Ergenekon Bozkurt, Baruthane, Türkbeyi, Savaş gibi cadde ve sokak isimleride eski sokak isimlerinin yerini almıştır. Savaş söylemini hatırlatan, milliyetçi isimler yüzyıllardan beri semtte yerleşik olan Rum tebaa arasında tartışmalara sebep olmuştur; 'Rumlardan kurtuluş' yada 'yangından kurtuluş' olarak yorumlanmıştır. Kilise Sokak, Marki Kalfa, Hacı Kosti, Papayanni, Aya Kiryaki, Hristo, Papaz gibi Rum kimliği taşıyan isimler Hacı İlbey, Dev Süleyman, Varyemez, Remzi Baba, Eburriza Dergahı, Teşrifatçı, Ekşinar, Feylesof gibi isimler ile değiştirilmiştir. Semtin kimliğinin değişmesinde ve zamanla unutulmasında yeni isimler etkili olmuştur. 4.6 bölümünde cadde ve sokak isimlerinin değişimi ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Şekil 4.24. (A) 21 Ocak 1929 yılındaki yangından sonra, (Url-18), (B)12.08.2018.

Çeşmeler:

16.yüzyıldan sonra yerleşim arttıkça, halkın ihtiyacı için çeşmeler yapılmıştır. Bugüne ulaşan çeşmeler bakımsız ve çoğunun suyu akmamaktadır. En bilineni Ayios Dimitrios Kilisesi'ne çok yakın bugünkü adıyla 'Sefa Meydanı Çeşmesi'dir. 1900 yıllarında adı 'Mesohori Çeşmesi' (Ortaköy Çeşmesi)(Hristodulu,2013,s.53) daha sonraki adı 'Çeşme Meydanı Çeşmesi'dir. Sefa Meydanı Çeşmesi, 1798-1799 tarihlerinde Üçüncü Selim'in annesi tarafından yaptırılmıştır. 1997 yılında restore edilmiştir ancak suyu akmamaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25. Sefa Meydanı Çeşmesi, (A) Mehmet Ali Türkman arşivi, (B) 2018.

1900 yıllarında alınan fotoğraf ile 2018 yılı arasındaki değişimde; binaların yüksek ve sık bir doku oluşturduğu görülmektedir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26. (A) Sefa Meydanı Çeşmesi ve Peştemalcıoğlu Evi,1904 (Hristodulu,2013,s.206), (B) 08.2018.

Diğer bir çeşme, Direkçi Başı Sokak'da yer alır. Arnakio çeşmesi, Rumca; kuzu çeşmesi anlamında, 1813 tarihinde yapılmıştır (Aşık,2015),(Şekil 4.27).

Şekil 4.27. Arnakio Çeşmesi, apartmanların arasında kalmıştır, 17.08.2018.

Rıza Paşa Çeşmesi, Evangelistra Kilisesi'nin karşısında, Hacı İlbey ile Mirmiran Sokak köşesinde yer almaktadır. Mirmiran Sokağı'nın eski adı Rıza Paşa Sokak'tır, çeşme ismini bu sokaktan almıştır. Kitabesinden 1833-1834 yıllarında yapıldığı okunmaktadır (Türker,2009,s.60). Soldaki fotoğraf, 2015 yılında, sağdaki fotoğraf 2018 yılında çekilmiştir (Şekil 4.28). Üç yıl içinde, sol üst kısım dökülmüş, tekne kısmında ateş yakılmış, bakımsız kalmış, suyu akmamaktadır.

Şekil 4.28. Rıza Paşa Çeşmesi, (A) Tatavla'dan Kurtuluş'a facebook sayfası 08.10.2015, (B) 26.09.2018.

Bir diğer çeşme, Pir Hüsamettin Sokağı'nın bitiminde yer almaktadır. Huşyar Kadın Çeşmesi 1840 yılında Sultan Abdülmecid'in ölen kızı Mihrimah Sultan için eşi Huşyar Kadın tarafından yaptırılmıştır (Url-19)(Şekil 4.29). Çeşmenin teknesi yol kotunun altında kalmıştır.

Şekil 4.29. Huşyar Kadın Çeşmesi, 26.09.2018.

Hortumcu Sokak da yer alan bir diğer çeşme iyice harap durumdadır. Çeşme olduğu bile anlaşılmamakta, sadece taş yığını görünümündedir. Peşkir Ağası Sokak ile Kurtuluş Maslağı Sokağın köşesinde bulunan çeşmenin suyu cılız olarak akmaktadır. Bu çeşmenin restorasyonu için semt halkı, 2016 yılından beri uğraşmaktadır. Söyleşilerde,

1990 yıllarında Şahin Sokak ve Kınalı Keklik Sokak köşesinde bir çeşmeden daha bahsedilmektedir. Bugün yerinde bina yer almaktadır.

Hristodulu kitabında Araba Meydanı Caddesi'ndeki (Ermeydanı Caddesi), Derkon su çeşmesinden ve çeşmeli sarnıçlardan bahsetmekte, bu çeşmelerin isimlerini Hazne, Büyük Akarca, Suyolu, Manolaka ve Kiparisakya'nın güneyi diye belirtmektedir (Hristodulu,2013,s.53). Manolaka Çeşmesi'nin Yaman Ali Sokak ile Kömürcü Lütfü Sokak köşesinde olduğu bilinmektedir.

Şekil 4.30'da yerleri belirtilen çeşmelerin, Ayios Dimitrios Kilisesi'nden Dolapdere, Kasımpaşa taraflarına doğru, semtin güney ve doğu yönlerinde yoğunlaştığı görülebilmektedir. Hristodulu, semte ilk yerleşimlerin güney ve doğu bölgelerinden başladığını belirtmiştir (Hristodulu,2013,s.33). Çeşmelerin yoğunlaştığı bölgelerde, yerleşimin güney ve doğu yönlerinden başladığını onaylar niteliktedir.

Şekil 4.30. Çeşmelerinin semt içindeki konumları, A-Sefa Meydanı Çeşmesi, B-Direkcibaşı Sokak'taki çeşme, C-Rıza Paşa Çeşmesi, D-Hortumcu Sokak'taki çeşme, E-Kurtuluş Maslağı Sokak'taki çeşme, F-Huşyar Kadın Çeşmesi, H-Manolaka Çeşmesi, I-Şahin Sokak'taki çeşme. (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Hamamlar:

Semtte halen kullanılmakta olan Sefa hamamı, Kasımpaşa yönüne doğru Kurtoğlu Caddesi, Sahancı Sokak, Ferah Sokak kesişiminde yer almaktadır. Hristodulu (2013) kitabında "Tatavla Hamamı 1857 yılında inşa edildi. İçi oldukça geniştir ve 17 musluğu vardır. İsmini, onu inşa ettiren Hacı Kosti'den alır ve halen onun torunlarının mülkü olmayı sürdürmektedir. Bu hamamın tarihsel önemi, bir hristiyan tarafından, üstelik camiye yakın olmayan bir yerde yaptırılan ilk hamam olmasından gelir" (s.61) hamamın özelliklerinden bahsetmektedir. Sultan Abdülmecid, odun ile çalıştırılan hamamlara izin vermediğinden, kömür ile çalıştırılacağı garanti altına alındıktan sonra izin vermiştir. Bu izin için Rum cemaatinden Kritiadis'in Sultan Abdülmecid ile yakın olması da etkili olmuştur (Hristodulu,2013). 1925 Pervititch haritasında, Kiryakidis Hamamı olarak geçmektedir (Şekil 4.31).

Şekil 4.31. Sefa Hamamı-Kiryakidis Hamamı, Pervititch Haritası,1925, Atatürk Kitaplığı Arşivi.

Hamamda çalışanlardan alınan bilgiye göre, hamam 1990 yıllarında yanmıştır. Tadilat görerek, sauna ve soğuk havuzu eklenmiştir. Yakın zamanda tekrar restore edilerek, "Sefa Hamamı ve Sauna" adıyla hizmet vermektedir. Şekil 4.32-(A)

çalışanlardan alınan fotoğraf, tarihi bilinmiyor. Şekil 4.32-(B) 2017 yılında ki fotoğraf, son tadilattan önce, Şekil 4.32-(C) 2018 yılındaki tadilattan sonra çekilmiştir.

Şekil 4.32. Sefa Hamamı (A) çalışanlardan alınan fotoğraf,(B) 26.10.21017,(C) 17.08.2018.

Hristodulu (2013) kitabında, "Tatavla Hamamı'nın inşaat izni, 1870'te Pangaltı'daki Hacı Vasili'nin hamamının izninin alınması için öncü olmuştur" belirterek Pangaltı Hamamı'ndan söz etmektedir. Pangaltı Hamamı, 1988 yılında kapatılarak, 1995 yılında aslına uygun inşa edilmek üzere yıkılmıştır. Şekil 4.33 (A) hamamın sadece tabelası görünmektedir. Şekil 4.18 (O) kubbesi görünen hamam hakkında bilgi ve fotoğraf çok kısıtlıdır. 2005 yılında hamamın yerine otel yapılmıştır (Şekil 4.33,B).

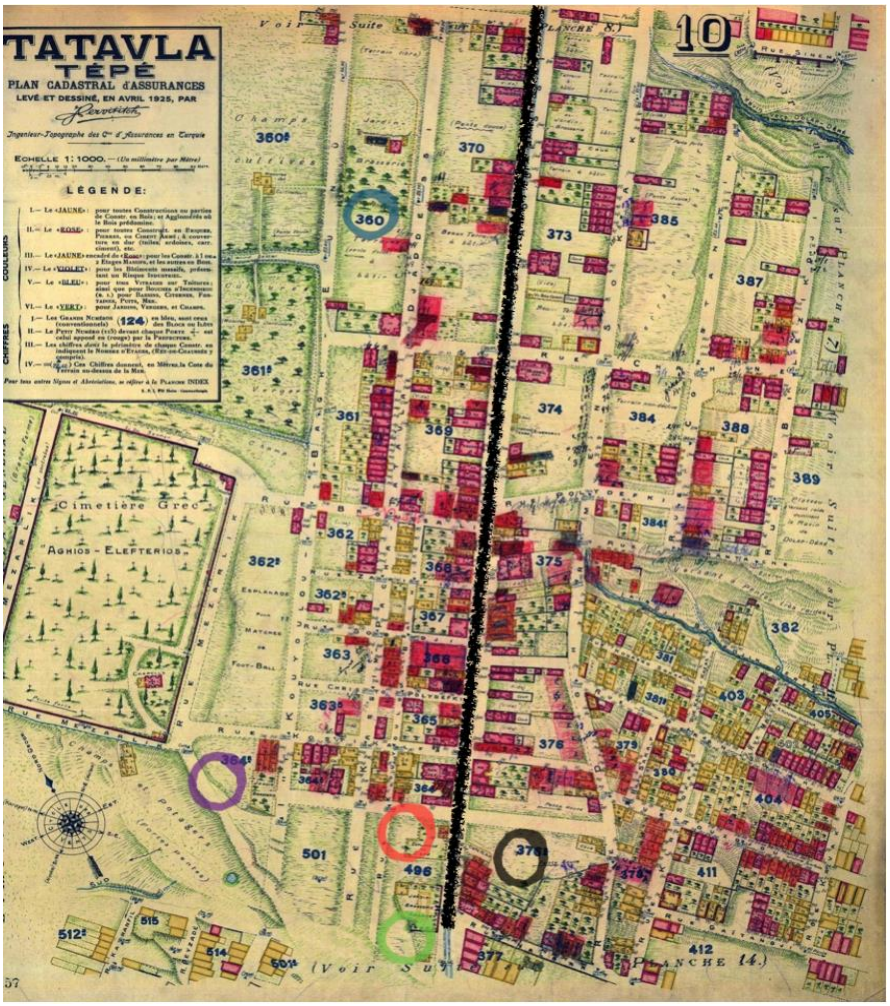

Şekil 4.33. (A) Pangaltı Hamamı, 1960 yılları (Url-20), (B) 16.08.2018.

Sosyal Mekanlar:

Semt, lokantaları, meyhaneleri, çay bahçeleri ile bilinmektedir. Amics (1981), 1870 yıllarında Tatavla semti içindeki meyhanelerde; içinin çok büyük ancak sadece kapıdan ışık aldığından bahsetmekte "İçeride ayaktakımından Rumlarla Ermeniler vardı

ve bizi alaya alırlar diye çekiniyorduk; lakin kimse bize bakmak tenezzülünde bulunmadı" (s.79) etnik çeşitliliği de anlatmaktadır. 20. yüzyılın başlarındaki Tatavla'yı anlatırken Hristodulu (2013), Akropolis, Panorama ve Aya Kiryaki bahçelerinden bahsetmektedir (s.367). Irmak (2017) kitabında Ararat, Lemonia, Treandofilos ve Akropoli (şimdi, Kuvayi Milliye İlkokulu) gazinolarından bahsetmektedir (s.27). Pervititch haritalarında da Ararat Gazinosu (Şekil 4.34,O), Akropoli'nin yeri için bira bahçesi (Şekil 4.34,O), Esplanade Kahve (Şekil 4.34,O) ve Plair Kahve (Şekil 4.34,O) yerleri belirtilmektedir.

Şekil 4.34. Sosyal mekanların yerleri, Pervitich haritası, 1925.

Bira bahçesi olarak görülen (Şekil 4.34, O) yer, Biju Meyhanesi olarak daha sonra ise Madam Despina Meyhanesi olarak günümüze kadar gelmiştir. Ayrıca Manol, Lemonia ve Treandofilos gazinolarının yerlerinin Ayios Dimitrios Kilisesi'nden kiralandığı anlaşılmaktadır (70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi'nden derleme). Bugün, Ararat Gazinosu ve Esplanade Kahve'nin yerinde binalar ve büyük bir market

bulunmaktadır (Şekil 4.35). Binaların arasında, giriş kısmı dükkanlar ve üst katı Star çay bahçesi olan mekan, yakın zamana kadar Yasemin'in Gazinosu ismindedir. İsmi değişse de, çocukluğu bu mekanlarda geçenler hala eski ismi ile anmaktadır. Bu mekanda, 1970-1980 yıllarında Türk filmlerinin çekildiği söyleşilerdeki anlatımlardan anlaşılmaktadır.

Şekil 4.35. Ararat Gazinosu'nun yeri, Star Çay Bahçesi, 12.08.2018.

Kurtuluş Semti'nin mimari değişimi, evlerin yoğunluğunun ve yüksekliğinin artması, boş alanlara, arsalara, yıkılan, terkedilen yapıların yerine yenilerinin daha yüksek katlarda inşa edilmesi yönünde olmuştur. Merkeze yakın olması sebebiyle arsa değeri yüksektir. Neredeyse her metrekare arsa, yapı olarak değerlendirilmektedir. Açıklık alan, bahçe, çocuk bahçesi gibi mekanlar kısıtlıdır. Ahşap binalar çok az sayıda, ara sokaklarda kalmıştır. Genellikle, ısıtma ve bakım giderleri karşılanamadığından kullanılmamaktadır. Semtin 20. yüzyılın başlarından kalan kârgir yapılarının çoğu hala kullanılmakla beraber bir kısmı da boş ve bakımsız kalmıştır.

Semtin Dolapdere'ye doğru inen Eşref Efendi Sokak'ta eskiden beri var olan yeme içme mekanlarına oteller, restoranlar, kafeler eklenerek, gece hayatı için renkli bir mekan haline getirilmiştir. Eşref Efendi, Bilezikçi, Türkbeyi, Savaş Sokak gibi yerlerde son zamanlarda çeşit çeşit restoranlar, kafeler açılmaktadır. Daha çok Kurtuluş, Baruthane Caddesi üzerinde yer alan yeme-içme dükkanlarının sokaklarda da yer almaya başlaması dikkat çekmektedir.

Ana caddenin iki tarafı, sokakların bir tarafı araba park yeri olarak ayrılmıştır. Ayrıca, ara sokaklardaki bazı apartmanların altında, taşıt sayısına göre nispeten az kapasiteli otoparklar vardır. Semtte park yeri büyük problem olmaktadır. Ambulans yada nakliye araçları için, sokakların başında genellikle hazır duran dubalar ile, sokak kapatılmaktadır. Bu ulaşımı engellemekte, uzun bekleme sürelerine neden olmaktadır.

Mollaahmetoğlu'na (2016) göre otomobil ve kent ilişkisi bağlamında "Eski doku alanları olarak Beyoğlu, Kurtuluş-Feriköy ve Moda-Bahariye-Yeldeğirmeni'nin ortak özellikleri bir plana göre oluşturulmuş olan yapı adalarında bitişik düzen yapılanma ile oluşmuş olmalarıdır. Beyoğlu'nun yoğunluğunun önemli bir artış göstermediği görülmektedir. Kurtuluş-Feriköy ve Moda-Bahariye-Yeldeğirmeni'nin ise zaman içinde plan şeması korunsa da binaların kat ve derinliklerinin artırılması ile yoğunlaştıkları saptanmıştır. Hem nüfus artışı hem de otomobil sahipliğinin artışının bu bölgelerde yaşama talebini düşürmediği gözlenmektedir. Bunun nedeni bu semtlerin merkezi konumlarının otomobil sahipliğine tercih edilmesi olabilir. Yaşamak için bu bölgeleri seçenler, bölgeye araç sokmanın sıkıntılarını ve maliyetini baştan kabul etmiş olabilirler. Çünkü bu bölgeler daha az yoğunken yollar ve az sayıda da olsa garajlar yeterli olabilmişti. Bugün bu yollar artık yetersiz olup otopark olarak da genelde yıkım nedeniyle geçici olarak boşalmış arsalardaki pahalı otoparklardan ve az sayıdaki katlı garajdan başka olanak yoktur" zamanla yoğunlaşan nüfus ve artan taşıt sayısı daha çok insanın semte yerleşimi için engel olmamaktadır. Hatta semt, merkezi konumundan dolayı tercih edilmektedir.

Çocuk parkları semtte çok az sayıda ve küçük arsalar üzerinde yer almaktadır. Semtte yeşillik ve açık alan olarak; mezarlıklar, Feriköy Spor Kulübü ve Taksim Spor Kulübü'ne ait tesislerin futbol sahaları ve okulların bahçeleri yer almaktadır.

Semtte, 19.yüzyıl ortalarından başlayarak, yerleşim alanları sık bir dokuya dönüşmüştür. Şekil 4.36'da, sokağın, 1895 ve 2018 tarihli fotoğraflarda binaların sık dokuda oldukları ancak yüksekliklerin artmadığı görülmektedir.

Şekil 4.36. (A) 1895 Yılı, Kasap Hurşit Sokak (Url-21); (B) 23.03.2018.

Şekil 4.37, şekil 4.38 Kurtuluş Semti'nin caddelerinin ve konutlarının değişimini göstermektedir. Toprak olan Dolapdere Caddesi asfalt yapılmıştır.

Şekil 4.37. Dolapdere Caddesi'nin değişimi (1940-2017)Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 23.02.2017.

Alçak katlı evler yok denecek kadar az kalmıştır.

Şekil 4.38. Dolapdere Caddesi'nden Kurtuluş Semti görünümü (1890-2017) Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 18.10.2017

Arnavut kaldırım taşı ile döşeli olan Kurtuluş Caddesi asfalt olmuştur (Şekil 4.39). Caddenin, iki tarafı araba park yeri olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.39. (A) Kurtuluş Caddesi, 1930 yılları (Url-22), (B) 13.01.2019.

Cadde ve sokakların görünüşü, konutların değişimi ile beraber farklılaşmaktadır. Türbeyi Sokak'tan üç farklı yılda (1991,2016,2018) çekilmiş fotoğraflarda (Şekil 4.40) apartmanların kat yükseklikleri arttığı belirlenmektedir. Bazıları yıkılıp yeniden yapılmıştır. Bazıları üzerine kat çıkılmak suretiyle yükseltilmiştir.

Şekil 4.40. Türkbeyi Sokak,(A),(B) 1991,2016 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 07.03.2018), (C) 09.01.2019.

Dolapdere Caddesi'nden Kurtuluş bölgesi tarafını gösteren fotoğrafta (Şekil 4.41) Evangelistra Kilisesi aynı kalmakla beraber yol asfalt yapılmış, binalar yükselmiştir.

Şekil 4.41. Dolapdere Caddesi, yaklaşık yüzyıl arasındaki değişim, 1920-2018, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası,07.03.2018).

Harbiye tarafından Kurtuluş bölgesini gösteren fotoğrafta (Şekil 4.42) Evangelistra Kilisesi ve Ayios Dimitrios Kilisesi aynı kalmakla beraber, binalar sık dokuda ve yüksek katlı, Akağalar Caddesi asfalt olarak yer almaktadır.

Şekil 4.42. Harbiye'den Kurtuluş bölgesi, yaklaşık yüzyıl arasındaki değişim, 1900 yılları-2018 yılı, (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası).

Akağalar Caddesi'nin değişimi (Şekil 4.43) yaklaşık 120 yıl ara ile çekilen fotoğraflarda görüldüğü gibi yoğun doku ve yüksek kat olarak görülmektedir.

Şekil 4.43. Akağalar Yokuşu'ndan aşağı doğru, 1900 yılları (Url-23), 2018 yılı.

Akağalar Caddesi'nin aşağısından yukarıya doğru fotoğraflandığında da caddenin iki tarafının park yeri olarak kullanıldığı ve yoğun doku görülmektedir. (Şekil 4.44)

Şekil 4.44. Akağalar Yokuşu'ndan yukarı doğru, 1900 yılları (Url-24), 2018 yılı.

Fenerci Kadri Sokak (Eski adı, Fener Sokak) değişimi, 70 yıl ara ile fotoğrafta (Şekil 4.45) görülmektedir. Ahşap evlerin yerini betonarme apartmanlar almıştır. Sokak genişliği aynı kalmış, bahçelerin yerini binalar kapladığından daha dar görünmektedir.

Şekil 4.45. Fenerci Kadri Sokak,1950-2017 yılları arası, Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası.

Özellikle 1950 yıllarından sonra, İstanbul'un bütününde olduğu gibi, iç göçlerle beraber gecekondular ortaya çıkmıştır. İzinsiz yapılan bu yapılar, devletin politikaları sonucu, su ve elektrik hizmetlerinden yararlanarak kanuna uygun hale gelerek kalıcı olmaktadır. Dev Süleyman Sokak'taki (Eski adı; Marki Kalfa Sokağı) gecekondu da bu duruma bir örnektir (Şekil 4.46). Az katlı binalar yıkılıp, belediyenin verdiği maksimum yüksekliğe kadar inşa edilerek yoğun bir yapılaşma ile halk için açık alan kalmamaktadır. Neredeyse, 'gecekondular yıkılmasın, ağacı, bahçesi ile ferahlık veriyor' denilecektir.

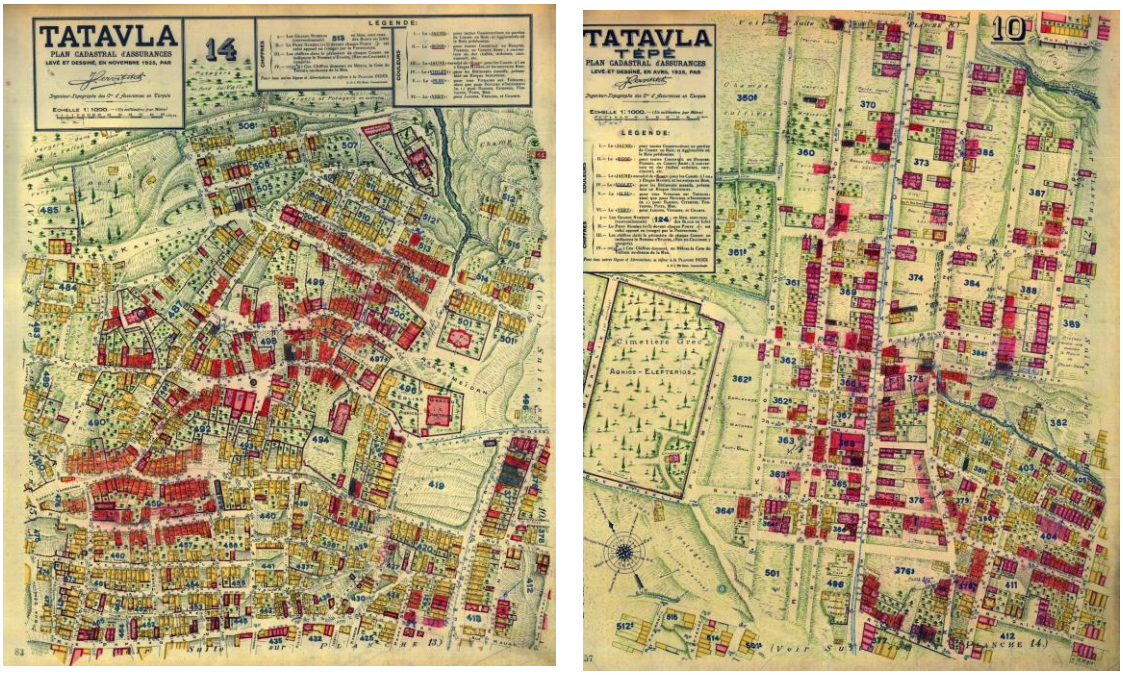
Şekil 4.46. Dev Süleyman Sokak, 1917-2017,Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası 25.03.2017.

4.5 Konut Örüntüleri ve Değişimi

Kuban'ın (2010), belirttiği gibi; 1532 tarihli Matrakçı Nasuh'un İstanbul minyatüründe evlerin hepsi tek katlıdır (s.266). İki katlı ev ise çok azdır ve zenginlik göstergesidir. Bunun yanında, ahşap yapılar için en büyük tehlike olan yangınlar, İstanbul'un yapı örüntüsünde etkili olmuşlardır. 1660 yılındaki büyük yangından sonra yapıların kârgir olması kararnamesi uygulanmamış, ahşap yapıların üretimi devam etmiştir. 1870 Beyoğlu yangınından sonra 1882 tarihli ilk Ebniye Kanunu ile yeni yapıların kârgir inşa edilmesi kararı önem kazanmıştır.

16.yüzyılda, ilk yerleşimlerin başladığı Kurtuluş Semti'nde, Ayios Dimitrios Kilisesi'nin, bugün 'son durak' diye adlandırılan bölge, etrafında ilk konutlar yer almıştır (Hristodulu,2013). Konutların çoğunluğu ahşap olmakla beraber, kilise, okul, dernek gibi sosyal binaların kimi ahşap kimi taş binalardan oluşmaktadır. Semtin güney ve doğusunda kalan bölgede başlayan yerleşim, semtin doğal yapısına uygun olarak gelişmiştir. 1882 tarihli Ebniye kanunu ile, semtin, yeni gelişen kuzey ve batı bölümünde grid örüntülü cadde, sokak düzeni ve kârgir binaların üretimi uygulanmıştır. Yangın durumunda müdahale etmeyi kolaylaştırıcı tedbirler alınmış, çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Keyder (2013), 19.yüzyıldaki İstanbul'un kentsel dönüşümünü "İstanbul'un dönüşümü eşitsiz ve yarım yamalaktı. Kentsel dokuda pek az süreklilik görülüyordu: yeni inşa edilmiş modern binaların yanı başında izbe gibi yerler varlığını sürdürüyordu; Arnavut kaldırımlı yollar, sonunda toz toprak meydanlara açılıyordu" (s.13) anlatırken düzensizliğin nedenlerinin ekonomik yetersizlik ve otorite boşluğu olduğunu eklemektedir.

Kurtuluş semti, 19.yüzyıl başlarında dar sokaklardan, ahşap ve kârgir yapılardan oluşmaktadır. Semtin kuzey ve batı tarafında cadde ve sokaklar ızgara sistem olarak şekillenmiştir. 20.yüzyılın başında, 1925 tarihli, Pervititch haritaları bu dönem binalarını göstermesi açısından önemlidir. Pembe ile gösterilen binalar kârgir, sarı ile olanlar ahşap, pembe-sarı beraber gösterilen binaların bir yada iki katı kârgir, diğer katları ahşap olarak inşa edilmiştir. Arsalar, bahçeler yeşil ile gösterilmiştir. Binalar bitişik düzende yer alsa da, aralarda bahçeler, arsalar, yeşil alanlar yer almaktadır (Şekil 4.47).

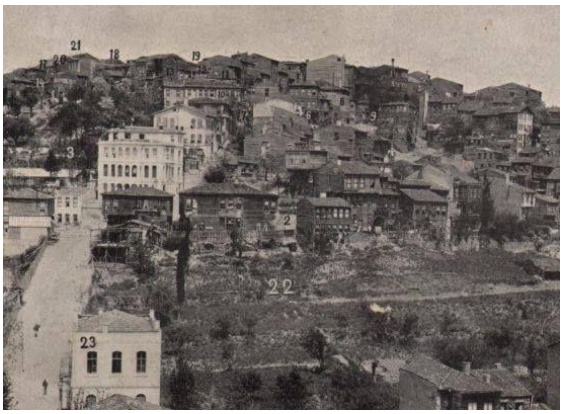

Şekil 4.47. Kurtuluş Semti, Pervititch Haritaları, 1925.

İstanbul için yapılan planlar ve kanunlar ile evlerin kârgir yapılması sağlanmaya çalışılsa da, çoğu zaman gerçekleştirilememiştir. Ahşap evlerin yangın tehlikesine dayanıksız olmasına karşı, ahşap malzemeye ulaşımın kolay ve ekonomik olması halkın tercih sebebi olmuştur. Ortaylı (2015) "Ahşap evleri kârgire çevirmek, Tanzimat dönemi yöneticilerinin başlıca uğraşlarından biriydi.Açıkcası kârgir bina yapacak usta, hiç de sanıldığı kadar çok değildi. Bazı kamusal yapıların dışında, kârgir konut yapacak kadar ne usta, ne malzeme ne de yeterince para vardı toplumda." (s.40) açıklarken başlıca yapı malzemelerinin kerpiç ve kereste olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, İstanbul'un ara sokaklarından kum ve taş yüklü araba geçirmenin zorluğundan, ahşap, kiremit gibi malzemelerin insan ve hayvan gücü ile taşındığından bahsetmektedir. Kârgir konutların 19.yüzyılda toplumun artan ekonomik gücü ve hükümetin teşviki, girişimi ile İstanbul'da Akaretler, Pangaltı, Kumkapı ve Fener'de arttığını belirtmektedir. Ancak her yangından sonra yapılan planların ve haritaların, ekonomik ve bürokratik zorluklar ile karşılaşınca, ahşap yapılara döndüğünü de vurgulamaktadır (Ortaylı,2015,s.40).

Kurtuluş Semti'nde 1929 yılındaki yangından sonra, Eleftheron Vima gazetesi ocak ayında"Yangın nüfusun tamamı Rum olan semtin büyük bir kısmını kül etti. Tatavla başlıbaşına bir tarih ve efsane idi. Burası şimdiye kadar son yılların çeşitli olaylarına rağmen Rum karakterini koruyan küçük bir kasaba gibiydi. Cumbalı eski ahşap evleri ve

eğri büğrü taş döşeli dar sokaklarının dışında semtte, burasının Şark olduğunu hatırlatacak bir tek minare bile yoktu. Ahşap evlerin balkonları her zaman çiçek dolu saksılarla kaplıydı. Evlerin aralarında küçük bahçeler ve çardaklar vardı. Halkı Rum milletinin en olumlu yönüne uygun olarak çok çalışkandı" (Türker,2009,s.108) semt halkını ve binaların yapılarını anlatmaktadır. Şekil 4.48'de görüldüğü gibi, 1900 yıllarında, evler alçak katlıdır, yollar düzensizdir, aralarda arsalar, yeşil alanlar yer almaktadır.

Şekil 4.48. 20.Yüzyılın başında, Harbiye'den Kurtuluş Semti görünümü, (Url-25).

1895 tarihli fotoğrafta (Şekil 4.49, A) ahşap evler, yeşillikler görülmekte, yolların toprak olması dikkat çekmektedir. 2017-2018'de ise yollar, asfalt döşenmiştir. Binaların bir kısmı yüksek katlı kârgir ve betonarme olarak bitişik nizamda sıralanmışlardır (Şekil 4.49, C).

Şekil 4.49. Marsık Sokak,(A), 1895, (Url-26), (B) Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası 22.02.2017, (C) 06.01.2019.

Tanzimat'ın ilanına kadar müslüman ve müslüman olmayan tebaanın oturduğu binaların kat yükseklikleri farklı olmaktadır. Müslüman halk 1725 tarihli hüküm ile 9m.ye kadar, müslüman olmayan ise 7m.ye kadar yükseklikte binalar inşa edebilmektedir. 1818 de yükseklikler 10,4m. ve 9m. olarak, 1827 de ise 10.5m. ve 9m. olarak düzenlenmiştir. Tanzimat(1839) ile beraber kat yüksekliklerinde düzenlemeler yapılarak tebaa ayrımı yapılmaksızın yüksekliklerde karar kılınmıştır. Ahşap ve kârgir yapılar olarak ayrım yapılmıştır. 1848 Ebniye Nizamnamesi ile ahşap yapılar ve kâgir yapıların yükseklikleri 13.5m. ve 16.5m. olarak düzenlenmiştir. 1848,1864 yıllarında tekrar düzenlemeler yapılmış ve 1883 tarihli Ebniye Kanunu ile ahşap yapılar için 15m. ve kâgir yapılar için yükseklikler 23m. olarak kabul edilmiştir (Denel,1982.Özülke,1997).

Özellikle, 1870 Pera yangınından sonra çok katlı kârgir apartmanlar Beyoğlu semtinden başlayarak yaygınlaşmıştır. Kurtuluş semtinde de aynı dönemlerde bitişik nizam, çok katlı apartmanlar, Neo-klasik süsleme ve bezemeler ile başlamıştır. Tong (1990), 1910-1927 yıllarında yapılarda Neo-klasik akımın etkili olduğunu vurgulamıştır (s.9). Tong (1990), "20.yüzyılın başında uyum ve oran gibi klasik ölçütlerin, yeni teknolojinin yarattığı malzemelere ve yeni tekniklere uygulanması ile farklı üsluplara ulaşıldı" (s.11) klasik ve Neo-klasik ayrımını anlatmaktadır.

1920 yıllarından sonra mimaride, ülkemize gelen yabancı mimarların etkisinde Art Nouveau ve Art Deco akımları etkili olmuştur. Beyoğlu, Osmanbey, Şişli, Kurtuluş semtlerinde Art Nouveau akımı ile inşa edilen binalar, İstanbul'un diğer semtlerine kıyasla, çoğunluktadır. Art Deco akımında bezemeler; doğa kaynaklarından alındığı gibi, eski Mısır ve Yunan sanatından esinlenilmiştir. Kadın figürleri, hayvanlar, yapraklar ve güneş ışınları bu akımın karakteristik özelliklerindendir. Semtte bulunan binaları çoğu zaman Art Deco yada Art Nouveau diye ayırmak mümkün değildir. Binalarda, çok farklı örnekler, bezemeler, süslemeler yer almaktadır (Şekil 4.50).

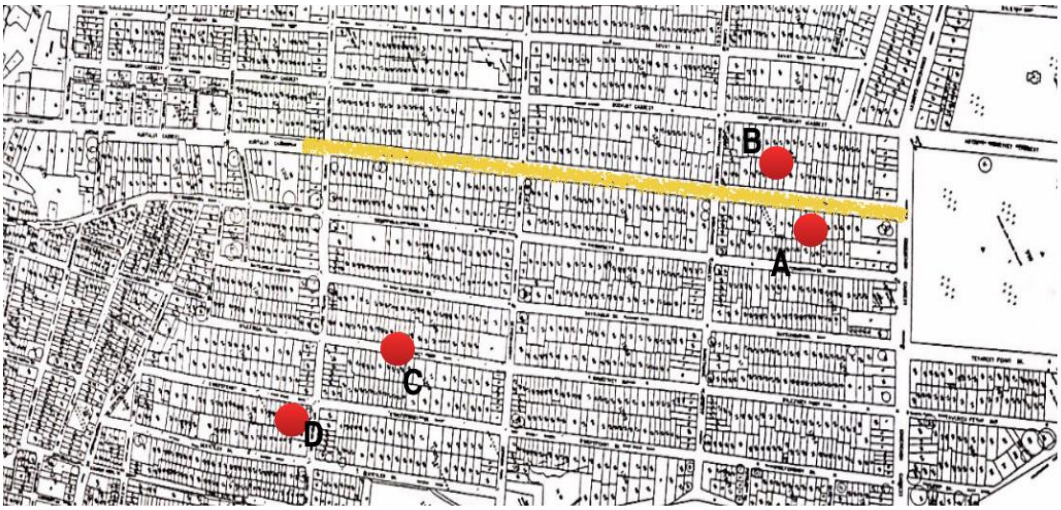
Şekil 4.50. Kurtuluş Caddesi üzerinde tarihi iki konut örneği, 26.02.2018 (A),(B).

Alçak katlı kârgir yapılarda Art Deco, Art Nouveau akımları görülmektedir (Şekil 4.51).

Şekil 4.51. Bilezikçi Sokak (sol)(C) ve Şahin Sokak (D) üzerinde konut örnekleri, 26.12.2017.

Şekil 4.52 (A),(B),(C),(D) binalarının konumları gösterilmektedir.

Şekil 4.52. (A),(B),(C),(D) binalarının semt içindeki konumları (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi).

Kurtuluş Semti için başlıca, üç tip konut örüntüsü incelenebilir;

1) İstanbul'un eski semtlerinde olduğu gibi, Kurtuluş Semti'nde de **müstakil evler** bulunmaktadır. Bir katlı kâgir evler çok az olmakla beraber, iki katlı ahşap, kârgir veya ilk kat taş, ikinci kat ahşap olmak üzere binalar yer almaktadır.

2) Kârgir malzemeden yapılan binaların yerine betonarme **apartmanlar** inşa edilmektedir. Kat mülkiyeti hakkı verilmesi, hem apartmanların daha ekonomik olmasına, hemde yaygınlaşmasına neden olmuştur.

3) 1950 yıllarından sonra büyükşehirlerin göç alması ile **gecekondu** tipi yapılar ortaya çıkmış, Kurtuluş Semti'nde de gecekondular yapılmaya başlanmıştır.

Müstakil Evler:

Ahşap, kârgir veya kerpiç olarak inşa edilen tek veya az katlı konutlar, İstanbul'un genelinde olduğu gibi Kurtuluş Semti'nde de az sayıda kalmıştır. Ahşap yapılar için, Kuban, "*Bugün tükenmek üzere olan geleneksel ahşap yapı örnekleri, 1931'de yapılan bir sayımda iki üç katlı evlerin %56,3'ünü oluşturuyordu…..Bu mimari, malzeme özelliği sonucu olarak çok zor korunabilmiş, birçok önemli örnekleri yok olmuştur.*" (Kuban,2001,s.9) gittikçe az sayıda kaldığını belirtmektedir. Semtte de ahşap yapılar az sayıda, yüksek katlı binaların arasında yer almaktadır. Genelde, yüksek yapıların aralarında tek tek bulunan ahşap konutlar Baruthane Caddesi üzerinde, iki tanesi yan yana olmak üzere, bugüne kadar gelebilmiştir (Şekil 4.53).

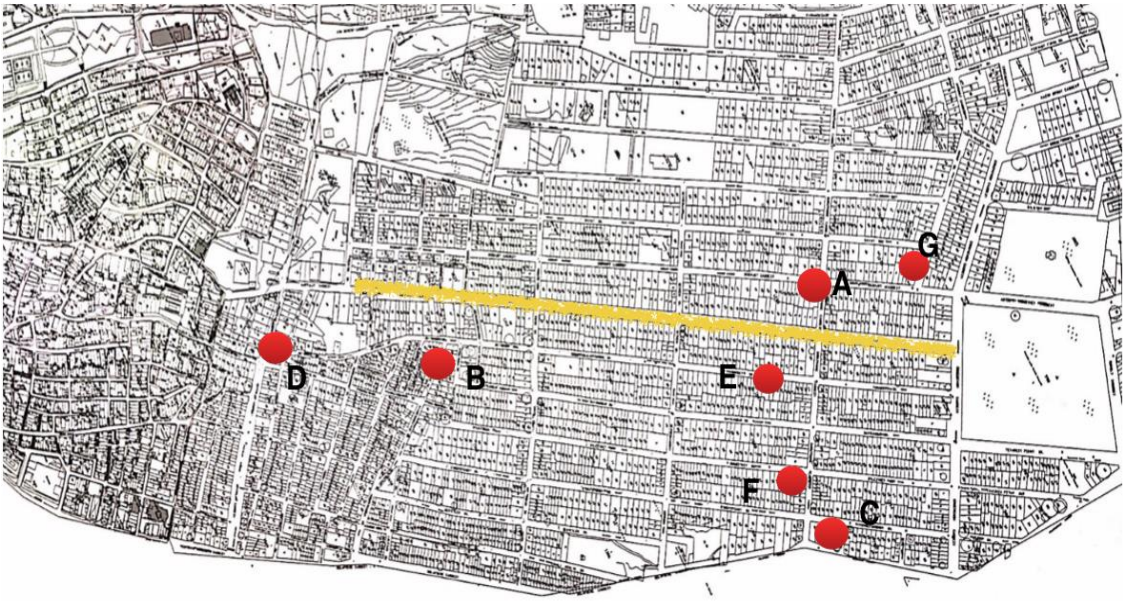
Şekil 4.53. (A) Baruthane Caddesi, Savaş Sokak köşesi, üç adet ahşap bina, 24.03.2018.

Semtte bulunan az katlı binaların bir kısmı da, giriş kat kârgir, üst kat ahşap olarak inşa edilmiştir. Şekil 4.54, ilk kat kârgir olarak inşa edilmiş binalar yer almaktadır.

Şekil 4.54. (B) Tuzcu Murat Sokak ile Sarraf Mümin Sokak köşesi, (C) Dolapdere Caddesi ile Poyraz Sokak köşesi, 10.04.2018. (D) Saksağan Sokak ve Feylesof Sokak köşesi, 25.04.2018.

Şekil 4.55,(A),(B),(C),(D),(E),(F),(G) binalarının semt içindeki konumları belirtilmektedir.

Şekil 4.55. (A),(B),(C),(D),(E),(F),(G) müstakil evlerinin semt içindeki konumları, (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Semtte, az sayıda, ikiz, az katlı yapılarda yer almaktadır. Türkbeyi Sokak'taki ikiz yapılar yüksek katlı apartmanların arasında kalmıştır (Şekil 4.56).

Şekil 4.56. (E) Türkbeyi Sokak, ikiz kârgir binalar ve sokak içindeki görünüşleri, 26.10.2017.

Eşref Efendi Sokak'ta bulunan binalar (Şekil 4.57) renkleri farklı, dış cepheleri aynı kârgir ikiz binalardır. Yeşil olan binaya(1) bakım yapılmaktadır. Yanlarındaki kırmızı renkli iki katlı bina(3) aynı özellikte cumba ile iki binaya benzer şekilde inşa edilmiştir.

Şekil 4.57. (F) Eşref Efendi Sokak, ikiz kârgir binalar, 18.12.2017.

Semtte az sayıdaki müstakil binaların bazıları boş, bazıları depo veya ev olarak kullanılmaktadır. İşyeri olarak kullanılan, Şekil 4.58'deki tek katlı bina, alüminyum doğrama atölyesidir. Atölyedeki işçilerden, daha önce binanın 'havlu üretim' yeri olarak kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Ancak, daha sonra, söyleşilerden buranın 'Havra' olarak kullanıldığı öğrenilmiştir. İçerisinde, sağ ve sol duvarlarda nişler vardır. Binanın karşısındaki yüksek katlı tarihi apartman, önceleri Yahudi tebaaya ait dernek binası olarak kullanılmaktadır. Göç ile beraber, binada düzenleme yapılarak, konut olarak kullanılmaya başlanmıştır.

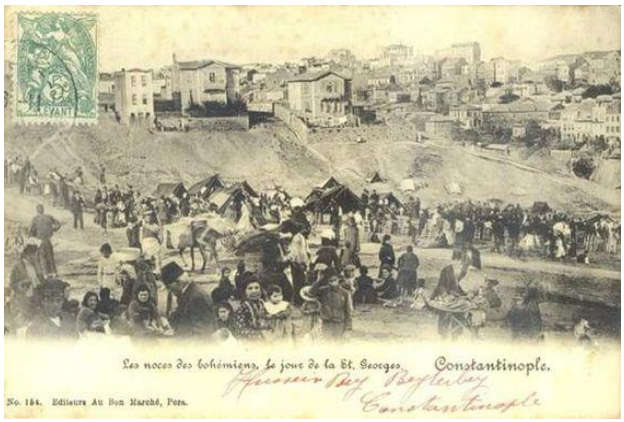
Şekil 4.58. (G) Savaş Sokak, işyeri olarak kullanılan bina ve içinden görünüş, 28.05.2018.

Kurtuluş Semti'ndeki müstakil evler, ahşap veya kârgir olarak 20.yüzyılın ortasına kadar inşa edilmiştir. Bu yüzyılın başlarında yaygınlaşan yüksek katlı kârgir binalar, yerlerini betonarme binalara bırakmıştır. İstanbul'un genelinde olduğu gibi, 1940-1950 yıllarından sonra inşa edilen yapılar, birçok aileyi barındıran yüksek katlı betonarme binalardır.

Apartmanlar:

İstanbul'un nüfusu 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak, Anadolu'dan göç alarak artmıştır. Kalabalıklaşan nüfusun konut ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Bu artan nüfus yapısı ile değerli hale gelen kent merkezindeki araziler, parseller üzerinde daha çok insanı barındıran apartmanlar inşa edilmeye başlanmıştır. Önceleri, bir kişiye ait olan toprak üzerinde inşa edilen binaların daireleri, sadece kiraya verilebilmektedir. 'Kira evleri' denilen apartman daireleri satılamamaktadır. Bir kişiye ait apartmanın yapımı maliyetli olmaktadır. Kat mülkiyeti kanunu ile beraber apartmanların her dairesinin ayrı kişiye ait olması karara bağlanmıştır. Bu kanun, apartmanların yapımının daha ekonomik olmasına ve çoğalmasına sebep olmuştur.

Öncel (2014), "İstanbul'da büyük bir olasılıkla ilk olarak bu iki bölgede (Beyoğlu ve Galata) ortaya çıkan apartman tipi yapılar kısa sürede tüm şehirde yaygınlaşmıştır" (s.342) kârgir apartmanların yaygınlaştığı 19.yüzyıl dönemini belirtmektedir. Kurtuluş semti içinde apartmanların ilk inşa dönemi olarak 19.yüzyıl sonu, 20.yüzyıl başları kabul edilebilmektedir. Bu dönemde hem müstakil evler hem de apartmanlar semtte yer almaktadır (Şekil 4.59).

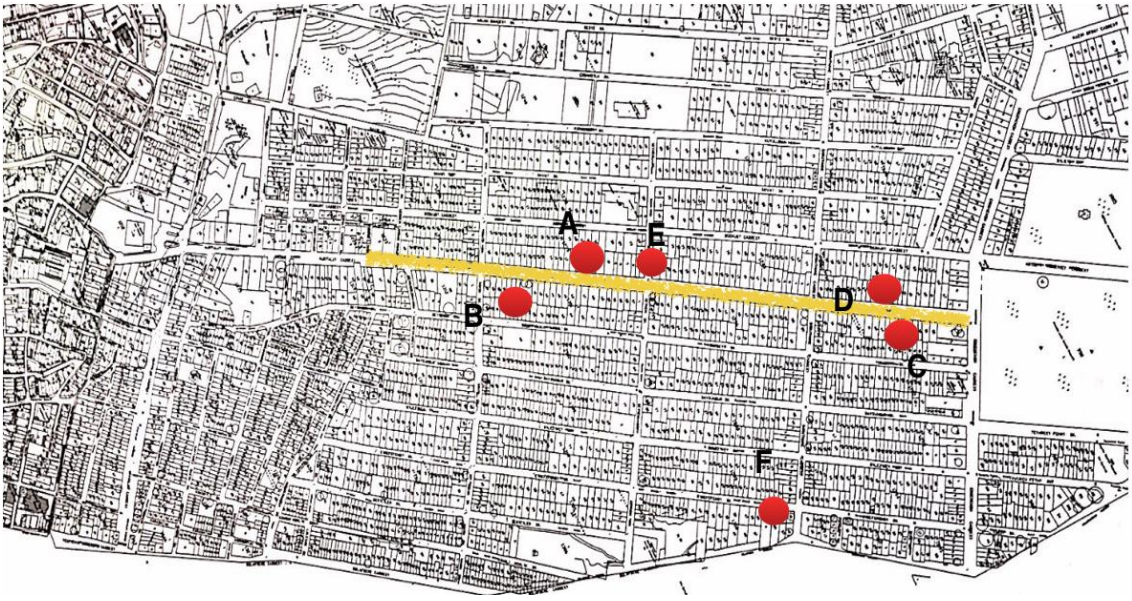
Şekil 4.59. 20.yüzyılın başlarına ait fotoğraf, (Url-27).

Kurtuluş semtinde, özellikle 1930 yıllarından sonra, apartmanların sayısı hızla artmıştır. Apartmanlar, kârgir ve betonarme olarak ayrılabildiği gibi, tarihi apartmanlar, 1950-1980 yıllarında inşa edilenler ve yeni yapılanlar (1980-2018) olarak da ayrılabilir (Şekil 4.60).

Şekil 4.60. (A),(B) Kurtuluş Ana Cadde'de tarihi, kâgir binalar, 27.03.2018.
(C),(D) Kurtuluş Caddesi'nde tarihi ve betonarme binalar yan yana, 26.03.2018.

Şekil 4.61,(A),(B),(C),(D),(E),(F) binalarının semt içindeki konumları belirtilmektedir.

Şekil 4.61. (A),(B),(C),(D),(E),(F) binalarının semt içindeki konumları, (Şişli ilçesinin hali hazır haritasından Kurtuluş Semti bölgesi).

1839 yılındaki Helmut Von Moltke'nin planı ile, Kurtuluş Semti grid sokak örüntüsüne sahip, birbirine bitişik evlerden oluşmuştur. Kentin ve dolayısıyla semtin nüfus yoğunluğu arttıkça yapıların yüksekliği de artmıştır. Yeni yapılan binalar, izin verilen maksimum yüksekliğe kadar çıkmıştır. Yüksekliğe izin verilen ancak yıkılamayan tarihi binalar içinse kat eklemeleri yapılmıştır. Kimi zamanda, tarihi bir binanın dış cephesi korunarak, yüksek katlı binalar inşa edilmiştir (Şekil 4.62). Tarihi bir binanın üzerine farklı tasarımda katlar inşa edilmektedir. Bu durum; iki farklı binanın 'üst üste' monte edilmiş görüntüsünü vermektedir.

Şekil 4.62. (E) Kurtuluş Caddesi'nde kat eklenmiş bina, 27.03.2018, (F) Dolapdere Caddesi'nde eski-yeni bina görünüşü, 21.05.2018.

Dış cephelerdeki bu farklılık görüntü kirliliğine sebep olmakta, ayrıca yoğunlaşan nüfus, yaya ve taşıt sıkışıklığını da beraberinde getirmektedir. Cadde ve sokak kenarları park yerleri olarak kullanılmakta, kaldırımlar araçlar ile dolmaktadır. Yayalar için yürümek zorlaşmaktadır. Engelli birinin bu bölgede tekerlekli araba ile dolaşması imkansız hale gelmektedir.

19.yüzyıldan başlayarak, kent içi yoğunluğun ve toprağın değerinin yükselmesi ile apartmanlar yükselmiş, birbirine yakın veya bitişik düzende inşa edilmiştir. İlk yapılan apartmanlar, büyük bir ailenin oturması için planlandığından servis hacimleri, mutfak gibi ortak kullanılan mekanlar giriş katında yer almaktadır. 19.yüzyılın sonuna doğru, apartman katları farklı aileler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Onyıllar içinde katlarda ayrı ayrı oturulmak üzere tasarlanan apartmanlar modernlik göstergesi ve prestij simgesi haline gelmiştir. Bu dönemde geleneksel evi tercih eden ve apartman konutlarına sahip olduğu halde kiraya verip müstakil evde kira ile yaşamını sürdüren belli yaş gurubunun üzerinde aileler de görülmektedir (Öncel,2014). Bu yaş gurubu için, apartmanlara alışma süreci, zaman gerektirmektedir. Öncel (2014), bu durumu "Böylelikle bu bölgede 19.yüzyılın son yıllarında, yeni yaşam şekilleri, modernlik ve gelişmişlik sembolleri, eski alışkanlık ve gelenekler ile bir arada süregelmektedir" (s.346) olarak açıklamaktadır. Apartmanlar, merkeze yakınlığı önemli olan yerlerde bitişik nizam yer aldığından, bahçeler, avlular önemini kaybetmiştir. Bitişik düzen apartmanlar için Öncel (2014), "Bu doku içindeki boşluklar başka bir deyişle parsellerde bırakılması gereken avlu, bahçe veya aydınlık gibi boşluklar, hiçbir yapım şartnamesi tarafından belirlenmemekte ve adeta sıkışık bir mimari doku tarif edilmektedir. Sonuçta, bazı mülk sahipleri kendi insiyatifleri ile birtakım boş alanlar (aydınlık veya arka bahçe) bırakmış olsalar dahi, bu binaların çoğunda ortaya çıkan havasız ve karanlık iç mekanlar için parsel düzeninde önlem alınmamıştır" (s.347) bahçelerinin veya arka arsalarının düzensiz bir şekilde oluştuğunu vurgulamaktadır.

Binaların kat yükseklikleri için Kurtuluş Caddesi üzerinde 21.50m. olarak izin verilmiştir. Semtin sınırındaki Dolapdere Caddesi üzerindeki apartmanların 24.50m.'ye kadar yükseklik sınırı vardır. Diğer caddeler ve sokakların kat yükseklikleri 12.50mt. ve 15.50mt. arasında değişmektedir.

Birbirine paralel olan Ergenekon Caddesi ve Şahin Sokak arasında bulunan Kuyulubağ Sokak, Savaş Sokak, Bozkurt Caddesi, Kurtuluş Caddesi, Türkbeyi Sokak, Baysungur Sokak, Bilezikçi Sokak, Eşref Efendi Sokak, Dericiler Sokak, Kınalı Keklik Sokak bu çalışmada baz alınmıştır. Kınalı Keklik Sokak ile Dolapdere Caddesi arasında kalan bölgede dahildir. Bölgede, en fazla 9 kata kadar binalar yer almaktadır. Şişli Belediyesi'nden alınan hali hazır harita üzerindeki yükseklikleri gösteren plan üzerinden çıkarılan bina sayımında; 9 katlı binalar, seçilen alandaki binaların %1.42 sini kaplamaktadır. 8 katlı binalar %5.15, 7 katlı binalar %7.02, 6 katlı binalar %23.53, 5 katlı binalar %38.01, 4 katlı binalar %16.36, 3 katlı binalar %5.37, 2 katlı binalar %2.17, 1 katlı binalar ise %0.97 alan kaplamaktadır. Seçilen bölgede, binaların %35.40'ı işyeri veya konut-işyeri, %64 konut olarak kullanılmaktadır. Binaların, %10,23'ü anıtlar kurulunca tarihi bina olarak tescillenmiştir.

Seçilen bölgede, bir ve iki katlı binalar az sayıda bulunmaktadır. Bir katlı binaların çoğu otopark, muhtarlık, trafo gibi yapılardır. Kullanılmayan tek katlı yapılar çok az sayıda yer almaktadır. Dört, beş ve altı katlı binaların yoğunluğunun fazla olması, 1950 yıllarından sonra çıkarılan kanunlar ile iki üç katlı evlerin yerlerine, daha çok katlı binaların izin verilmesine bağlanabilir. Son dönemde de yıkılan binaların yerine izin verilen maksimum yüksekliğe kadar binalar inşa edilmektedir. Bakılmayan, sahipleri göç eden, miras sorunlarından dolayı boş kalan genellikle iki, üç katlı binalar harap durumdadır. Bir kısmı 'tarihi eser' olarak tescil ettirilmediğinden el değiştirme durumunda yıkılarak yerine izin verilen maksimum yükseklikte binalar yapılmaktadır. Üzerinde bina olmayan arsa, çok az sayıda, sahibi bulunamadığından, satılamadığından veya miras sorunlarından dolayı boş kalmaktadır.

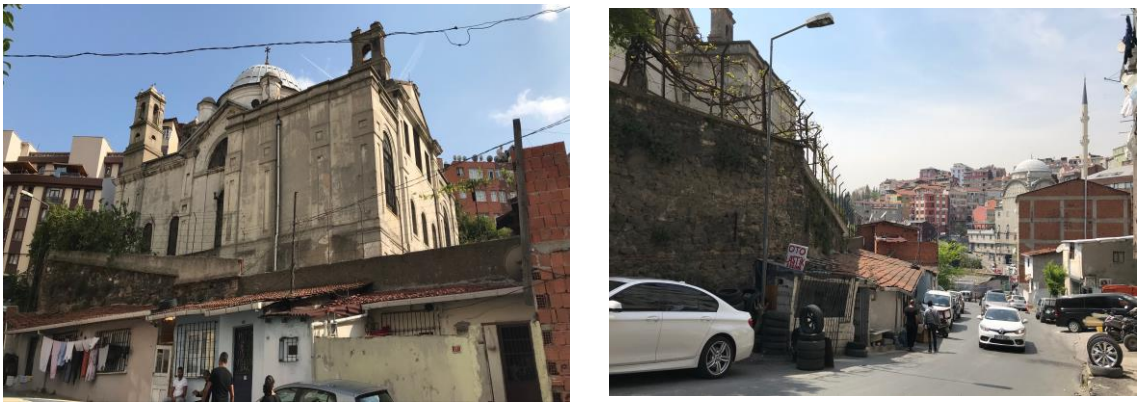
Yoğunluğu artan nüfus ile beraber taşıt araçları da çoğalmakta, park problemi ortaya çıkmaktadır. Sokaklar tek yönlüdür. Bir tarafı araba park alanlarına ayrılmıştır. Hatta, cadde olarak geçen yerler bile sokak genişliğinde ve tek yönlüdür, Baruthane ve Bozkurt Caddeleri gibi.

Gecekondular:

1950 yıllarında başlayan, sadece çalışan erkeklerin büyük şehirlere göçleri bekar odalarının artmasına neden olmuştur. Sonrasında devam eden ailecek göçler ise

gecekonduların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaylı (2015), "18.yüzyılın asıl olgusu, Anadolu'dan kopup gelen bekar erkeklerin ve hatta ailelerin büyük şehri yığın yığın doldurmasıdır….Mekansal yapıdaki temel değişmeler, yani banliyölerin, gecekondu ve slumların doğuşu ise, 19.yüzyıldaki modernleşmenin getirdiği bir olgudur. 18.yüzyılı bu döneme bir hazırlık olarak görmek gerekir" (s.288) gecekonduların ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını anlatmaktadır. Sahipsiz, kamu arazilerine veya göçlerle terkedilen arazilere yapılan gecekondular suyu, elektriği olmayan yapılar olarak başlamıştır. Keleş gecekonduyu, "Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin istenç ve bilgisi dışında, onamsız olarak yapılan, barınma gereksinmeleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan yoksul ya da dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü" (Keleş,R.1998,Bodur,A.2012,s.14) olarak tanımlamaktadır. Bu yapılar genelde başka evlerden arta kalan veya daha önce kullanılmış malzemeler ile oluşturulan plansız, izinsiz, kaçak konutlardır.

Semtte gecekondular; Yayla mahallesi, Hacı Ahmet mahallesi ve Dolapdere' ye yakın kısımlarda yoğun olarak yer almaktadır. Gecekondular, apartmanların arasında tek tek yer aldığı gibi yan yana da olabilmektedir. Semtte bulunan Ayios Athanasios kilisesinin dış duvarı boyunca gecekondular yer almaktadır (Şekil 4.63).

Şekil 4.63. (A)Ayios Athanasios Kilisesi'nin duvarına dayanmış gecekondular, 27.09.2017.

Şekil 4.64,(A),(B),(C),(D),(E),(F) binalarının semt içindeki konumları belirtilmektedir.

Şekil 4.64. (A),(B),(C),(D),(E),(F) gecekondularının semt içindeki konumları, (Beyoğlu ve Şişli ilçelerinin hali hazır haritalarından Kurtuluş Semti bölgesi).

Gecekondular, yeni yapılan plazalar, apartmanlar ile yan yana, karşı karşıya bulunabilmektedir (Şekil 4.65)

Şekil 4.65. (B) Omuzdaş Sokağı, (C) Hacı Ahmet Bostanı Sokağı, (D) Karabatak Sokağı, (E)Fenerci Kadri Sokağı, (F) Kasap Hurşit Sokak, 2018.

1927 yılında yapılan sayımda nüfusun %24.2 kadarı kentlerde yaşamaktadır. 1945 yılında bu oran %18.3 değerine düşsede, 1985 yılına gelindiğinde nüfusun %53 kadarı kentlerde yaşamaktadır (Dursun,1995,s.7). 1950 yıllarında başlayan sanayileşme, toprağın makinelerle işlenmesi ile ortaya çıkan işsizlik, aile içinde pay edilen ekili dikili alanların yeterli gelmemesi gibi nedenler göçlerin nedenlerindendir. Kırsal alandan göç edilen kasabalarda, kentlerde iş bulmak ve barınma ihtiyacını karşılamak en önemli sorun olmaktadır. Barınma ihtiyacını, ekonomik olarak gecekondu yapımı ile karşılamışlardır. İlk göç edenler gecekonduları kendileri yaparken daha sonra gecekondular yaptırılıp, alınıp satılmaya başlanmıştır. Türkiye istatistik kurumu resmi verilerine göre; il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2016 yılında %92,3 iken, bu oran 2017 yılında %92,5'e yükselmiştir. Belde ve köylerde yaşayanların oranı ise %7,5 olarak gerçekleşmiştir. 1945-2017 yıllarını baz aldığımızda göç edenler artan ivmelerle kentte yaşamaya başlamışlardır. Göç istatistikleri, barınma ihtiyacının getirdiği gecekondu yapımının neden bu kadar hızlı arttığını göstermektedir. Yoğun göçe kentlerin hazır olmaması sonucunda gecekondulaşma yer bulmuştur. Gecekodulaşma için Keyder (2013), "Köyden yeni gelmiş bu insanlar kente yerleşmeye başladığında ortaya çıkan tablo, kent planlamacıları açışından tam bir kabustu: hukuki güvenceye sahip özel mülkiyet altındaki arazi ile gayrimüslimlerce terk edilmiş toprakların, üzerinde kimsenin hak ileri sürmediği vakıf arazisinin, eski tarımsal toprakların ve en önemlisi farklı türden kamu arazisinin iç içe geçmiş olması dolayısıyla, imara açılmış yerleşim bölgeleriyle gecekondu bölgeleri hiç beklenmedik noktalarda bir sarmaşık gibi iç içe giriyor, şehrin en zengin semtlerinde bile villaların ve lüks apartmanların yanında virane gecekondular yükseliyordu" (s.175) binaların ve yaşayanların ekonomik farklılıklarını vurgulamaktadır. Yasalarla korunmaya çalışılan kent dokusu içine izinsiz, plansız yapılan bu yapılar, şehirlerde yoğunlaşan nüfusa neden olmaktadır. Şehrin gerçeğine dönüşen bu yapılaşma çeşidi için Dursun (1995) "1960'lardan sonra gecekondular sosyal ve ekonomik bir gerçek olarak düşünülmeye başlanmış ve önlenmesine, iyileştirilmesine ilişkin yasalar hazırlanmaya çalışılmış, yasallaştırma yolları aranmıştır" (s.10) çözümler üretilmek istendiğini belirtmektedir. Yıllar içinde gecekondular önlenmeye çalışılırken, bunun yanında elektrik, su, vb. gibi hizmetleri yasal yollarla sağlanmıştır. Keyder (2013), "İstanbul arazi işgaline dayanan gecekondu mahallelerinin yayılması yoluyla

genişlemiştir. Ama toprak mülkiyetine ilişkin hukuki rejimin tarihçesinin özgüllüğü dolayısıyla bu konutların yasallaşması oldukça kolay olmuştur" (s.230) kısa zamanda kanunlarla yasal hale getirilen gecekonduların belediye hizmetlerinden yararlanmasını açıklamaktadır. Özellikle, seçim zamanları vaat edilen 'gecekondulara tapu hakkı verilmesi' de yasallaşmalarında rol oynamıştır.

Gecekondulaşma ile başlayan süreç, kentlerin fiziksel görünüşünü etkilemekle beraber sosyal yaşamını da değiştirmektedir. Bazı düşüncelere göre; fiziki biçimde gecekondular kentin görünümüne zarar veren, kentli olamayan, kentli kimliği taşımayan insanların yaşadığı bölgelerdir. Gecekonduların yapıldığı araziler kamu malı yada terkedilmiş oldukları için kent halkının haklarını hiçe saymaktadır. Bazı düşüncelere göre ise, gecekondularda yaşayan insanlar, kendilerine daha refah bir yaşam tarzı sağlamaya çalışan ancak alışkanlıklarından kolay vazgeçemeyen insanlardır. Hem geldikleri yerdeki adetlerine bağlı olma, hemde büyük şehirlerdeki düzene uyma çabasına girebilmektedirler. Yaşam biçimini devam ettirmek için, bahçesi, balkonu ile müstakil ev inşa edenler, bunun yanında, şehrin kendilerine sunduğu olanaklardan da yararlanmak istemektedirler, çalışma yerine yakınlığı, ulaşım kolaylığı, alışveriş olanakları gibi. Kuban (2010), bu çelişkiyi "Kuşkusuz, İstanbul'da yıllardır yaşayan insanlara köylü demek doğru değil. Sorun kentli olup olmadıklarında" (s.339) açıklarken ikisi arasında kalan toplum kültürünün yeni gelenlerin sayıca çok olmasından dolayı, yeni şekillenen kent kültürü olarak kabul edilip edilmeyeceğini sorgulamaktadır.

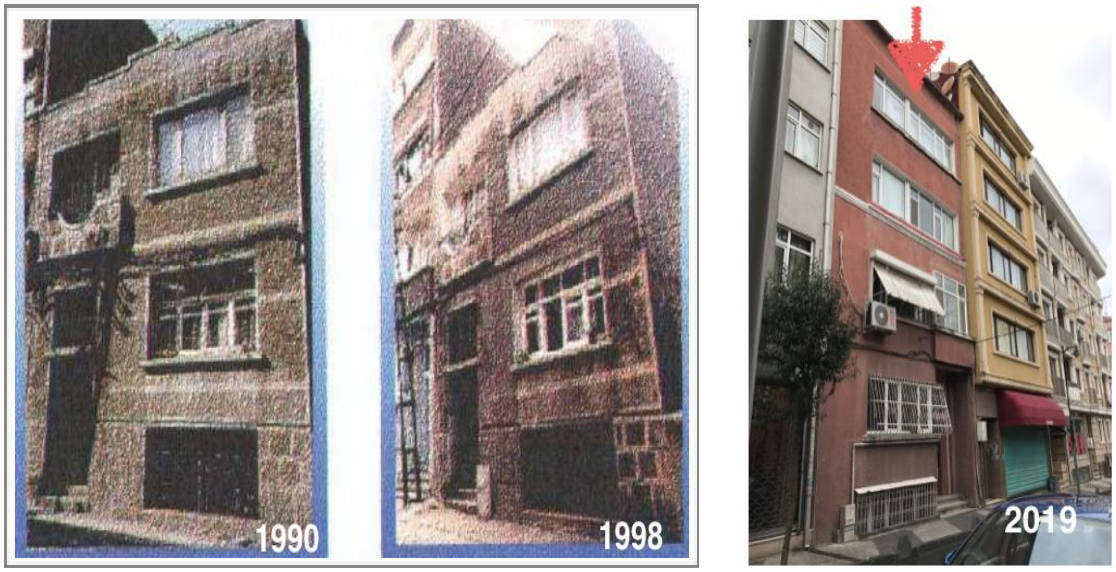
Gecekondularda yaşayanlar için akrabalık ve komşuluk ilişkileri yaşamlarının belirleyici rolleri olmaktadır. Büyük şehirlere geldiklerinde akrabalarının yanına yerleşme, birbirlerine iş bulma, yardım etme gibi kavramlar her zaman geçerlidir. Erder'in "Kentteki kökene dayalı akrabalık ve hemşehrilik temelline dayalı ilişkilerin varlığı köylü göçünün ilk evrelerinden bu yana bilinmekteydi. Ancak başlangıçta bu ilişkilerin sadece 'köylülere' has olduğu, köyden getirdikleri kültürün devamı olduğu bu yönüyle 'geleneksel' ve 'geçici' olduğu düşüncesi hakimdi. Bu ilişkilerin dayanışmacı ilişkiler olması ve göç edenlerin kente yerleşme ve kentsel yaşamla eklemlenme sorunlarını çözücü niteliği kamu otoritelerinin yükünü de büyük ölçüde hafifletmekteydi" (Keyder,2013,s.195) yaptığı tespit göç karmaşıklığının 'kendi içinde düzenini' bulduğunu göstermektedir. Göç edenler, zaman geçtikçe kente uyum sağlamak için çaba

göstermekte, kırsal bir kimlikten yeni kente geçişte bu değişimi konutuna ve yaşamına yansıtabilmektedir. Hayata bakış açıları ve sahip oldukları kimlikleri de değişebilmektedir. Bu değişimde, bazen yeni gelenler semt halkına, bazen semt halkı, yeni gelenlere uyum sağlamaya çalışmaktadır. Semtler çok çeşitli kültürleri barındırdıkça, yeni gelenler bu çeşitlilik içinde kendi kültürlerini de devam ettirecek olanak bulmakta, bu yüzden de semtte rahat hissetmektedirler. Kurtuluş Semti'nin bu kadar değişik bölgelerden, şehirlerden, ülkelerden insanları barındırmasının sebebi bu şekilde açıklanabilmektedir.

4.5.1 Kurtuluş Semti'ndeki konut örüntüsünün 1998-2018 yılları arasındaki değişimin incelenmesi

Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong'un 1990 ve 1998 yıllarında fotoğrafladığı az katlı kârgir konutlar, 2018-2019 yıllarındaki durumu belgelenmek üzere yeniden fotoğraflanmıştır. Parsel numaraları değişebilmekte, bazende iki parsel birleştirilmektedir. Ada numaraları, aynı arsa olduğunu doğrulamaktadır. Apartman numaraları bir kısmı için, değiştiğinden binaların veya giriş camlarının üzerindeki eski numaralar binaların bulunmasına yardımcı olmuştur. Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong'un doktora tezindeki fotoğraflar sol kısımda yer almaktadır. Fotoğrafların sol tarafı 1990 yılını, sağ tarafı 1998 yılını göstermektedir. Sağ taraftaki fotoğraf 2018-2019 yılındaki durumunu göstermektedir.

Evrenoszade Sokak'ta bulunan 3 katlı bina ile bugün yerinde bulunan 5 katlı bina arasında benzerlikler bulunmasından dolayı, üzerine iki kat eklenmiş olduğu düşünülmektedir. İlk fotoğrafların negatif basım ile girişinin soldan değil, sağdan olduğu düşünülmekte, üçüncü katın kapatılan balkonunun aynı şekilde olduğu görülmektedir. Giriş kotunun altında kalan kat, sokağın asfaltı yenilendikçe çukurda kalmıştır. Bina, ada no:1252, parsel no:8 de yer almaktadır. Eski kapı no:44, yeni kapı no:36 olarak değişmiştir (Şekil 4.66).

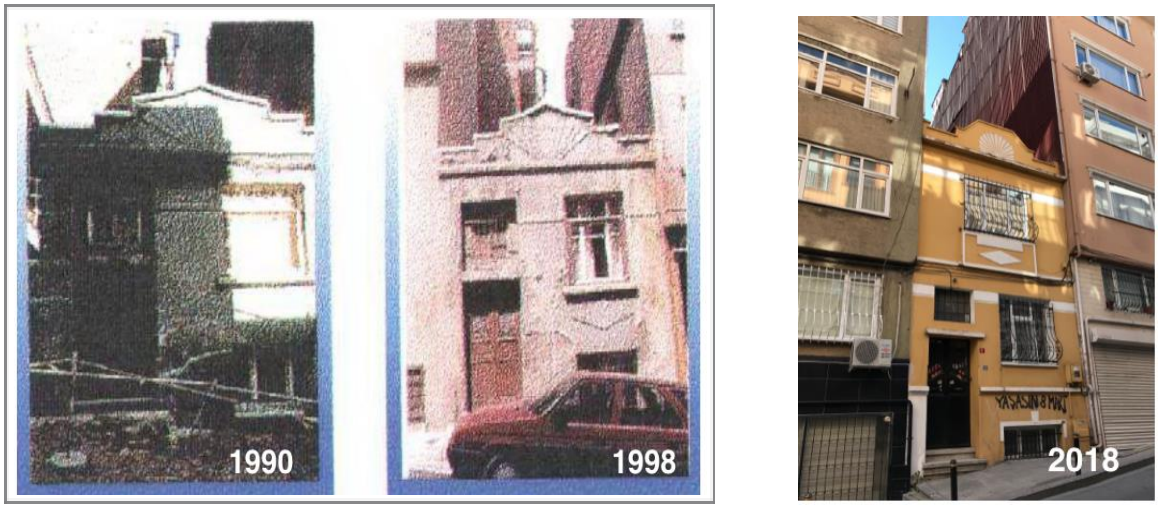
Şekil 4.66. Evrenoszade Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong,2000), (07.01.2019).

Şekil 4.67, Türkbeyi Sokak'taki bina değişmemiştir. Bina, ada no:1292 de, kapı no:37 olarak yer almaktadır. 54 olan parsel numarası 49 olarak değişmiştir. Sol tarafındaki bina yenilenmiştir.

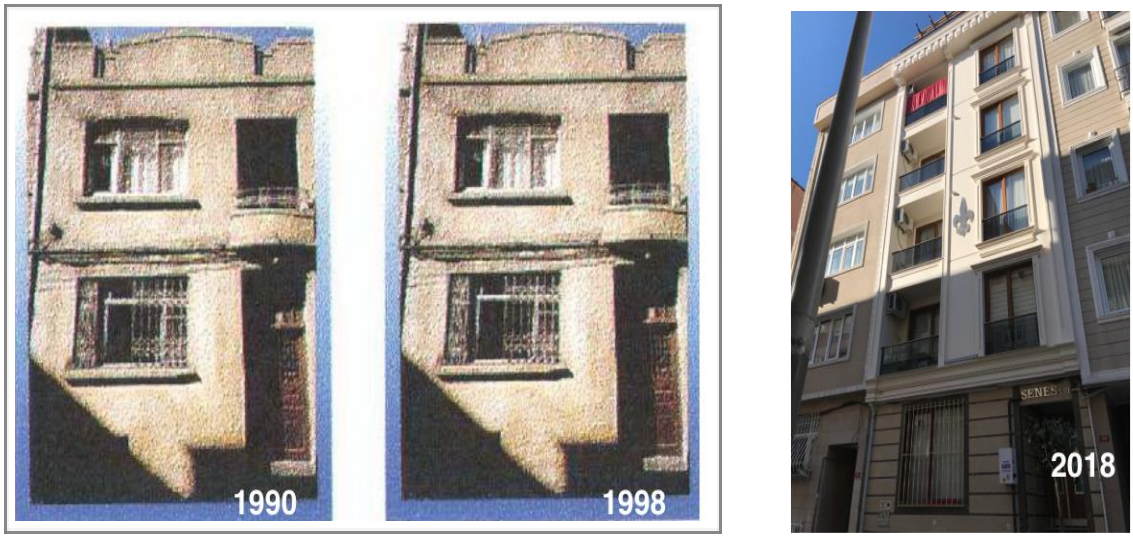
Şekil 4.67. Türkbeyi Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019).

Şekil 4.68, Seğmen Sokak'taki binaya 1998 yılından sonra bir kat eklenmiştir. Bina üst cephesindeki süslemenin benzeri en üstte yer almıştır. Bina ada no:1300 de yer almaktadır. Eski kapı no:6/2, yeni kapı no:21 olarak değişmiştir.

Şekil 4.68. Seğmen Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (22.05.2018).

Şekil 4.69, Eşref Efendi Sokak'taki bina 1998 yılından sonra yıkılıp yapılmıştır. İki katlı kârgir bina beş katlı betonarme olarak yer almıştır. Bina ada no:1304, parsel no:20 de yer almaktadır. Eski kapı no:184, yeni kapı no:160 olarak değişmiştir.

Şekil 4.69. Eşref Efendi Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (26.12.2018).

Şekil 4.70, Eşref Efendi Sokak'taki bina 1990 yılından sonra yıkılıp 7 katlı olarak yapılmıştır. 1998 yılından sonra binada yapı değişikliği olmamıştır. Bina ada no:1316, parsel no:47 de yer almaktadır. Eski kapı no:245, yeni kapı no:175 olarak değişmiştir.

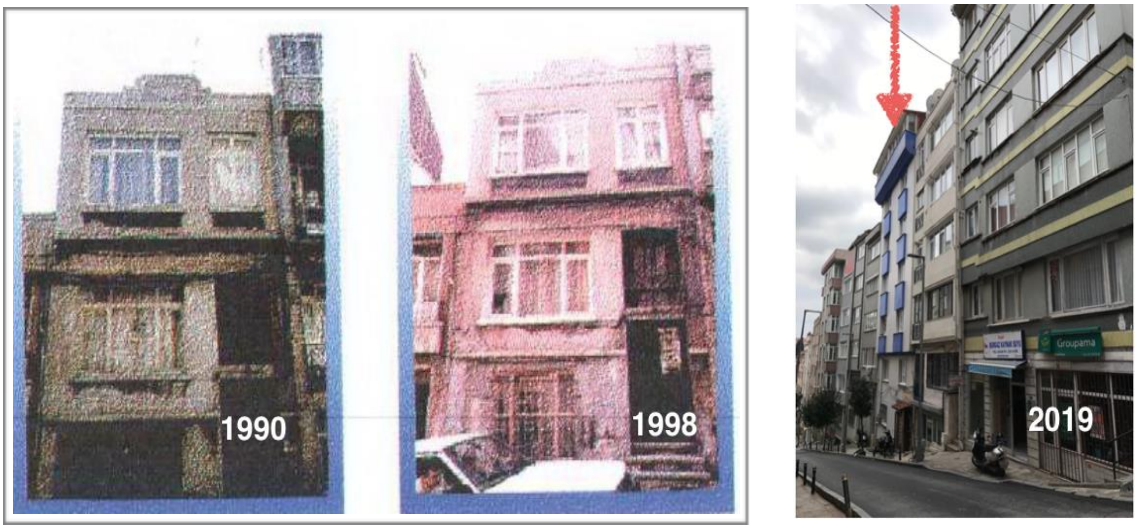
Şekil 4.70. Eşref Efendi Sokak'taki bina, 1990-2018, (Tong, 2000), (29.12.2018).

Şekil 4.71, doktora tezinde bina, Sadri Maksudi Sokak, ada no:13213, parsel:15 olarak kayda geçmiştir. Bina, aynı sokağın devamında Değirmen Sokak'tadır. Ada no:1313, parsel:15'de yer almaktadır. Bina ve kapı numarası(78) değişmemiştir. Yüksek katlı binaların arasında yer almaktadır.

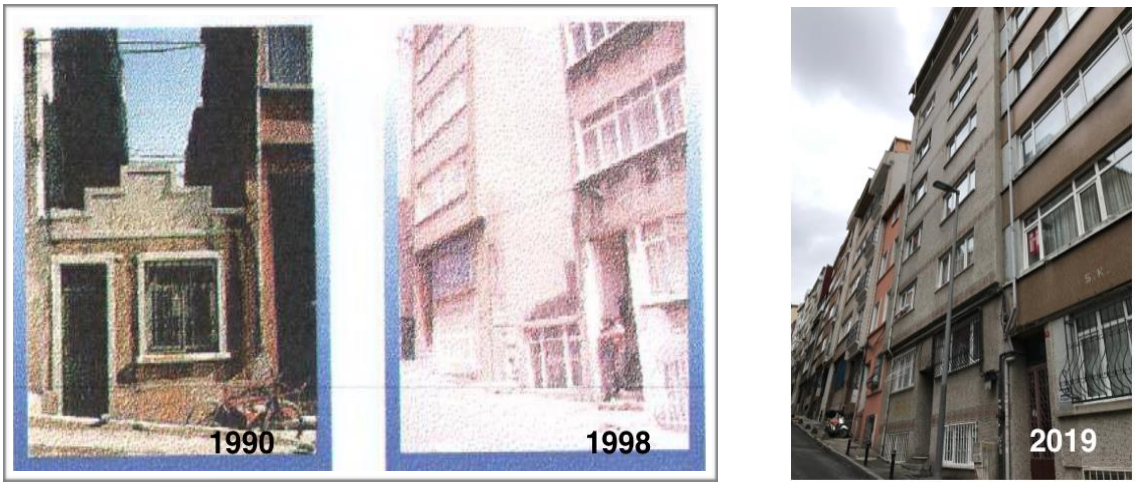
Şekil 4.71. Değirmen Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.72, Şahin Sokak'ta, ada no:1315, parsel no:3 olarak belirtilen bu binanın bulunduğu adada bugün parsel no:3 yer almamaktadır. Parseller 2, 86, 5 olarak devam etmektedir. Büyük ihtimal; bu binanın olduğu 3 numaralı parsel ile 4 numaralı parsel birleştirilmiş ve parsel no:86 olarak düzenlenmiştir. Yerinde yüksek katlı bina yer almaktadır. Eski kapı no:42, yeni kapı no:44 olarak değişmiştir.

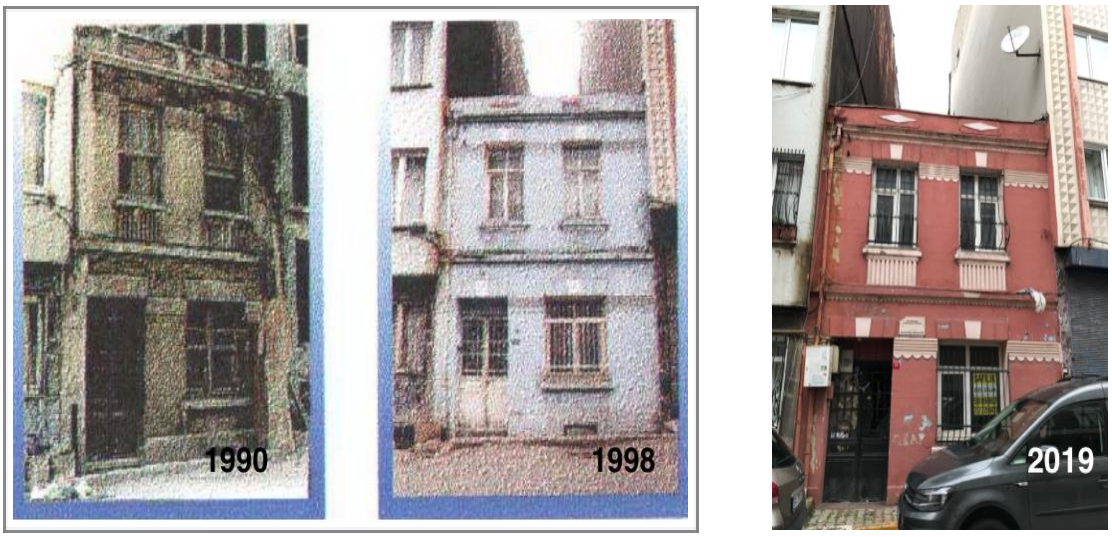
Şekil 4.72. Şahin Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.73, Dericiler Sokak'ta, ada no:1317, parsel no:44 olarak belirtilen bu binanın bulunduğu adada bugün parsel no:44 yer almamaktadır. Parseller 42, 85, 45 olarak devam etmektedir. Büyük ihtimal; bu binanın olduğu 44 numaralı parsel ile 43 numaralı parsel birleştirilmiş ve parsel no:85 olarak düzenlenmiştir. Yerinde yüksek katlı bina yer almaktadır. Eski kapı no:20, yeni kapı no:14 olarak değişmiştir

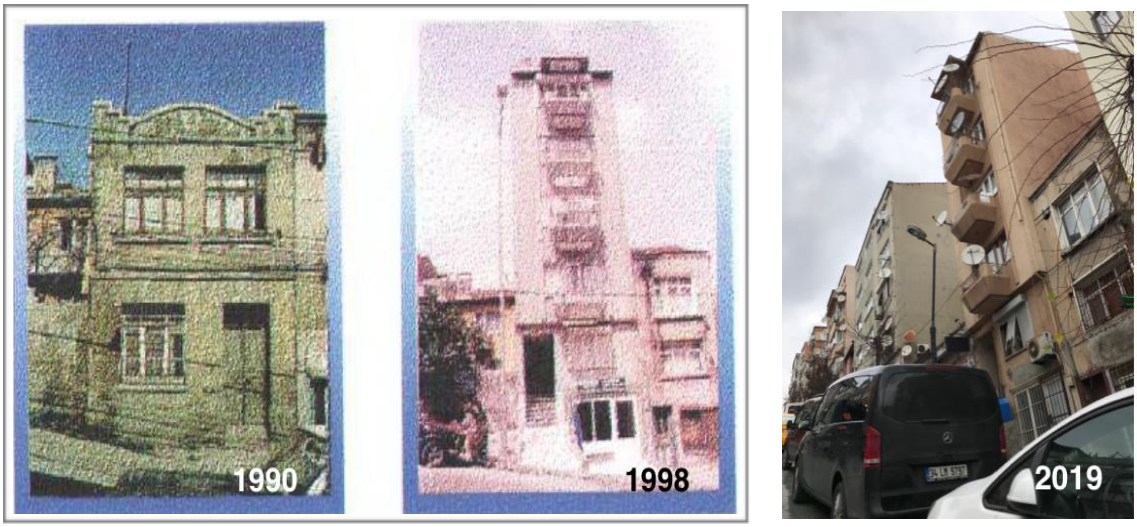
Şekil 4.73. Dericiler Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.74, Ermeydanı Caddesi'nde, ada no:1191, parsel no:17, kapı no:17 olarak belirtilen bu binanın bulunduğu parsel bugün, parsel 15 olarak yer almaktadır. Binada, perdelerin olmasından dolayı, 1998 yıllarında oturanların olduğu düşünülmektedir. Bugün ise kullanılmamaktadır. Dış cephe süslemeleri aynı kalmış, rengi değişmiştir. Kapı numarası değişmemiştir.

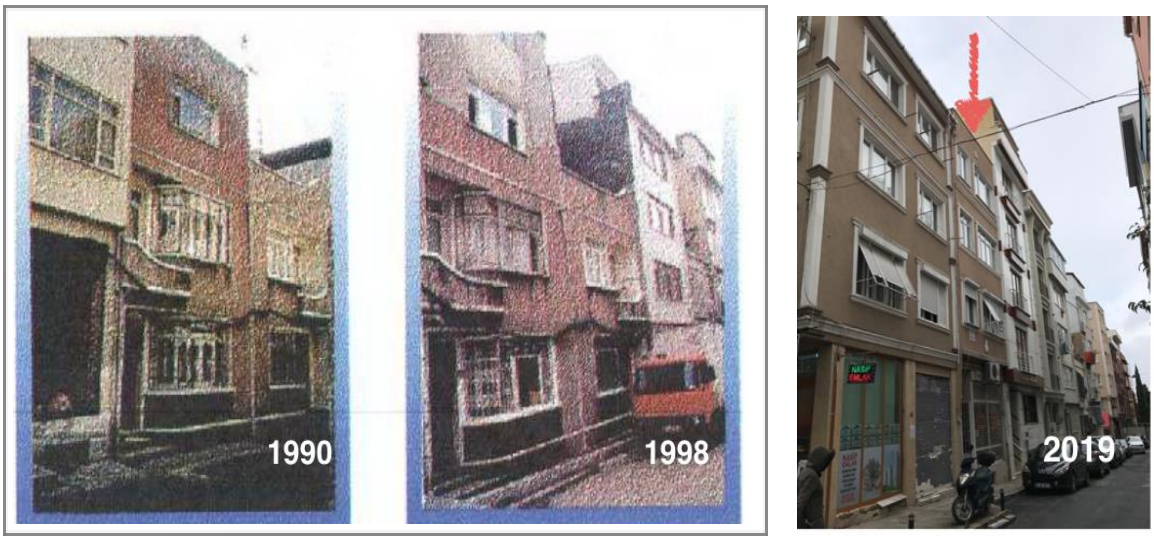
Şekil 4.74. Ermeydanı Caddesi'ndeki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.75, Akağalar Caddesi'ndeki bina 1990-1998 yılları arasında yenilenmiştir. 2019 yılında sağında ve solunda bulunan binalarla beraber yapı değişikliği olmamıştır. Solundaki bina ev olarak kullanılmayarak dükkan haline getirilmiştir. Ada no:1349, parsel no:3 de yer alan binanın eski kapı no:36, yeni kapı no:26 olarak değişmiştir.

Şekil 4.75. Akağalar Caddesi'ndeki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.76, Nasip Sokak, ada no:1230, parsel no:6 olarak belirtilen sokağın ismi Şehit Erdem Canbaş Sokak olarak 1998 yılından sonra değiştirilmiştir. Bugün, aynı ada ve parsel numarasında yüksek katlı bina yer almaktadır. Sağ tarafındaki üç binada yenilenmiştir. Nasip ismi, sol tarafındaki binada, emlak şirketinin adı olarak kalmıştır. Eski kapı no:7, yeni kapı no:9 olarak değişmiştir.

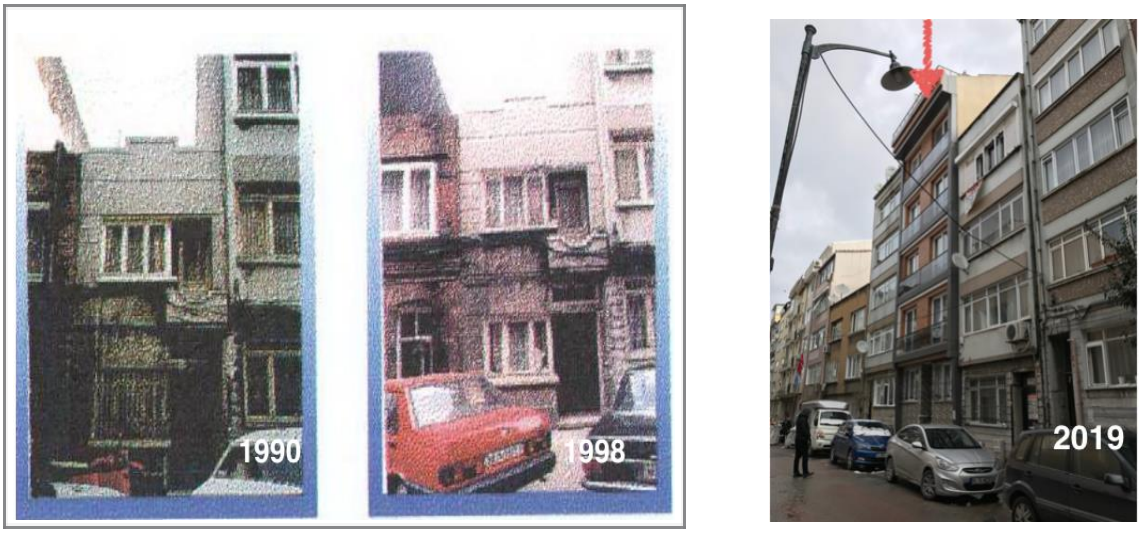
Şekil 4.76. Şehit Erdem Canbaş Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (06.01.2019).

Şekil 4.77, Savaş Sokak'ta bulunan bina 1998 yılına kadar yenilenmiştir. 2019 yılında aynı bina yer almaktadır. Giriş katı kafe olarak kullanılmaktadır. Bina, ada no:1242, parsel no:68 de yer almaktadır. Eski kapı no:49, yeni kapı no:31 olarak değişmiştir.

Şekil 4.77. Savaş Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019).

Şekil 4.78, Şahadet Sokak'ta bulunan bina 1998 yılından sonra yenilenmiştir. Sağ tarafındaki binanın pencere şeklinin aynı olmasından dolayı yenilenmediği düşünülmektedir. Sol tarafındaki bina yenilenerek yüksek katlı olarak yer almaktadır. Bina, ada no:1248, parsel no:43 de yer almaktadır. Eski kapı no:47, yeni kapı no:35 olarak değişmiştir.

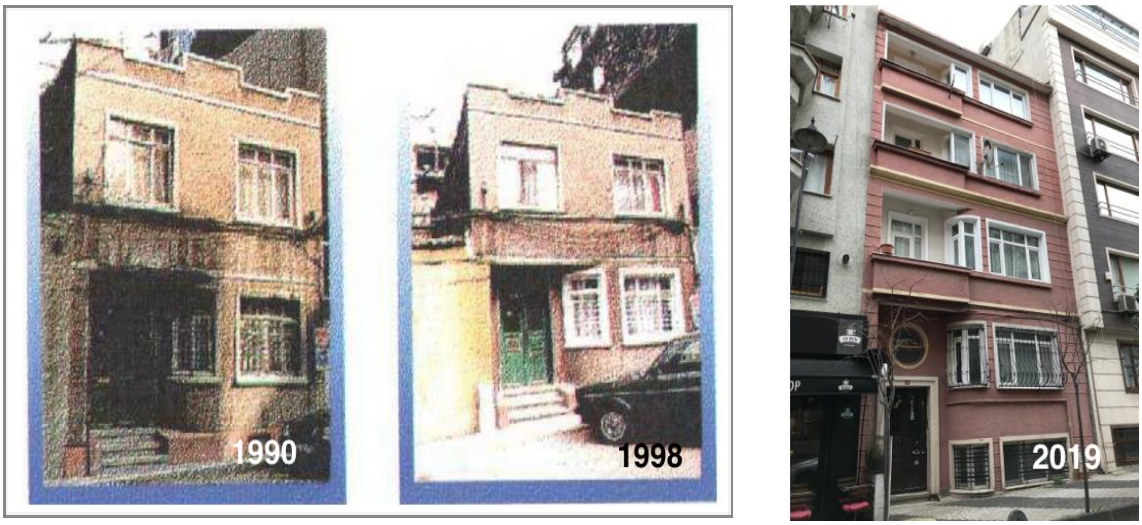
Şekil 4.78. Şahadet Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019).

Şekil 4.79, doktora tezinde yeri; ada no:1252, parsel no:11 olarak verilen bina Keşfi Efendi Sokak'ta bulunmaktadır. 1998 yılında yenilenmeye başlanan bu sokaktaki binaların hepsi yüksek katlı hale gelmiştir. Eski kapı numarası bilinmemektedir, yeni kapı no:4 olmuştur.

Şekil 4.79. Keşfi Efendi Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019).

Şekil 4.80, Şahmerdan Sokak'ta bulunan binanın 1998 yılından sonra binaya giriş tasarımı olan oval kısım aynı olmak üzere yenilenmiş, beş katlı olarak inşa edilmiştir. Sol ve sağ tarafındaki binalarda yüksek katlı olarak yenilenmiştir. Bina ada no:1252, parsel no:18 de yer almaktadır. Eski kapı no:47, yeni kapı no:29 olarak değişmiştir.

Şekil 4.80. Şahmerdan Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (07.01.2019).

Şekil 4.81, Harzemşah Sokak'da bulunan bina 1998 yılından sonra yenilenmiştir. Her iki tarafındaki apartmanlarda yeni yapılmıştır. Bina, ada no:1023, parsel no:24 de yer almaktadır. Eski kapı no:15, yeni kapı no:17 olarak değişmiştir.

Şekil 4.81. Harzemşah Sokak'taki bina, 1990-2019, (Tong, 2000), (08.01.2019).

Karşılaştırılan fotoğraflardan çıkan sonuçlar; 1990-1998 yılları arasında 16 binadan yeniden yapılan bina sayısı 4 tanedir. 12 adet bina aynı kalmıştır. 2019 yılında,

16 binadan yenilenen bina sayısı 11 olmuştur. 2 adet binanın üzerine kat ilave edilmiştir. Toplam 13 bina değişmiştir. 3 adet bina aynı kalmıştır.

Yüzde olarak değerlendirilirse; 1990-1998 yılları arasında binaların %25'i değişmiştir. 1990-2019 yılları arasında ise binaların %81'i değişmiştir. Binaların değişimi, aradaki zaman diliminde katlanarak devam etmiştir. Bu değişimde, 2012 yılında kentsel dönüşüm yasası olarak bilinen afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkındaki 6306 sayılı kanunun onaylanması da etkili olmuştur. Binaların yenilenme sürecinin teşvik edilmesiyle az katlı binalar yıkılarak çok katlı olarak inşa edilmiştir. Yoğun ve yüksek yapılar, daha çok insanı barındırmaktadır. Yoğun insan nüfusu ile beraber cadde ve sokakların taşıt trafiği de artmaktadır. Sınırlı sayıda olan açık alanlar otopark olarak kullanılmaktadır. Çocuk bahçeleri, küçük alanlarda az sayıda kalmıştır.

Yeni yapılan binaların arka bahçeleri için, eski binaya göre, daha az alan bırakıldığından arka tarafdaki bina ile mesafe azalmaktadır. Katlar daha karanlık ve havasız olabilmektedir. Arka bahçelerin çoğu düzensiz, bakımsız, çöp içinde yerler olarak kalmaktadır.

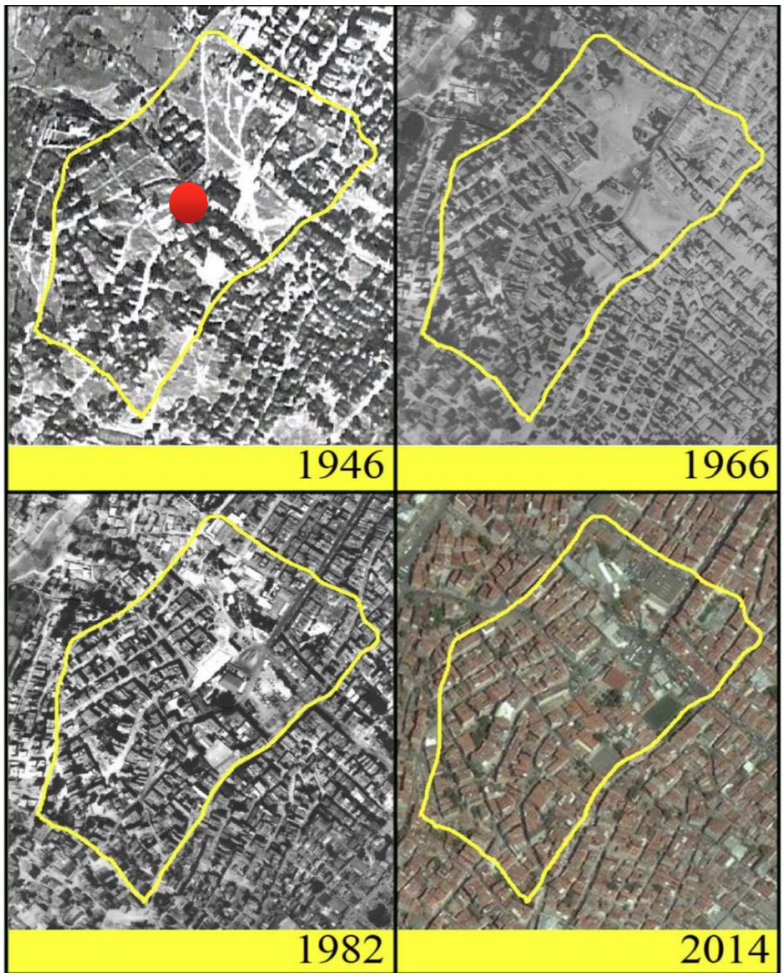
Semtin nüfusunun artması ile binaların çoğalması ve yükselmesini 35 yıl ara ile çekilen fotoğraflar açıklamaktadır (Şekil 4.82). Ayios Eleftherios Mezarlığı aynı kalmıştır. Arsaların ve bahçelerin yerinde yüksek katlı binalar yer almaktadır.

Şekil 4.82. Kuyulubağ Sokak,(Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası,22.12.2018).

Semtin, Ayios Dimitrios Kilisesi bölgesinin 1946, 1966, 1982 ve 2014 yıllarında alınan hava fotoğraflarından yoğunluğun özellikle 1966-1982 yılları arası belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Boş olarak görülen araziler, binalar ile dolmuştur. 2014 yılına

gelindiğinde binaların, daha fazla yoğunlaştığı açıktır (Şekil 4.83, Ayios Dimitrios Kilisesi (A)).

Şekil 4.83. 1946-1966-1982-2014 yılları,aynı bölgenin hava fotoğrafları(Erin,2015,s.48).

4.6 Kurtuluş Semti'nin Sosyal Doku Özellikleri ve Değişimi

1913 yılında ilk baskısı yapılan Hristodulu'nun (2013) kitabında, 1850 yıllarına ait Skarlatos Vizandios'un "uzun yıllar önce, ilk başlarda tersanenin çevresinde yaşayan ve çoğu savaş tutsağı ya da köle olan Giritli, Manili, Yediadalı vs. Grek işçiler ve kürekçiler sonradan Konstantiniyye'nin dışındaki bu kalabalık nüfuslu semte yerleşmişlerdir" yazdığını ve bu bilgileri sözlü anlatım ve kilisenin kaynaklarının da doğruladığını yazmaktadır. Bu bölgedeki halkın doğum yeri, isim ve mesleklerine göre listelendiğinde Kefalonyalı, Naksoslu, Sakızlı, Manili Köle, Kavalalı Köle, Mikanoslu, Kerkiralı gibi ifadelerin olduğunu belirtmektedir (s.31). Ticaret yapan Sakız adalılarında, semti yerleşim yeri olarak tercih ettiğini Hristodulu (2013), "Keza, Kaptan-ı Derya'nın koruması altında baskıdan uzak bir mahalle olduğu için Tatavla'da yaşamayı seçen pek

çok başka Rumun da olduğu bilinmektedir" (s.33) sebeplerine bağlamaktadır. Semt, Barbaros Hayrettin Paşa ve Piyale Paşa'nın koruması altında ve Osmanlı Rus Savaşı sırasında Rusya'nın himayesinde olmuştur. Kasımpaşa Tersane-i Amire'de çalışan, Tatavla bölgesinde yerleşen halkın, vergiden muafiyet gibi, özerklikleri vardır. Tersanedeki görevlerine göre borgucubaşı, oymacıbaşı, abacıbaşı, bahçıvanbaşı, varilcibaşı, direkcibaşı, mimar gibi ünvanlar almışlardır. Mimarların ünvanları için kıdemlerine göre bronzdan yapılmış su terazisi, arşın, pergel gibi semboller kullanılmıştır. 1845 tarihli bir belgeden Kasımpaşa ve Tatavla'da bulunan meslek dernekleri görevini gören 40 Loncanın 1400 üyesi olduğu anlaşılmaktadır: Bakkallar, aşcılar, manavlar, paçacılar, hallaççılar, kaymakçılar, simitçiler, suyolcular, berberler, boyacılar, kazancılar, tuğlacılar, damcılar, tütüncüler, ahtarlar, ciltçiler, abacılar, kasaplar, koltukçular, kürkçüler, helvacılar, zarzavatçılar, mumcular, işkembeciler, sakalar, meyhaneciler, marangozlar, biskiciler, yemeniciler, eskiciler, döşemeciler, taşçılar, susam yağcıları, köleler, bahçıvanlar, yağcılar, balıkçılar, askıcılar, terziler ve değirmen taşçıları (Hristodulu,2013,s.43). Ayrıca semtte ayakkabı imal eden 60 şirket vardır ve 800 kadar usta ve işçi bu işte çalışmaktadır. Yirminci yüzyılın başında semtte, ayakkabı üretimi çok ünlüdür ve Beyoğlu'nda sadece "Tatavla ayakkabılarını" satan dükkanlar bulunmaktadır.

1870 yıllarında İstanbul'u anlattığı kitabında Amicis (1981), Tatavla halkını "Her yerde kara gözler, düzgün yapılı incecik burunlar, pederşahi simalı ihtiyarlar, güçlü ve erkeksi delikanlılar, örgüleri omuzlarına kadar gelen genç kızlar, akıllı yüzlü ve sokakların ortasında koşan çocuklar görürsün" (s.77) tasvir etmektedir. Ayrıca kadınların ve genç kızların evlerde, fabrikalarda, atölyelerde çalıştıkları, hamarat oldukları bilinmektedir. Bunun yanında, özellikle Papaz Köprüsü civarında (şimdi;Yahya Köprüsü Sokak) işsiz, ailesi sahip çıkmayan gençlerin geceleri hırsızlık, korkutma, vb. olaylarına karıştığı ise dönemin gazete haberlerinden anlaşılmaktadır (Hristodulu,2013,s.43).

Yordanidu (1995), İstanbul'u büyükannesinden dinlediği ve 1850 yıllarından başlayarak anlattığı kitabında semtlerde oturanların çoğunluk nüfusuna göre gelenek ve göreneklerin hakim olduğunu belirtmektedir. Tatavla hakkında "Tarihi Ay-Dimitri tapınağı çevresinde Tatavlalılar okulları, spor salonları ve gazinoları ile tam bir birlik içinde yaşamaktaydılar. Birbirlerine olan bağlılıkları ile Romalılar devrindeki hristiyan topluluklarını hatırlatıyorlardı. İstanbul'un nüfusu yüzde yüz Rum olan tek semti Tatavla

idi. Bir Türk, kendisine yalvarsan da buraya adım atmak istemezdi. Eski gelenek ve görenekler burada korunuyordu. Burada hâla yay biçiminde bir odun parçası çan olarak kullanılıyor ve kilise görevlisi bu çanı bir çekiçle vurmak suretiyle sokak başlarında çalıyor ve dindarları ayine çağırıyordu. Ölümlerde de bu çan çalınıyordu. "Kardeşlerim, Pondikaki'nin hanımı Melpomeni Tanrı'ya göç etti." Perdeler yine kıpırdanırdı. "Tarsi, Pondikaki'nin adı okunuyor." (s.30) 19.yüzyılın sonlarında, sadece hristiyan tebaanın oturduğu yer olarak betimlemektedir. 1856, Paris Anlaşması ile kiliselerde çan çalma yasağı kalkmış, duyurular, çan ve çekiç yerine, kilise çanları ile yapılmaya başlanmıştır.

Rum tebaadan başka tebaanın semte yerleşmemesi için 1793 yılında ferman çıkarılmıştır. Bu ferman, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanları ile geçerliliğini kaybederek semte yerleşimler başlasa da genellikle hristiyan tebaa semti tercih etmiştir. Özellikle, 1870 Beyoğlu yangınından sonra, Pangaltı, Şişli, Feriköy, bölgelerine zengin aileler konaklar, apartmanlar, evler yaptırarak yerleşmişlerdir. 1900 yılları için Hristodulu kitabında, Tatavla'da 20.000 kadar insanın yaşadığını ve hepsinin Hristiyan Ortodoks Rumlardan oluştuğunu yazmaktadır (Hristodulu,2013,s.37). Rum tebaanın kiliseleri, okulları, vakıfları, eğlence anlayışları ile kendi gelenek ve göreneklerini yaşattıkları semt için Türker (2009) "İstanbul'un birçok yerinde 1960'ların ortalarına kadar Rum karakteri görülmekle birlikte; hiçbiri burası kadar katıksız Rum olmamıştır" (s.12) diyerek betimlemektedir.

Semtte yaşayan halk Osmanlı Sarayı ile ticaret yapan, ipek kumaşı tüccarı Tatavlalı Dimitraki Levidis gibi, saraya hizmet veren doktorlar, Nikolaos Taptas, Panayotis Kozadinos, Nikolaos Makris gibi, eczacı Yorgo Anastasiadis gibi bilgili, üst düzey görevlerde yer alan insanlardan oluşmaktadır. Marki Kalfa, Bab-ı Ali binası, Silivrikapı Panagia Kilisesi ve Aynalıkavak Kasrı mimarı olarak çalışmıştır. Petrakis Meymaridis-Dolapdere Evangelistra Kilisesi'nin mimarı, Komninos Kalfa-Beyoğlu Panayia Kilisesi'nin mimarı, Panayotis Kalfa-Kurtuluş Ayios Athanasios Kilisesi'nin mimarı, Hacı Kosti Maltezaki-Sultan Abdülmecit döneminde saray mimarlarından ve Tatavla hamamı mimarı, tüm masrafları kendisi karşılayarak, Dimitri Kalfa, Tershane'de mimarbaşı, Vasilakis İoannis Kalfa-İkinci Abdülhamit'in saray mimarlarından olmak üzere eserler bırakmış mimarlar da semtte yetişmişlerdir (Türker,2009,s29, 70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi'nden derleme). Semtte yetişen ressamların, özellikle dini

konulardaki eserleri halen kiliselerde, ayazmalarda bulunmaktadır. Baba-oğul ressamlar, Yeorgios ve Andreas Sevastos'un eserleri halen Kurtuluş semtindeki dört kilisede bulunmaktadır. Ayios Dimitiros Kilisesi'nin yanında oturan ressam Konstatinos Kizikinos'un, Üçüncü Selim (1761-1808) zamanında saray ressamlığına yükseldiği ve Osmanlı sultanlarının 30 kadar portresini yaptığı bilinmektedir (Türker,2009,s.61).

19.Yüzyıl ve 20.yüzyıl başlarında, yangınlar, İstanbul'un bütününde olduğu gibi, semtte de ahşap olan evler için büyük tehlike olmuştur. Sultan ikinci Mahmut, Yeniçeri Ocağını kaldırana kadar yeniçerilerin görevi olan yangın söndürme görevi, daha sonra semtte bulunan güçlü, kuvvetli gençler tarafından yerine getirilmiştir. Türker (2009), tulumbacılar için "Sağlam yapılı ve gözüpek gençlerden oluşan Tatavla'nın Rum tulumbacıları giyim, kuşam, davranış, ahlak ve ağız bozukluğu yönünden Türk meslektaşlarını bile bastırırlardı. Herkes onlardan çekinir, uzaktan görünce yolunu değiştirir ve mümkün olduğunca bulaşmamaya özen gösterirlerdi" (s.62) saptamalarını yapmaktadır. Ayrıca herkesin yangın sırasında onlara ihtiyacı olduğundan, ufak tefek taşkınlıklarını mesele yapmadıklarını belirtmektedir. Koçu'da (2005) tulumbacıları anlattığı kitabında Tatavlalı tulumbacı Zimeros'dan bahsetmektedir (s.142). Ayrıca Kleanthi Reis, Dayı Strati, Dayı Aristidis içinde 'tanınan ve çekinilen tulumbacılar' tanımı yapılmaktadır (Türker,2009,s.63). Tulumbacılar harçlıklarını çıkarmak için, mahallelerde yük, cenaze taşıma gibi işlerde yapmaktadırlar (Şekil 4.84).

Şekil 4.84. Tatavla tulumbacıları kartpostal (Hristodulu,2013,s.69).

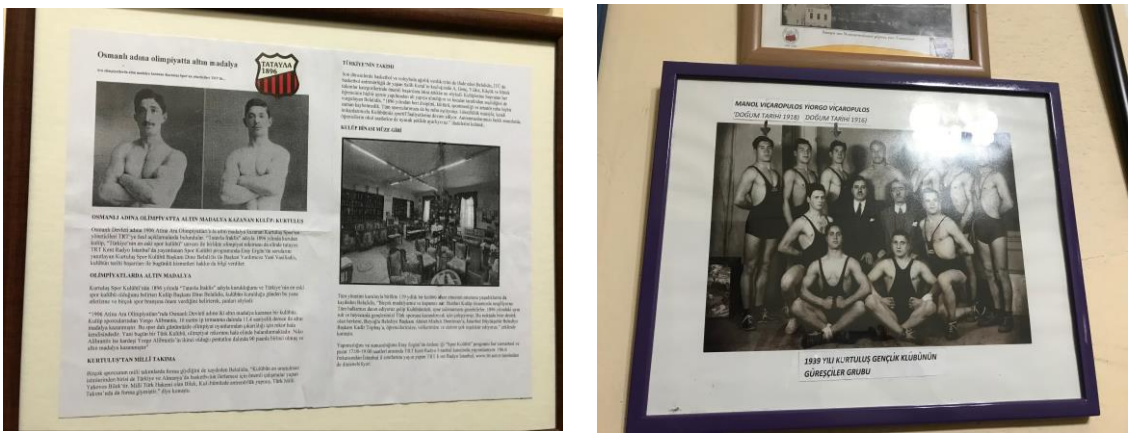
Semtte, eskiden beri yardımlaşma adına kurulu derneklerde faaliyet göstermiştir. Özellikle Fukaraperver Derneği (Filoptohos Adelfotis) kütüphane, okuma odası, tiyatro salonu ile faal olmuştur. Gazetelerde çıkan haberlerden, derneğin, yapılan balolardan, toplantılardan elde edilen gelirleri ihtiyacı olanlara ilaç, süt, et, kömür ve sadaka olarak

dağıttığı bilinmektedir. 1862 yılında kurulan dernek, Rus İmparatorluğu Sefareti'nin himayesinde çalışmalarını 1929 yılına kadar sürdürmüş, binaları yandıktan sonra devam ettirmemiştir. 13.01.1901 tarihli Tahidromos gazetesinin haberine göre "Sultan İkinci Abdülhamit'in tahta çıkışının 25.yılı kutlamalarına Tatavla halkı büyük şenliklerle katılmıştır. Semtin bayraklarla süslenen evlerinin yanı sıra; Ayios Dimitrios Kilisesi, Fukaraperver Derneği'nin binası ve erkek ilkokulu fenerle süslenmiştir. Fukaraperver Derneği adına Rumca bir konuşma yapan, Th. İsihidis'in konuşmasını doktor Makridis Türkçe'ye çevirmiştir. Daha sonra derneğin çok güzel bir şekilde süslenmiş olan tiyatro salonuna geçilmiş ve orada hazır bulunanların alkışları arasında 'Hamidiye' marşı dinlenilmiştir" (Türker,2009,s.83) semt halkı sultanın tahta çıkışını şenlikler ve derneğin tiyatro salonunda düzenlenen balo ile kutlamıştır. Semt halkı, Osmanlı İmparatorluğu yönetimi ile uyum içinde yaşamaktadır.

1911 yılında kurulan Amfion Müzik Cemiyeti için Hristodulu (2013), "Müziğin mekteplerde, değişik cemiyetlerin ve okulların kutlamalarında, sinemada, Tatavla bahçelerinde, Akropolis, Panorama, Aya Kiryaki gibi, konser ve pikniklerde tedrisinin Avrupa müziğine dayandığını bir didaktik gözlem olarak not etmek elzemdir. Her yerde mandolinata, fanfar, bando egemendir" (s.367) derneğin kötü melodilere karşı, iyi bir ilerleme kaydedeceğini belirtmektedir. Evergetiki Adelfotis (Ümit Hayır Derneği), Korais Derneği, Ayios Eleftherios Kadın Derneği, Aya Kiryaki Cemiyeti, Astir Futbol ve Müzik Cemiyeti semtte kurulan derneklerden birkaçıdır. Bu dernekler o kadar çoğalmıştır ki, yaptıkları işler bakımından birbirine yakın olan derneklerin daha güçlü devam edebilmesi için 1900 yılında Patrik Beşinci Konstantinos ve 1911 yılında Patrik Üçüncü İoakim birleşmeleri konusunda telkinlerde bulunmuşlardır (Hristodulu,2013,s.375).

Filekpedeftiki Adelfotis (Eğitim Derneği) ve Adelfotis Proodos (İlerleme Derneği) eğitim amaçlı kurulan dernekler olmuştur. 1905 yılında, başkan Efstratios Sabuncakis önderliğinde birleşerek, Birinci Dünya Savaşı sırasında Fukaraperver Derneği ve İraklis Jimnastik Kulübü'nün işlerini de yüklenmişlerdir (Türker,2009,s.58). Bu derneklerden sadece İraklis (Herakles) Jimnastik kulübü, Kurtuluş Spor Kulübü adıyla bugüne kadar faaliyet göstermektedir. Kulüp 1896 yılında Osmanlı başkentinde kurulan ilk spor kulüplerinden biri olarak faaliyetlerine başlamış, 10 yıl sonra da Atina Olimpiyatlarına, kendi imkanları ile, altı tane sporcu göndermiştir. Nikolaos Alibrandi

aletli jimnastik dalında altın madalya kazanmıştır (Şekil 4.85). Osmanlı Devleti, resmi olarak olimpiyatlara katılmamıştır. Osmanlı sefiri, sporcuların Osmanlı vatandaşı olduğunu ve Osmanlı bayrağının şeref direğine asılması, Yunanlılar ise sporcuların Yunan soyundan geldikleri için Yunan bayrağının asılması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Bu diplomatik sorun, Osmanlı Devleti lehine sonuçlanmıştır.

Şekil 4.85. Kurtuluş Spor Kulübü arşivinden fotoğraflar, 26.10.2017.

Kulübün ilk yeri Bleirot sokağı olarak geçmektedir (Hristodulu,2013,s.45). 1923 yılında Proodos Derneği yöneticileri İstanbul'u terk edince, spor kulübü de bu derneğin binasına geçmiştir. 1929 yangınında da halkın gayretleri sonucu hasar görmemiştir.

Spor kulübünün basketbol sahası Vasilios Zaharof tarafından 1930 yılında yaptırılmıştır (Şekil 4.86).

Şekil 4.86. Kurtuluş Spor Kulübü binası, giriş ve basketbol sahası, 26.10.2017.

Cumhuriyet ile berarer, Kurtuluş Gençlik Kulübü ismini de kullanan Kurtuluş Spor Kulübü, 1923 yılından beri aynı binayı kullanmaktadır. Bina, kupalar, madalyalar, eski lisans belgeleri, fotoğraflar, önemli günlerin yazışmaları gibi arşivler ile adeta bir müze ev şeklindedir (Şekil 4.87). Bahçe içinde iki katlı kargir yapıdır. İstanbul'da bulunan en eski spor kulüplerden birisidir.

Şekil 4.87. Kurtuluş Spor Kulübü kupalar, madalyalar, 26.10.2017.

Çeşitli nedenler ile Kurtuluş Semti'nden Yunanistan'a göç edenler, 1968 yılında, cunta yönetimine rağmen, Atina'da Tatavla Spor Kulübü'nü kurmuşlardır. 1981 yılında Mabel Çikolata Fabrikasının sahibi, Mihalis Payoltis, Atina'ya göç ettikten sonra kulübün yeni yeri için çalışarak, hayat boyu başkan seçilmiştir. 1981 yılına kadar, Mabel Çikolata Fabrikası, Kurtuluş Semti'nde Azak Sokak'ta bulunmaktadır (Irmak,2017,s.32).

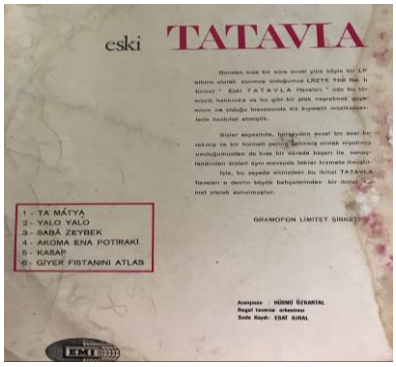
Semtte, 1911-1914 yılları arasında Asteros ve Kinegiros isimli iki futbol takımı da faaliyet göstermiştir. 1913 yılında çeşitli spor dallarında çalışan sporcu sayısının 385 olduğu bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı ile beraber sayı çok azalmıştır. Kurtuluş Spor Kulübü faliyetlerine basketbol dalında devam etmektedir. 1927 yılında semtte kurulan Feriköy Spor Kulübü ve 1940 yılında kurulan Taksim Spor Kulüpleri ise günümüzde, sadece futbol dalında çalışmaktadır.

Vakıflar ve spor kulüplerinin faaliyetlerinden dolayı, semt halkının yardımlaşmaya ve spora çok önem verdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, semt halkının çeşitli balolar, düğünler, yardım kuruluşları yararına konferanslar, eğlenceler tertiplediği ve katılımın çok olduğu dönem gazetelerinden öğrenilmektedir; "Tatavla okullarına destek sağlama amacı ile dün akşam Pera Palas Oteli'nde düzenlenen balo sabahın ilk

saatlerine kadar devam etmiştir" (Apoyevmatini Gazatesi,24.02.1928,Türker,2009, s.101). "Salı akşamı saat 8.30'da Dr. N.Makridis, Tatavla Fukaraperver Derneği'nin büyük salonunda alkolizm konulu bir konferans verecektir" (Tahidromos Gazatesi, 28.02.1900,Türker,2009,s.82).

Müzik cemiyetlerinde, balolarda, eğlencelerde, etkinliklerde çalınan müzikler ile semte ait ezgilerde ortaya çıkmıştır (Şekil 4.88). Bu ezgiler, üç plak halinde 'Tatavla havaları' olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Şekil 4.88. Eski Tatavla Havaları 2, plak kapağı.

Türker (2009) semtin müziğini anlatırken "Tatavla'da kendine özgü bir müzik geleneği şekillendi. Ege adalarından atalarının getirdiği kıvrak nağmelerle Osmanlı İstanbul'unun Şark fantezilerinin karışımı, Rum müziğine yeni bir renk katmış ve bu akım Osmanlı sınırlarını da aşarak Atina'da bile yankılanmıştı" (s.24) özelliklerini de belirtmektedir.

Yaklaşık 500 yıl boyunca kutlanan, Venedik ve Rio karnavallarına eş değerde 'Tatavla Karnavalı' semtin kendine has özelliklerinden bir diğeridir. Apokrea veya Bakla-horani de denilen şenlikler Kathara Deftera (Temiz Pazartesi) gününe kadar, çoğu zaman üç gün süren etkinliklerdir. Bakla-horani ismi bakla ve farsçadaki 'hudern' anlamı 'yiyorum' kelimelerinden gelmektedir (Hristodulu,2013,s.65).

Yeşilköy, Samatya, Kumkapı, Şişli, Kemerburgaz ve diğer semtlerden gelen İstanbul halkı Ayios Dimitrios Kilisesi'nin önünde ki Mandra Meydanı'nda toplanmakta karnalı kutlamaktadırlar. Irmak (2017), kitabında "Maskara Alayı denen yürüyüş kolları yol boyunca, kostümleri ve maskeleriyle, o yılın konusuna göre hazırlanan kurguya bağlı kalarak, müzik eşliğinde yürür. Tatavla Karnavalı; yerine göre papazı, hocayı, padişahı

veya kralı eleştiren, her türlü otoriteyi mizah konusu yapabilen özelliğiyle ülkenin en sivil kafa tutma zeminlerinden biridir" (s.26) karnavalı anlatmaktadır. Maskeler insanların kimliklerini saklayıp özgürleştirdiği gibi, giyimlerde o gün için Eleni Halkusi'nin değindiği gibi "Bugün bile tartışma konusu olan, şorta yakın kısalıktaki kadın pantolonlarının Sultan Abdülhamit'in hüküm sürdüğü Osmanlı başkenti İstanbul'da o günlerde rahatça giyilmiş olmalarına şaşmamak elde değildir" (Türker,2009,s.69) karnavala özgü olmuştur. Laterna eşiliğinde Sirto ve Kasapiko gibi Rum oyunları, müzik guruplarının şarkıları, komedi türünde küçük tiyatro oyunları sergilenmiştir. Türker (2009), "Kathara Deftera günü Tatavla halkı kadar, İstanbul'un diğer semtlerinden akın akın gelen Rumlar da Ararat, Panorama, Akropolis, Paris, Lemonia gibi meyhane ve gazinolarda gönüllerince eğlenirdi" (s.65) kalabalığı ve karnavalı anlatmıştır (Şekil 4.89). Karnaval için dükkanlar ve geçici olarak kurulan lokantalar, meyhaneler yer almaktadır. Dükkan sahipleri, karnaval günlerinde 'hava iyi ve gelenler kalabalık' olursa kazançlarını düşünerek, o yıl için "iyi sene" demişlerdir. Karnavalın bitişi mutlaka pazartesi gününe rastlamakta ve 40 gün oruç tutulduktan sonra Paskalya Bayramı kutlanmaktadır.

Şekil 4.89. Tatavla Karnavalı, 1923, Mehmet Ali Türkman Arşivi.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla daha sönük geçen karnaval, işgal yıllarında ise (1918-1923) yükselen bir çoşku ile kutlanmıştır (Şekil 4.90).

Şekil 4.90. Tatavla Karnavalı ile ilgili bir gazete küpürü, 1920 yılları, (Url-28).

Türker (2009), gazetelerdeki haberlerden örnekler vererek “Akarca Yokuşu’ndan ve Kurtuluş Caddesi’nden binlerce insan Tatavla’ya aktı. Pangaltı Katolik Mezarlığı’ndan Kurtuluş’taki Ayios Dimitrios Kilisesi’ne kadar yol kalabalıktan geçilmiyordu. Eğlencenin merkezi her zamanki gibi Ararat Gazinosu civarıydı. Kilisenin önündeki meydan, oynanan kasap havaları ile panayır yerine dönerken; kilisenin duvarına dayanarak hatıra fotoğrafı çektirecek müşteri bekleyen seyyar fotoğrafçılar da iyi iş yaptılar” (Apoveymatini Gazetesi,08.03.1938,s.70) karnavalın 1938 yılında büyük bir katılımla kutlandığını belirtmektedir. 1941 yılında ise kutlamaların açık havada yapılması yasaklanmıştır. 1942 yılında ise karnaval için gelenler engellenmiştir. Bu tarihten sonra, Rum cemaati, kapalı salonlarda kutlamaya, birkaç tavernada toplanıp eğlenerek geleneği devam ettirmeye çalışmışlardır. 2009-2014 yılları arasında açık havada gelenek sürdürülmek istenmiştir. Ancak katılım az olduğundan bu gelenek yitirilmiştir (Şekil 4.91).

Şekil 4.91. Tatavla Karnavalı 2014, (Url-29).

Semte ilk yerleşenlerin çalıştıkları mesleklere göre oturdukları sokağa isimleri verilmiştir. Irmak (2017), “Tersane ustalarının oturduğu sokaklar mesleğe göre farklılık gösterir. Direkciler, varilciler, silahcılar, tornacılar veya marangozlar kendiliğinden belli sokaklarda gruplaşmıştır” (s.22) açıklamasıyla beraber Kuyularbaşı ve Kuyulubağ sokaklarının isimlerinin su kuyularından geldiğini belirtmektedir. Direkçibaşı Sokak adını bu sokakta oturan gemilere direk yapanlardan dolayı almış, değişmeden günümüze kadar gelmiştir. 1929 yılında kadar, semtin bazı sokak isimleri, kiliselerin adı, Gözcü Kilise, Rum Kilise, Kilise Arkası Sokak gibi, veya o sokakta oturan önemli insanların adı, Papaz, Konstantin, Russo Sokak gibi, ile bilinmiştir.

Semtin, 1929 yılından sonra cadde ve sokaklarının isimlerinin değiştirilmesi semtin sosyal yapısını, kimliğini de etkilemiştir. ‘Tatavla’ adı ‘Kurtuluş’ adına

değiştirilmiştir. ‘Yangından kurtuluş’, ‘Rumlardan kurtuluş’ olarak semt halkının tepki göstermesine sebep olmuştur. ‘Kurtuluş’ adı, semt halkı içinde ‘Türkler, Rumları istemiyor, onun için Rumlardan Kurtuluş’ tartışmaları yaşatmıştır. 1929 yılındaki gazetelerde bu isim değişikliği haber olarak yer almıştır (Şekil 4.92). Ayrıca sokak ve cadde isimleri, Bozkurt, Savaş, Ergenekon, Türkbeyi gibi milliyetçi isimler ile değiştirildiği için semt halkının tepkisine neden olmuştur.

Canileri hatırlatan bir isim..

Emanet Tatavlanın ismini değiştirmeğe karar verdi

Bundan sonra Tatavla caddesinin ismi Kurtuluş caddesi olacak

Kurtuluş caddesinin manzarası

24 Mart 1929

Son Tatavla yangını üzerine yanan gazetleri neşriyatları makalelerde Tatavlanın İstanbulda eski Bizansın timsali olduğundan bahsetmişlerdi.

Bu neşriyat Türk efkârı umumiyesi üzerinde pek fena bir tesir husule getirmiştir.

Diğer taraftan Tatavla kasa hırsızlarını, canileri hatırlatan bir isimdir. Bu itibarla da "Tatavla,, ismi kulaklarda fena bir tesir husule getirmektedir.

Haber aldığımıza göre Şehremaneti bu cihetleri nazarı dikkate alarak bu semtin ismini değiştirmeğe ve Tatavla caddesinin ismini Kurtuluşa tahvil etmeğe karar vermiş, bu hususu vilâyete yazmıştır.

Vilâyetçe icap eden muamele yapıldıktan sonra Tatavlanın ismi "Kurtuluş„ olacaktır.

Bir zamanlar canilerin, Hrisantos gibi şerirlerin iltica gâhı olan Tatavla şimdi bir çok Türk ailelerinin oturduğu temiz bir yer olmuştur. Bu itibarla eski çirkin isminin kaldırılması ve "Kurtuluş„ tevsimi çok muvafıktır.

Şekil 4.92. Akşam Gazetesi Küpürü (Hüseyin Irmak Arşivi, 24.03.1929).

Marmara, kitabında semtin, Pangaltı bölgesinin sokak isimlerinin değişimini saptamıştır. Bu çalışma baz alınarak, Kurtuluş Semti için, Pervititch Haritalarında (1924-1925 yılları) kullanılan cadde ve sokak isimleri ile günümüzde kullanılan isimler karşılaştırılmıştır.

Semtte, değişmeyen isimlerde vardır ; Dolapdere caddesi, Kurtoğlu Caddesi, Baruthane Caddesi, Beyzade Sokak, Mandıra Sokak, Sandalcı Sokak, Küçük Akarca Sokak, Gazino Sokak, Eşref Efendi Sokak, Bilezikçi Sokak, Şahin Sokak, Çobanoğlu Sokak, Arpa Suyu Sokak, İzzetpaşa Sokak, Saksı Sokak, Dere Sokak, Poyraz Sokak (1895, Hüber Haritasında da aynı isim) isimleri değişmemiştir. Değirmen Sokağı’nın bir bölümü aynı isimde kalmıştır. Kuyularbaşı Sokak ismi Pervititch haritalarında da aynıdır. Hristodulu'nun kitabında bahsettiği Pigadakion Sokağı’nın (Hristodulu,2013,s.45) ise, Kuyularbaşı Sokağının eski ismi olduğu düşünülmektedir (Ayios Eleftherios görevlisi Stavros’un Yunanca’dan çevirisiyle).

Yenişehir Mahallesi'nde bulunan Fouroun Sokağı'nın adı Tırmık Sokak olarak, Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan Fouroun Bomonti Sokak ise Silahşör Caddesi olarak değişmiştir.

Bir cadde veya sokak ayrılarak, iki ayrı isimle bilinmektedir. Bazende bir kaç sokak birleşip aynı isimle yer almıştır, listede yanında iki isim olanlar bu sokaklardır.

Pervititch haritalarında, sokak olarak yeri belli ancak adı olmayan sokaklarda vardır. Ayios Dimitrios Kilisesi'nin yanında olan sokak Ateş Böceği Sokak olarak isimlendirilmiştir. Açık Yol, Yeni Nesil, Geçici ve Macar Bostanı Sokağı'nın sokak olarak yeri bellidir ama isimleri yazılmamıştır veya o zaman için tespit edilmemiştir. Miralay Kazım Bey Sokak'ın bir kısmı vardır, üzerinde adı yoktur. Diğer kısmı, sonradan yol açılarak, aynı adı almıştır.

Pervititch haritalarında boş arazi şeklinde görülen, sonradan sokak olan yerlerde vardır; Yeni Yol Zarif Sokak, Atalay Sokak, Yunak Sokak, Şefkat Sokak, Ferah Sokak, Kocabaş Sokak gibi. İkinci Bilezikçi Deresi olarak bilinen dere islah edilerek Peşkir ağası Sokak adı ile konumlanmıştır. Pervititch haritalarında Can Eriği Sokak'ın (eski adıyla Erik Sokak) yanındaki Salkım Sokak kapanmış, üzerinde binalar yer almıştır.

Hristodulu kitabında Safa Çeşmesi'nin bulunduğu meydan için "Mesohori" diye yazmaktadır; 1900 yıllarında Mesohori (ortaköy) olan meydanın adı 1925 yıllarında Çeşme Meydanı, şimdi Safa Meydanı olarak geçmektedir (Hristodulu,2013,s.61).

Cadde isimleri değişimi;

ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Tatavla (Grand Rue)	Kurtuluş
Kasımpaşa-Şişli veya Kasımpaşa-Tatavla	Bozkurt
Yenişehir-Dereboyu Şişli-Kağıthane	Irmak ve Kurtuluş Deresi Abide-i Hürriyet
Araba Meydanı	Er Meydanı
Ok-Meydan Çeşme Meydanı Caddesi	Yay Meydanı Safa Meydanı Sokak

ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Papaz Köprüsü Caddesi	Yahya Köprüsü Sokak
İplikçi	İplikçi Fırını
Büyük Akarca	Akağalar
Feriköy-Hamam	Ergenekon
Fouroun Bomonti	Silahşör
Baruthane Caddesi(Feriköy kısmı)	Baruthane Sokak
Kabristan	Darülaceze Yolu
Ayazma	Avukat
Büyükdere	Halaskargazi
Pangaltı (Pancaldı)	Cumhuriyet

Sokak isimleri değişiminde, yeni adı ‘cadde’ olarak isimlendirilen sokaklarda yer almaktadır.

Sokak isimleri değişimi;

ESKİ İSİM	YENİ İSİM		ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Direkçibaşı Büyük Sokak	Direkçibaşı Sokak		Despot	Kokoroz
Zarifi	Zarafet		Risso	Ali Ağa
Kurtoğlu Sokak	Kurtoğlu Caddesi		Yissa	Kurtuluş Fırını
Uzun Yokuşu (Youcouchou)	Pir Hüsamettin		Kandilli	Devşirmeler
Karakol	Hacı Ahmet Karakolu		Tatavla Yokuşu	Yokuşbaşı
Bostan	Yeni Bostan		Yokuşbaşı (Tulumbacı)	Hortumcu
Cin Dere	Mor Salkım		Kavurma	Hakem

ESKİ İSİM	YENİ İSİM		ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Aya Kiryaki	Ebûrıza Dergahı ve Teşrifatcı		Yeni Mahalle(Ayia Kiryaki)	Tabur Ağası ve Teşrifatcı
Mumcu	Mumcu Reşit		Hacı Yanaki	Kabadayı
Lafcı ve Hristo	Yeni Asır		Dere	Oya
Fener	Fenerci Kadri		Kalipso ve Yamandı	Yaman Ali
Lazari	Hacı Zeynel		Kömürcü	Kömürcü Lütfü
Saatci	Sahancı		Mimar Andrea	Koçyiğit
Kethüda	Kır Kahyası		Papazoğlu	Gülleci
Sakka	Fadıl Arif		Rıza Paşa	Mirmiran
Salhane	Kurtuluş Salhanesi		Şarkısı yada Şarkkızı (Tcharkissi)	Aksi
Bostan	Hacı Ahmet Bostanı		Fotika	Babadağ
Bakal	Baltabaş		Şapoto (Tchapato)	Çavdar
Kilise Arkası	Omuzdaş		Mumcu	Fitil
Ayazma	Lokumcu		Suyol(c)u (Sou-yoldji)	Saksağan
Aya Tanaş	Yeni Alem		Kuyucu	Kuyucu Kerim
Papayanni	Remzi Baba		İncir	Bardakçı
Marki Kalfa	Dev Süleyman		Şekerci	Maviş
Karanfil	Bayır		Muhtar	Muhtar Sadettin
Kilise Arka	Alçakdam		Bekçi	Bekçi Mahmut
Fouroun	Tırmık		Adalı	Avşar
Papaz	Feylosof		Kasab	Kasap Hurşit
Kilise	Hacı İlbey		Derici	Dericiler
İstefci	İstifçi		Kadıne-kazas	Kazaskadın

ESKİ İSİM	YENİ İSİM		ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Papaz Köprüsü	Yahya Köprüsü		Kurend (Kourend)	Al Damga
Moise	Elmas Traş		Değirmen	Değirmen, Sadri Maksudi
Örtme (Eurtme)	Notacı		Konstantin	Baysungur
Antipa	Dalfes		Polidefki (Polydefki)	Mekkareci
Keresteci	Keresteci Ali		Nişantaş (Nichantache)	Aktaş
Hristoduli(u)	Ekşinar		Kır Sokak	Yiğitbaşı
Bostan	Yeni Bostan		Saraf	Sarraf Mümin
Salkım	Kopuzlu		Russo (Rousso)	Türkbeyi
Erik	Can Eriği		Kapulubağ Önü	Savaş
Kaçhar (Katchara)	Kaçar		Kapulubağ Arka	Kuyulubağ
Manghassar	Kalkan Bostanı		Zeytine	Şahap
Hacı Kosti	Varyemez		Mezarlık (Aya Lefter)	Bayır, Tarcan, Özden, Ozan
Paşacı (Patchadjı)	Katmerli		Ermeni Kilise	Şahadet ve Feriköy Fırın
Nalbant	Marsık		Kilise Arka	Lala Şahin
Gaytancı	Kaytancı Rasim		Rum Kilise ve Mektep Arkası	Evrenoszade
Tuzcu	Tuzcu Murat		Bilecik	Bilgiç
Salahane	Karabatak		Bahçe (Baghtche)	Sadık Şendil
Eczacı	Kükürtlü		Gözcü (Gheuzdji)Kilise	Kazım Orbay Caddesi
Kavak	Demet		Keşiş (Kechiche)	Efe
Perine (Peran)	Pervaz		Kır	Nakiye Elgün
Maslak	Kurtuluş Maslağı		Demirci	Şahmerdan

ESKİ İSİM	YENİ İSİM		ESKİ İSİM	YENİ İSİM
Demir-hane	Lalezar		Orta Kır, Çeşme, Orta	Ortanca
Keklik	Kınalı Keklik		Cami Şerif	Behram Çavuş
Eftimitza	Kahraman Bey		Büyük Yeni	Civelek
Maria	Adsız Nefer		Ferahiye	Batı Caddesi ve Ferace Sokak
Korenti	Kuyu 1		Sobacı (Sobadjı)	Şeref Meriç, (Sopalı Hüsnü)
Sinem	Seğmen		Cristo Polidefki (Christo Polydefki)	Civan
Tavukçuoğlu	Tavukçu Fethi		Kosti Kalfa	Azak
Boyacıoğlu	Tayyareci Fehmi		Brosali (Broussali)	Şehit Erdem Canbaş (Nasip)

Baruthane Caddesi ve Baruthane Sokağı'nın isimleri, Çamaşırcı Deresi'ne kadar uzanan bölgede 1870 yıllarında bir baruthanenin yer almasından kaynaklanmaktadır (Şenyurt,2017). Çamaşırcı Deresi'nin şimdiki adı Piyalepaşa Bulvarı'dır.

1929 yılındaki cadde ve sokak isimleri değişiminden sonra, bazı sokak isimleri yakın zamanda da değişime uğramıştır. Broussali Sokak önce Nasip Sokak adını almış, 1994 yılından sonra da Şehit Erdem Canbaş Sokak adı ile değiştirilmiştir. Sobacı Sokak'da ilk önce Sopalı Hüsnü daha sonra Şeref Meriç ismini almıştır.

Alver (2017), mahalleyi anlattığı söyleşisinde "Elbette ki mahalle vb. mekânlara verilen adların, orada yaşayan insanların inanç, yaşayış, siyasi ve kültürel yapılarından kaynaklandığı aşikârdır. İsimler üzerinden derin politik tartışmaların yapılmasıyla birlikte, bu isimler bir zihniyeti de ele vermiş oluyor. Bu yüzden de mahalle, sokak gibi mekânların adlandırılmasında, dönemin siyasi iktidarının yaklaşımının doğrudan etkili olduğunun altı çizilmelidir" (Url-24) belirterek mahalle kimliğinde isimlerin önemini vurgulamaktadır. Kurtuluş Semti'nde cadde ve sokak isimleri semtte yaşayan Rum halkın

isimlendirdiği haliyle, Kilise, Kilise Arkası, Kilise Önü, Marki Kalfa, Papayanni, Papaz, Mimar Andrea, Haci Kosti gibi, 1929 yılında kadar kullanılmıştır. İsim değişikliği ile Bekçi, Tavukçuoğlu, Fenerci gibi adları olan sokaklar daha kişiselleştirilmiştir, Bekçi Mahmut, Tavukçu Fethi, Fenerci Kadri gibi. Bu kişi isimleride Türk halkının kullandığı isimlerden seçilmiştir. Kilisenin yanındaki Kilise Sokak ise Hacı İlbey Sokak olarak; müslüman halkın inanışları doğrultusunda Hacı olan bir isim ile değiştirilerek Türk ve müslüman bir kimlik oluşturulmuştur. 1930 yıllarından sonra kademeli olarak artan, 1950 yıllarında ise iyice yoğunlaşan Türk ve müslüman halk göçü, semtin hızla kimlik değiştirmesine yol açmıştır. Çeşitli sebeplerle giden halkın, yerine gelen Türk tebaa, yeni isimleri benimsemiştir.

Söyleşilerden, semtte eski isimleri bilen, ilgilenen çok az kişinin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta, semtin eski ismi 'Tatavla' bile çoğu semt sakini tarafından bilinmemektedir. 1929 yılındaki yangından 90 yıl sonra Tatavla ismi, semtteki restoran ve kafelerde kullanılmakta, ayrıca gönüllülerden oluşan bir grubun kurduğu, sattıkları ikinci el eşyaların geliri ile öğrenci bursu verdikleri 'Tatavla Dayanışma Pazarı' gibi dükkanlarda yaşamaktadır.

Semtte, 1940 yıllarından sonra üç adet sinema vardır. Bitişik olan Tan Sineması ve Yeni Sinema ile yanındaki Pangaltı Hamamı, Tunç Pastanesi'nin yerinde bugün, Ramada Oteli yer almaktadır. Tan sinemasında oynayan filmlere istenildiği zaman girilip, filmin o kısmı tekrar başlayıncaya kadar izlenmekte, istenildiği kadar kalınabilmektedir. Söyleşilerde anlatıldığı gibi; bu sinemanın önünde gençler, kitap değiş tokuşu yapabilmekte, yada kitaplarını satıp, sinemaya girmektedir. Sinemadan sonra, yanındaki Tunç Pastanesi'ne, Yordan Muhallebicisi'ne veya yakındaki Hay-Layf Pastanesi'ne mutlaka gidildiği de belirtilmektedir (Şekil 4.93). Yordan Muhallebicisi'nin yerinde, bugün Şişli Balık Lokantası hizmet vermektedir.

Şekil 4.93. Hay-Layf ve Yordan firmalarının kartvizitleri, (70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi).

1946-2013 yılları arasında, Tan Sineması'nın Halaskargazi Caddesi tarafındaki karşısında İnci Sineması yer almaktadır. Çizmeciyan (2016) anılarında "Gençlere heyecan verici bir olay da pastacının (Hay-layf) alt köşesinde, hamamın yanında Tan Sineması'nın açılması oldu. Cumartesileri iki buçuk seansında tüm Osmanbey, Şişli ve Kurtuluş gençliği oradaydı. Tan Sineması'nın hemen yanında Yeni Sinema açıldı. Ama 1946'lara doğru, karşı sırada, Nargileciyan Eczanesi'nden az aşağı, yeni açılan İnci Sineması ikisinin de yıldızını söndürdü" (s.116) üç sinemadan da bahsetmektedir.

1937 yılında Kurtuluş Caddesi'nin üzerinde açılan Kurtuluş Sineması, daha sonra Akın Sineması ve en son Yeni Atlas olarak 1990 yıllarına kadar hizmet vermiştir. (Şekil 4.94).

Şekil 4.94. Yeni Atlas Sineması kartviziti (Kaynak: 70TK Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi).

Semtte, 2000 yıllarına kadar, açık hava sinemaları da vardır. Söyleşilerden, kışlık ve yazlık sinemaların önemli sosyalleşme mekanları olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.95).

Şekil 4.95. Feriköy Arzu Açıkhava Sineması, 1960 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 26.09.2015, paylaşan; Cingözyan Jean Claude Apel).

Semtteki bütün sinema salonları kapanmıştır. Yazlık sinema olarak, Şişli Belediyesi, Feriköy Ortanca Parkı'nda sinema gösterimleri yapmaktadır.

Feriköy'de, 1957-2007 yılları arasında Dormen Tiyatrosu yer almıştır. Semte yakın Kenter tiyatrosu, 1968 yılından beri aynı yerinde faliyet göstermektedir.

Söyleşilerden; bu iki tiyatronun semtin sembolleri haline geldiği ve övünç kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle 1960-1970 yıllarında semtte çocukluğunu geçiren kişiler ile söyleşilerde ortaya çıkan semte ait değerler; bisiklet tamircileri ve cambazhanelerdir. Semtte boş alanlarda oynayan çocukların bisikletlerini tamir eden 'Fuat amca' semt halkı tarafından sıkça hatırlanmaktadır. Aynı yıllarda, Rıfat Telgezer Cambazhane ve Sirki'de, Kurtuluş son duraktaki arazide kurulmaktadır (Şekil 4.96). Ali Belenli Cambazhanesi'nin Eşref Efendi Sokak üzerindeki boş bir arazide ilkbahar ve yaz aylarında kurulduğu, akşamları olan programın tanıtımı yapılırken uzun sırıklar üzerinde yürüyerek çocukları meraklandırdığı anlatılmaktadır (70TK, Tatavla'dan Kurtuluş'a Sergisi).

Şekil 4.96. Kurtuluş son durak arazisi, bisiklet tamircisi 'Fuat amca' ve Rıfat Telgezer Cambazhanesi, 1960-1970 yılları (Tatavla'dan Kurtuluş'a Facebook Sayfası, 17.09.2017, paylaşan; Hüseyin Irmak).

Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişimin tarihsel dökümü aşağıdaki tablo ile ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır (Tablo 4.5).

Tablo 4.5., Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişimi.

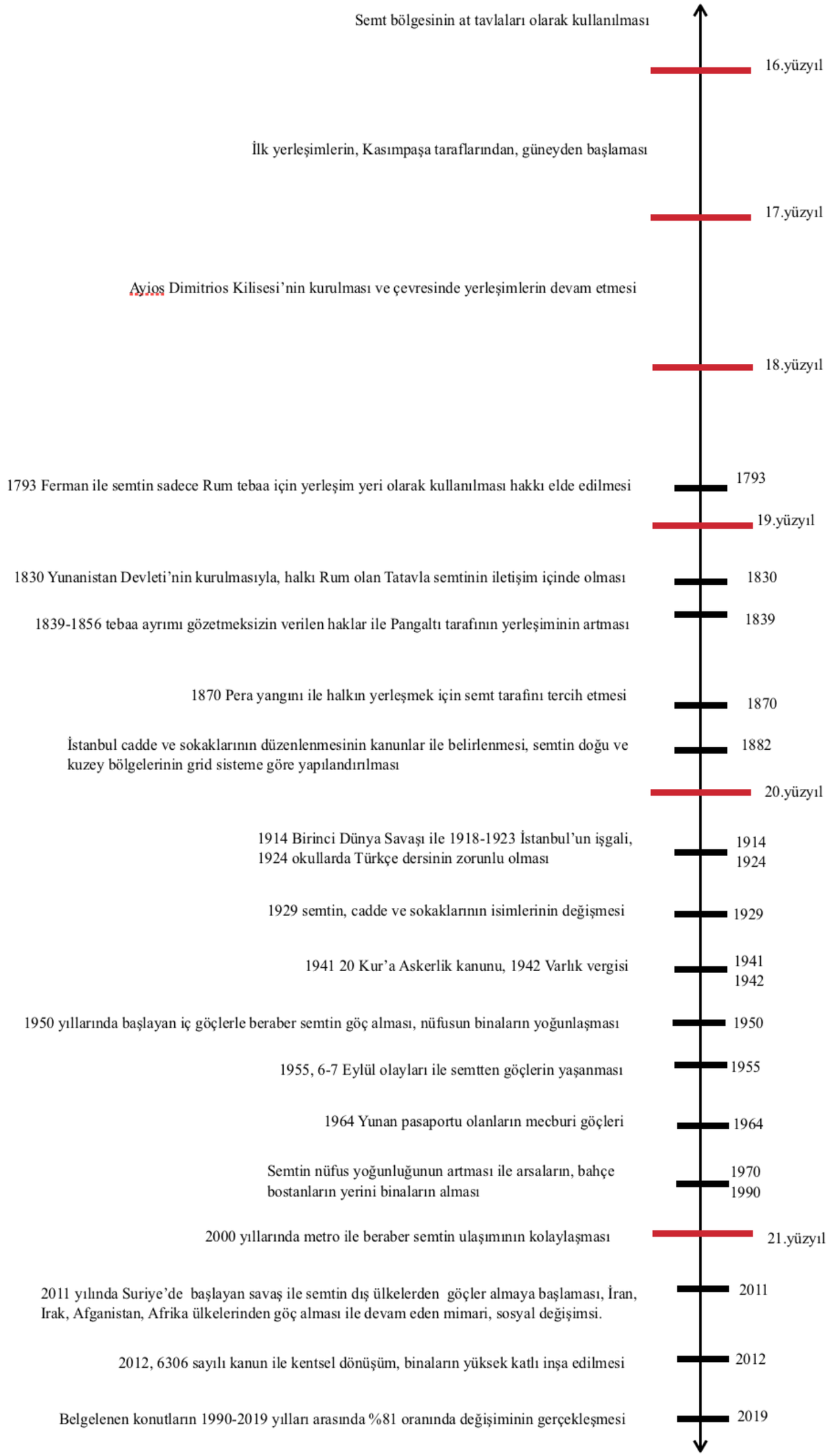
Tarih	**Olaylar, değişimler, etkileşimler**
16.yüzyıl	Barbaros Hayrettin Paşa ve Piri Reis'in Yunan adalarını ele geçirmesi ile getirdikleri esirlerin Kasımpaşa tersanelerinde çalışması, Tatavla'nın yamaç bölgelerini yerleşim yeri olarak seçmeleriyle başlayan süreç
16.-17.yüzyıllar	Özgürlüklerine kavuşan işçilerin ülkelerine dönmeyerek, Kasımpaşa taraflarından başlayarak Tatavla'nın güney ve batı kısımlarında evler inşa etmeleri, Rum Ortodoks cemaatinin Ayios Dimitrios Kilisesi'ni Tatavla bölgesinde inşa etmeleri
1793 yılı	Üçüncü Selim zamanında, çıkarılan ferman ile semte Rumlardan başka etnik grupların yerleşememesi

Tarih	Olaylar, değişimler, etkileşimler
1800 yılları başları	G. Simmons adlı tüccarın çilek üretimi yapması ve semtin bu bölgesinin Sinemköy olarak adlandırılması ve gittikçe yoğunlaşması
1830 yılı	Yunanistan Devleti ile savaş ve Yunanistan'ın kurulması ve tanınması ile Tatavla halkınında Yunanistan topraklarından geldikleri için iletişim olması
1839 yılı	Padişah İkinci Mahmut'un görevlendirdiği Moltke'nin İstanbul için yapmış olduğu plan ile semtin kuzey ve doğu bölgelerinin sokak ve caddelerine ızgara sistem plan uygulanması
1839, 1856 yılları ve sonrası	1839 yılında Tanzimat fermanı ve 1856 Islahat fermanı ile herkese eşit haklar sağlanması, konut yapımında tebaa ayrımı yapılmadan aynı kanunların uygulanması, okulların ruhsatlı çalışmasının sağlanması, yabancıların yerleşmeleri için kolaylık gösterilmesi, yerleşen Levanten tebaanın daha çok Pangaltı, Harbiye taraflarını seçmeleri ile semtin yoğunluğunun artması
1848, 1882 yılları ve sonrası	1848 Ebniye Nizamnamesi ve 1882 Ebniye Kanunnamesi ile ilk imar kanunlarının uygulanmaya başlaması ile cadde ve sokakların düzenlenmesi, binaların yoğunluğunun artması
1870 yılları	1870 yıllarından sonra semtte çiçek bahçeleri kurarak çiçek satışı yapan Sabuncakis ailesi ve onların semte maddi katkıları
1870 Beyoğlu yangını	Pera yangınından sonra oturmak için Pangaltı, Harbiye, Nişantaşı taraflarını seçen Levanten, Rum, Ermeni vb. tebaanın görkemli konaklar yaptırması
1908 yılı	İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber bütün tebaaların askerlik görevini yapmasının kanunlaşması
1911-1914	Semte ulaşım için atlı tramvayların çalışması
1912-1913	Yunanistan ile savaş ve Yunanistan sınırı ile komşu olunması
1914-1964	Semte ulaşım için elektrikli tramvay çalışması
1914-1918	Birinci Dünya Savaşı ile beraber Tatavla halkının askerlik yapması veya istemeyenlerin kaçak yaşamaları

Tarih	Olaylar, değişimler, etkileşimler
1922-1923	1922 yılına kadar 5 yıl devam eden işgal boyunca Tatavla halkının işgalciler ile işbirliği içinde yaşaması ve 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla Tatavla'dan bir kısım Rum tebaanın göç etmesi
1924 yılı	Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile okullarda Türkçe öğretilmesi gerekliliği ile Tatavla'daki okullarda Türkçe derslerinin başlaması
1927 yılı	Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk nüfus sayımı ve Tatavla'da Türkçe konuşma gerekliliği
1929 yılı	Yangın ve semtin adının Kurtuluş olması ile başlayan süreçte cadde ve sokakların isimlerinin de değişmesi
1941 yılı	Yirmi Kur'a askerlik kanunu ile Tatavla'daki Rum tebaanın askere gönderilmesi
1942 yılı	Varlık vergisi ile çıkan borçların ödenmeye çalışılması, ödenememesi durumunda sürgüne gönderilme durumu
1950 yılı	1950 yıllarından sonra başlayan, gittikçe yoğunlaşan göçlerle gelen halkın, semte yerleşmeye başlaması
1955 yılı	6-7 Eylül olayları ile semtteki kiliselerin, iş yerlerinin, evlerin tahrip edilmesi, halkın göç etmesi
1964 yılı	İkamet Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasının (1930) iptali ile Yunan pasaportlu halkın göçe tabi tutulması, semtten de göç edenlerin olması
1964 yılı	Semte ulaşım için troleybüslerin çalışmaya başlaması
1990 yılları	1990 yıllarında semtin içinde kalan son bostanların apartmanlara dönüşmesi,
2000 yılları	Metronun işlemeye başlaması ile semte ulaşımın kolaylaşması,
2011 yılı	2011 yılında Suriye'de başlayan savaş ile semte göç edenlerin artması ve çeşitlenmesi
2012 yılı	6306 sayılı kanun ile kentsel dönüşüm olgusu, binaların yüksek katlı hale getirilmesi
2019 yılı	1990-2019 yılları arası belgelenen konutların, %81 oranında değişiminin gerçekleştiğinin saptanması

Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişimine bakıldığında; değişimin en fazla 20.yüzyıl içinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu yüzyılın ilk yarısı içinde yaşanan savaşlar, ülkedeki rejim değişikliği, semtteki yangın, semtin kimliğinin değişmesine zemin hazırlamıştır. İkinci yarısında, olaylar, yaptırımlar karşısında yaşanan göç ile seyrekleşen Rum nüfusa karşılık, iç göçlerle semt yoğunlaşmış, nüfus çeşitliliği artmıştır. 21.yüzyıl ile yaşanan savaşlar ve baskılardan kaçan insanların göçleri, semtin dış ülkelerden de göç almasına sebep olmuştur. 2012 yılından sonra ise, kentsel dönüşüm yasası ile semtin mimarisinin yüksek katlı yapılara öncelik verdiği ve binaların daha fazla artmasıyla ortaya çıkan yoğun nüfus ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 4.5. yardımı ile bir zaman çizelgesi oluşturulmuştur. Bu çizelgede savaşların, yaptırımların, olayların ve durumların yoğun olduğu 20.yüzyıldaki hızlı değişim açıkça görülmektedir.

Şekil 4.97. Kurtuluş Semti'nin yıllar içindeki mimari, kültürel değişiminin tarihsel zaman çizelgesi.

BÖLÜM 5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kurtuluş Semti, 16.yüzyıldan başlayarak 19.yüzyıl sonlarına kadar Rum kimliği ve mimarisi ile "Küçük Atina" denilen bir semt olarak anılmıştır. Rumca konuşulan semtte kiliseler, okullar vb. binalar Rum mimarlar tarafından inşa edilmiştir. Pervititch haritalarındaki sokak isimlerinden anlaşıldığı gibi, mimarların oturdukları sokaklara isimleri verilmiştir, Mimar Andrea Sokağı, Marki Kalfa Sokağı, gibi. İlk dönemde yapılan binalar ahşap veya kârgir olmak üzere az katlı olarak tasarlanmıştır. Yüksek katlı kârgir apartmanların 19.yüzyılın sonlarında Galata ve Beyoğlu'ndan başlayarak yaygınlaşması ile semtte de yüksek katlı yapılar inşa edilmiştir. 1950 yıllarından sonra şehirlerde nüfus yoğunluğu artarken, kat mülkiyeti kanununun kabul edilmesi ile betonarme apartmanların inşası gündeme gelmiştir. Semtte de, binaların yüksekliği artmış ve bitişik nizam yapıların oluşturduğu cadde ve sokaklarda az katlı ahşap ve kârgir yapılar az sayıda kalmıştır. Binaların bir kısmına, ön cephesi aynı şekilde korunarak yenileme yapılmış, ancak üzerine katlar ilave edildiği için yapı özgünlüğünü yitirmiştir. Hatta ilave edilen katların dış cephesi, alt katların dış cephe özelliklerine uymamaktadır. Çok katlı kârgir yapılara da kat eklendiği görülmektedir. 21.yüzyıla gelindiğinde semtte betonarme apartmanlar çoğunluktadır. Aralarda kalan az katlı eski yapılar, tarihi olarak tescillenmediği için yıkılıp yerine apartman yapılabilmektedir. Eski binaların bakımı yüksek meblağlar gerektirdiğinden, bina sahiplerinin istekleri, binayı yıkıp yeniden yapım yönündedir. Tarihi olarak tescillenen binaların tamiratı, izin alınmasını gerektirdiğinden çoğu zaman bürokratik engeller ile karşılaşılmaktadır. Bu yüzden, semtte çok sayıda terk edilen bina bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti döneminde, 16.yüzyılda, Kurtuluş Semti'ne ilk yerleşenler Yunan adalarından gelen halk olduğundan Rum tebaanın din, örf, adetleri süregelmiştir. Semt halkı, kiliseleri, okulları, dernekleri, bayramları, tiyatroları, müzikleri, karnavalıyla Rum kültürü ve kimliği ile yaşamıştır. 20. yüzyılın başlarına kadar semtin anadili Rumca'dır. Rum kimliğinden uzaklaşmasındaki dönüm noktalarından biri; 1929 yılındaki yangın ile beraber semtin, sokakların, caddelerin isimlerinin değiştirilmesidir. Devletlerin politikalarından kaynaklanan değişimler, göçlere sebep olmakla birlikte halklar, beraber, iç içe, yan yana yüzyıllardır yaşamaktadırlar. 19. yüzyıl İstanbul'unda gayrimüslimler

adlı sempozyum (Ekim 1996,Atina) tebliğlerinden oluşan kitabın önsözünde Stathis, "Bu çalışmayla birlikte, farklı milliyetlerin bulundukları ülkeye iktisadi ve özellikle kültürel zenginlik kattığı bir kez daha açıkca ortaya çıktı. Her milliyetin adetleri, gelenekleri, becerileri, meziyetleri, başarıları, zaafları, eksiklikleri ve genelde ortaya koydukları eserler, İstanbul'un insan denizinin renkli nakışlarıydı. Rumlar, Latinler, Ermeniler, Yahudiler, Bulgarlar, Protestanlar gündelik hayatta yakın ilişkiler içinde yaşayan insanlardı. Çıkarları, beklentileri, mutlulukları ve üzüntüleri, herkes birlikte, kendi milliyetinin belirlediği özel nitelikleri yoluyla yaşıyordu" (Stathis,2011,s.5) beraber yaşamanın getirdiği özelliklerden bahsetmektedir. Bu özelliklerin Kurtuluş Semti'nde halen devam ettiği, yaşandığı düşünülmektedir. Kurtuluş Semti, Süryani, Rum, Ermeni, Türk tebaaları yanında diğer şehirlerden göç aldığı gibi, Afrika ülkelerinden, İran, Irak ve Suriye gibi ülkelerden gelenlerin yaşamını sürdürdüğü kozmopolit bir semttir. İstanbul'da, insanların iç içe yaşadığı, kültürleşme, kültürlenme olgusunun, belki de, en geçerli olduğu semttir.

Söyleşilerde anlatılanlardan: Kurtuluş semtinde Ermeni, Rum, Yahudi, Süryani, vb tebaalar beraber yaşamışlar, hiçbir ayrım yapılmadan birbirlerinin dertlerini sevinçlerini paylaşmışlardır. Birbirlerinin bayramlarının gereklerini beraberce yerlerine getirmişlerdir. Herkese aşure günleri aşure, paskalyada yumurta dağıtılmış, yeni yılı 24 Aralık, 6 Ocak yada Roş Aşana'da beraberce kutlamışlardır. Eğlencelerinde laterna şarkıları ile dans etmişler, sinemalarda pazartesi sabah matinelerinde kuyruk olmuşlardır. Kimse birbirini ayırmamış, yardımına koşmuş, kapılarını hep açık tutmuşlardır. Nüfus çeşitliliği geçmişte de vardır, ancak bu çeşitlilik mahalle sakinlerinin dediği gibi 'şimdiki kadar karışık olmadığından dolayı' ortam daha güvenli, daha huzurlu olmaktadır. Semtin yakın tarihini araştırırken semtten ayrılanların dahi, semte ve semtin geçmişine karşı özlemleri dikkat çekmektedir. Ortak bir diğer söylemde, "evlerde televizyon olmadığı için hep sokaktaydık, herkeste birbirini bilirdi" şeklindedir. Komşuluğun, arkadaşlığın her zaman önemli olduğu vurgulanmaktadır. Semt halkı, esnafların varlığını sürdürmesini istemekte ve alışverişlerini bakkallardan yapmaktadırlar. Söyleşi sırasında bir hanım, "abimin ölümüne gelmediği için o bakkaldan alışveriş yapmıyorum artık" diye kırgınlığını dile getirmiştir. Onun için bakkal, sadece alışveriş yapılan mekan değil, iletişim kurulan, dertlerin, sevinçlerin paylaşıldığı bir yer haline gelmiştir.

Son yıllarda dış ülkelerden göç edenler, semtin daha ekonomik olan bölgelerine yerleşmektedirler. Hacı Ahmet Mahallesi taraflarında daha çok Arapça, Fransızca dilleri kullanılmaktadır. Suriye, Pakistan, Afrika ülkelerinden göç edenlerde kendi aralarında topluluklar oluşturmakta, birbirlerine yakın yerlerde ikamet etmek istemektedirler. Böylece kendilerini güvende hissettiklerini ifade etmektedirler. Semt halkı ile ortak konuşulan dil İngilizce olmaktadır. Döviz bürolarında, marketlerde, satış yerlerinde çalışanlar, en azından İngilizce anlaşmak, bilmek durumundadırlar.

Semtte ikamet eden altmış yetmiş yaş aralığı insanlar ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Senelerdir bu semtte yaşadıklarından çocukları başka semtlere, şehirlere, ülkelere gitseler de ayrılmayı dahi düşünmeyen bir yapıdadırlar. Bunun yanında semtin merkezi konumda olmasından, ulaşımın elverişliliğinden dolayı bu bölge genç nüfusu da barındırmaktadır. Evler nispeten küçük olduğundan kiralama ve satınalma değerleri uygun gelmektedir. İnternet aracılığı ile semtte ev, oda arayanların, ev eşyası satan veya almak isteyenlerin, yeni çalışmaya başlamış yada ilk defa ev kuracak genç nüfus olduğu anlaşılmaktadır. Semtin ana caddesi üzerinde konutlarla beraber alışveriş yerleri, restoranlar vb. çok sayıda yer almaktadır. Son iki, üç yıl içinde gerek semtin ana caddesi üzerinde, gerek sokaklarda restoran, kafe, yeme içme yerleri açılmaktadır. Küçük mekanlarda açılan kafeler sadece kafe işlevi görmemekte gündüzleri atölye, resim, seramik, vb. olarak, akşamları ise spor merkezi gibi, pilates, yoga dersleri verilen yerler olmaktadır. Bu gibi işletmelerin açılması ve devam etmesi buradaki nüfusun yapısı hakkında bilgi vermektedir. Genç ve çalışan kesimin semti tercih ettiği söylenebilir. Semt, devlet ve özel üniversitelere, liselere, hastanelere yakın konumda bulunmaktadır. Bu yüzden, evler, bir kaç yıllığına veya daha kısa süreli olarak kiralanmaktadır. Bu durum, semtte devamlı bir hareketlilik yaratmaktadır.

Binaların artması, yükselmesi ile beraber yapılan yollar eski binaların girişlerinin, yol kotunun altında kalmasına sebep olmuştur. Dükkanların veya apartmanların giriş kapılarına ulaşabilmek için bir kaç basamak inilmesi gerekmektedir. Aşağı doğru inen bu merdivenlerin korkuluğu bulunmamakta, farklı kotlarda yer almaktadır. Yoğunlaşan nüfus ile doğru orantılı olarak artan taşıt sayısı sorun olmakta, semtte bulunabilen her yere, hatta kaldırımlar dahil, park edilmektedir. Yayaların, engelli kişilerin tekerlekli arabaları ile sokak ve caddelerde yürümesi imkansız hale gelmektedir. Hafta içinde, semt

esnafının diğer semtlerden gelmesi ile taşıt trafiği daha da artmaktadır. Yakın zamanda meydana gelen yangınlarda itfaiye araçları, özellikle dönüş yerlerinde uygunsuz park eden araçlardan dolayı sokaklara girememiş, yangına geç müdahale edilmiştir. Semt halkı ile söyleşilerden; taşıt park yerlerinin belirlenmesi, otoparkların ucuz olması, dükkanlara malzeme taşıyan kamyonların veya ev nakliye işlemlerinin belirli saatlerde yapılması istenmektedir. Taşıt trafiğinin daha verimli, etkin biçimde çalışması için planlama yapılması, uygulanması semt için zorunluluk haline gelmektedir.

Altyapının yetmemesi dolayısıyla, sık sık sokaklarda ve caddelerde, su ve kanalizasyon için kazı yapılmaktadır. Kazı yapılan yerler aslına uygun kapatılmamaktadır. Semtin parke taşı döşeli yolları, yakın zamanda, kanalizasyon borusu döşenmesinden sonra asfalt ile kaplanıp, özelliğini kaybetmiştir.

1990-1998 yılları arasında belgelediği binaların değişimi için Dr. Öğretim Üyesi Togan Tong, "Birçok bina yitip gittikten sonra yapılan böyle bir çalışma ne kadar geç kalınmış bir çalışma olursa olsun yine de geride kalan konutları yitirmememiz gerektiğini göstermektedir"(Tong,2000) temennisinde bulunurken 8 yıl içinde belgelenen binaların değişimi %25 olmuştur. Bugüne gelindiğinde ise bu değişim değeri 29 yıl içinde %81 olarak saptanmıştır. Değişim bu yönde devam ettiği sürece tarihi önemi olan binaların tümünün 'değişmesi' kaçınılmazdır. Her geçen gün az katlı binalar yıkılarak yerine çok katlı binalar inşa edilmektedir. Kurtuluş Semti'nde bulunan az veya çok katlı, ahşap veya kârgir yapıların envanterinin çıkarılıp binaların koruma altına alınması gerekmektedir. 1998 yılında, Dr.Öğretim Üyesi Togan Tong'un 'geç kalınmış' olarak yorumladığı zamandan yirmi yıl sonra, tarihi öneme sahip binaların halen korunamadığı görülmektedir. Bir yirmi yıl sonra ise belgelenen binaların hepsi değişim adı altında yıkılmış olacaktır. Değişimin, tarihi binaların korunması ve yeni yapılacak binaların mevcut binalar ile uyumlu olması yönünde gerçekleşmesi öngörülmektedir. Nüfus yoğunluğunun kontrol altında tutulması önemlidir.

İstanbul'un sur içi, Beyoğlu, Galata gibi Bizans'dan beri yerleşim yeri olan semt bölgesinin kalan binalarına sahip çıkılması, semtin kimliğinin kaybedilmemesi önemlidir. Gelecek nesile bırakılacak birer hazine olarak, özgün haliyle korunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Amicis, E. (1981). *İstanbul (1874).* (Çev. B. Akyavaş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (Orjinal yayın tarihi, 1874).

Aşık, Ş. (2015). *Dolapdere Semti ve Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Koruma Önerileri.* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Avcı, A. (2001). *Geleneksel Türk Evinde Süreklilik ve Kimlik Sorunu: Bursa Reyhan-Kayhan-Hanlar Bölgesinde Bir Araştırma*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ayyıldız, S ve Ertürk, F. (2017) *Kentsel Kimlik Bileşenleri ile Yerel Kimliğin İzlerini Sürmek: Kapanca Sokak Örneği.* Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 2, 61-62.

Benlisoy, F., Aslanoğlu, A.M. ve Rigas, H. (2012*). İstanbul Rumları Bugün ve Yarın.* İstanbul: İstos Yayın.

Büyükkürkciyan, A. (2009). *Feriköy anılarda…Şimdi.* İstanbul: Heyamola Yayınları.

Crawford, F.M. (2018). *1890'larda İstanbul*. (Çev.Ş. Türkömer). İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orjinal yayın tarihi, 2006).

Çelebi, Ü. (2011). *Isparta Kenti Kamu Yapılarının İmaj, Kimlik ve Anlam Bağlamında İncelenmesi.* Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çizmeciyan, L.P. (2016). *İstanbul'da Kayıp Zamanlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çokona, İ. (2010*). Çokkültürlü Pera*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Dursun, P. (1995). *Gecekondu ve Yarı-gecekondularda Morfolojik Analiz*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erin, İ. (2014). *Kimlik İnşa Politikalarının Kent Mekana Etkisi Tatavla/Kurtuluş Örneği.* İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Eryazıcıoğlu, E. ve Markoç, İ. (2015). *Kentsel Kimlik ve Kentsel Projeler Bağlamında Kimliksizleşme Sorunu, İstanbul Örneği.* Academia.edu.

Eskenazi, Ş. (2012). *Galata-Beyoğlu-Şişli Bölgelerinin Gelişiminde Gayrimüslimlerin Rolü, 1910-1966 Döneminde İstanbul'da Etnik İş Bölümü ve Ticari Coğrafya*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Greene, M. (2018). *Osmanlı Devleti ve Rumlar*. (Çev. Z. Rona). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Orjinal yayın tarihi, 2015).

Güven, D. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6 7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi A.Ş.

Güvenç, B. (2010). *Türk Kimliği*. İstanbul: Boyut Matbaacılık A.Ş.

Güvenç, B. (2015). *Kültürün Abc'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gwinn P. (1994). *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*. (4. bs., Cilt 15,101, Cilt 4,107, Cilt 20,119).

Hristodulu, M. (2013). *Tatavla Tarihi*. (Çev. A.M.Aslanoğlu, S. Benlisoy) İstanbul: İstos Yayın.

Irmak, H. (2017). *Tatavla'dan Kurtuluş'a*. İstanbul: Aras Yayıncılık.

Kahraman, C. (2015). *İstanbul Kış Günlüğü, 1929 ve 1954 İstanbul*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaprol, T. (1992). *Feriköy ve Kurtuluş (Tatavla) Bölgesinde Yer Alan Çok Katlı Kargir Konutlar (19.Yy.Sonu-20.Yy.Başı).* Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Keser, E. (2002). *Tur Abdin:Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Keyder, Ç. (2013). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kılıç, A. (2001). Büyük Beyoğlu Yangını, http://www.yangin.org/dosyalar/buyuk_beyoglu_yangini.pdf

King, C. (2016). *Pera Palas'ta Gece Yarısı*. (Çev. A. Anadol). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Orjinal yayın tarihi, 2014).

Koçu, R.E. (2005). *İstanbul Tulumbacıları* İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş.

Kos, K. (1995). İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi. (Çev. N. Güngörmüş). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kuban, D. (2001). *Türkiye'de Kentsel Koruma Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Kuban, D. (2010). *İstanbul Yazıları*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Kuban, D. (2017). *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19.yüzyıllar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kurtoglu, A. ve Noyan, M. (2014). *Istanbul'un 100 Ulaşım Aracı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.Yayınları.

Marmara, R. (2001). *Pangaltı(Pancaldi) 19.Yüzyılın Levanten Semti*. İstanbul: Şişli Belediyesi Yayını.

Mollaahmetoğlu, F.A.İ.(2016). Otomobil İstanbul'a Çarptı, *Mimarlık Dergisi*, 388.

Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropoliten Alanı Analizi. *Megaron*,12.

Nebioğlu, A. (2015). *Kurtuluş Rum İlkokulu Restorasyon Projesi*, Istanbul Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı Yüksek Lisans Tezi.

Ortaylı, İ. (2015). *İstanbul'dan Sayfalar*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Öğüt, H. (2010). *Bomonti'den Harbiye'ye*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Öncel, A.D. (2014). *Apartman Galata'da Yeni Bir Konut Tipi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Örer, G., (2002). *Konut Kimlik Ev Modeli ve Modelin Bir Örnek Olarak İstanbul Kenti'nde Uygulanması*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Özülke, I.C. (1997). *İstanbul Konut Mimari Kimliğinin, Konut Örüntülerine Bağlı Değişim, ve Kent Kimliği ile Etkileşimi*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özülke, I.C. (2005). *Konut Çevrelerinde Göç/aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi için Model: Berlin/Kreuzberg Örneği*. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Pinguet, C. (2014). *Adalar'a Çıkmak*. (Çev.O. Alkan) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orjinal yayın tarihi, 2013).

Sezer, S. (2010). *Kasımpaşa*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

Sotiriyu, D. (2013). *Benden Selam Söyle Anadolu'ya*. (Çev. A. Tokatlı). İstanbul: Can Sanat Yayınları. (Orjinal yayın tarihi, 1991).

Stathis, P. (2011). *19.Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*. (Çev. F. Benlisoy, S. Benlisoy). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şeni, N. (2011). *Seni Unutursam İstanbul*. (Çev. S. Öztürk, Ş. Tekeli). İstanbul: Kitap Yayınevi. . (Orjinal yayın tarihi, 2008).

Şenyurt, A. (2017). 20.yüzyıl Başlarında Feriköy'deki Vakıf Arazilerinin Dönüştürülmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2017/1,153-163.
Şimşek, H. (2007). İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964), *Yönetim Bilimleri Dergisi* (5:1) 2007 Journal of Administrative Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
Tong, T. (1990). *Feriköy, Kurtuluş, Bomonti ve Duatepe Mahallelerindeki Art Deco Stili Az Katlı Kargir Konutlar (1920-1940 Dönemi).* Yıldız Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
Tong, T. (2000). *Artdeco Akımı Cephe Tipolojilerine Bağlı Olarak Geliştirilen Uzman Sistem Modeli*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
Topuz, H. (2017). *Bir Zamanlar Nişantaşı'nda*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
Türker, O. (2009). *Tatavla Osmanlı Istanbulu'ndan bir köşe*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Türker, O. (2016). *Pera'dan Beyoğlu'na İstanbul'un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikayesi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Ünlü, T. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi; Mersin Örneği. *Planlama* 2017;27(1):75-93.
Yordanidu, M. (1995). *Loksandra İstanbul Düşü.* (Çev. O. Bleda). İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık. (Orjinal yayın tarihi, 1963).
Zarifi, Y.L. (2006). *Hatıralarım Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920*. (Çev. K.Skotiniyadis). İstanbul: Literatür Yayınları. (Orjinal yayın tarihi, 2002).

İnternet Kaynakları

Url-1 http://gis.sisli.bel.tr/ Erişim tarihi: 06.11.2018.

Url-2 https://www.dunyabizim.com/polemik/mahalle-bir-hikyedir-h17344.html Erişim tarihi: 04.01.2019.

Url3https://www.google.com.tr/maps/@41.0885484,29.0240512,50094m/data=!3m1!1e3 Erişim tarihi: 16.03.2018.

Url-4 http://www.filozof.net/Turkce/nedir-ne-demek/12687-frenklerfranklar-nedir-kimdirkimlerdir-tarihi-hakkinda-bilgi.html Erişim tarihi: 07.05.2018.

Url-5 https://tr.pinterest.com/pin/501799583460170251/?lp=true Erişim tarihi: 17.04.2018.

Url-6 https://www.ensonhaber.com/galeri/fotograflarla-6-7-eylul-olaylari#41 Erişim tarihi: 25.02.2019.

Url-7 http://bianet.org/bianet/bianet/53401-son-1244-rum Erişim tarihi: 22.02.2018.

Url-8 https://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/yazilar/19-yuzyilda-osmanli-baskenti-degisen-istanbul-3/21/1 Erişim tarihi: 26.02.2018.

Url-9 http://www.turkishmusicportal.org/tr/turk-muzigi-tarihi/turk-ses-kayit-tarihi Erişim tarihi: 06.09.2018.

Url-10 https://tr.pinterest.com/pin/806496245744191359/ Erişim tarihi: 11.10.2018.

Url-11 http://www.oodegr.com/tourkika/ieroi_xwroi/ayios_eleftherios_tatavla.htm Erişim tarihi: 24.04.2018.

Url-12 https://tr.pinterest.com/pin/562598178430988711/ Erişim tarihi: 01.04.2018.

Url-13 http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/52439-yasam-eski-istanbul-dan-70-nostaljik-fotograf/ Erişim tarihi: 08.05.2018.

Url-14 https://tr.pinterest.com/pin/426575395947851176/ Erişim tarihi: 27.05.2018.

Url-15 http://historic-cities.huji.ac.il/turkey/istanbul/maps/kauffer_lechevalier_1807_istanbul.html Erişim tarihi: 02.06.2018.

Url-16 https://tr.pinterest.com/pin/488429522067369082/ Erişim tarihi: 17.08.2018.

Url-17 https://www.pinterest.ph/pin/501729214717527250/ Erişim tarihi: 12.08.2018.

Url-18 https://tr.pinterest.com/pin/180566266288979143/ Erişim tarihi: 18.03.2018.

Url-19 http://www.suvakfi.org.tr/cesme/husyar-kadin-cesmesi-h-1256-m-1840/1077/ Erişim tarihi: 16.08.2018.

Url-20 https://tr.pinterest.com/pin/288371182383500308/ Erişim tarihi: 17.08.2018.

Url-21 https://tr.pinterest.com/pin/501799583471738515/ Erişim tarihi: 12.08.2018.

Url-22 https://tr.pinterest.com/pin/288371182382921687/ Erişim tarihi: 16.12.2018.

Url-23 https://tr.pinterest.com/pin/434104851575744080/ Erişim tarihi: 16.02.2019.

Url-24 https://tr.pinterest.com/pin/422564377516093367/ Erişim tarihi: 06.03.2018.

Url-25 https://tr.pinterest.com/pin/294493263129088381/ Erişim tarihi: 21.11.2018.

Url-26 https://tr.pinterest.com/pin/393853929891727485/ Erişim tarihi: 12.10.2018.

Url-27 https://tr.pinterest.com/pin/17732992267705550/ Erişim tarihi: 29.03.2018.

Url-28 http://www.agos.com.tr/tr/yazi/5968/tatavlanin-kurtulusu-nasil-olur Erişim tarihi: 14.05.2018.

Url-29 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_tatavla_karnavali Erişim tarihi: 04.06.2018.

Url-30 https://www.nufusu.com/il/istanbul-nufusu Erişim tarihi: 28.07.2018.

Url-31 https://www.facebook.com/tatavladankurtulusa/ Erişim tarihi: 16.03.2019.